

Jaarverslag 2015

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen

Over dit jaarverslag

Een organisatie die van bedrijven en overheden transparantie eist, levert zelf minimaal de kwaliteit die hij van anderen eist. Milieudefensie dingt daarom mee naar de Transparant Prijs voor het beste charitatieve jaarverslag, een initiatief van de Donateursvereniging en PricewaterhouseCoopers. Hun beoordeling geeft ons waardevolle informatie over de sterke en de zwakke punten van ons verslag.

Om u als lezer optimaal te bedienen, leest u extra's als achtergrondinformatie in 'uitstappagina's'. Wilt u ze lezen, dan klikt u ze aan. Verder verwijzen we regelmatig via links naar onze website waar meer informatie over specifieke onderwerpen te vinden is. Dat geldt ook voor diverse beleidsdocumenten.

Bij geen enkele organisatie telt een jaar alleen successen. Milieudefensie vormt daarop geen uitzondering. Daarom besteden we ook aandacht aan wat minder goed ging.

Om geld en papier te besparen wordt dit jaarverslag uitsluitend op internet gepubliceerd en niet gedrukt. Wilt u toch liever een papieren versie? Bel (020 6262 620) of [mail onze Servicelijn](#) en wij sturen het u gratis toe.

In dit verslag kunt u zowel verticaal als horizontaal door de tekst bewegen, wat de leesbaarheid ten goede komt. Wij horen graag of deze navigatie u bevalt.

Deel uw ervaringen met [onze Servicelijn](#).

Dit jaarverslag is interactief:

gebruik de pijlknoppen om door de paragrafen te bladeren...

... scroll om te lezen ...

... klik om naar verschillende onderdelen van het jaarverslag te springen...

... en klik voor extra content, binnen het jaarverslag of op internet.

Dit interactieve format wordt door sommige programma's niet volledig ondersteund.

U kunt het jaarverslag het beste openen in Adobe Reader.

[Adobe Reader is hier gratis te downloaden.](#)

De kracht van mensen die opkomen voor hun idealen

Wij zijn de laatste generatie die klimaatverandering kan stoppen. En we hebben nog ongeveer tien jaar om dat voor elkaar te krijgen. Daarom heeft Milieudefensie zich het afgelopen jaar gebogen over de vraag hóe we dat voor elkaar kunnen krijgen en welke rol we daarbij kunnen spelen. Het resultaat is vastgelegd in ons nieuwe Algemeen Beleidsplan 2016-2025 dat in juni aan de leden van Milieudefensie wordt voorgelegd. Milieudefensie constateert dat de transitie naar een klimaatvriendelijke samenleving niet snel genoeg gaat. Om de transitie te versnellen, moeten we hem verbreden. De transitie raakt iedereen, daarom moeten we ook iedereen betrekken bij de transitie. Alleen dan zullen we slagen.

Een brede transitie is een eerlijke transitie waarin we de lusten en lasten eerlijk verdelen – tussen Nederland en het Zuiden, en binnen Nederland. Milieudefensie pleit daarom voor een Eerlijke Transitie:

- Die echte banen creëert als antwoord op het verdwijnen van vervuilende sectoren;
- Die een bijdrage levert aan klimaatvriendelijke welvaartsgroei in ontwikkelingslanden, liever dan ons te beperken tot onze eigen CO₂ en ons eigen energiegebruik;
- Die de burger centraal stelt bij het ontwikkelen en uitvoering van oplossingen, liever dan een top-down aanpak waarvan vooral bedrijven profiteren.

Dat de transitie er gaat komen staat na Parijs wel vast, maar of de transitie eerlijk uitpakt allerm minst. Het huidige klimaatbeleid dreigt de financiële kosten van de transitie af te wentelen op mensen die het probleem niet hebben veroorzaakt en die hun banen verliezen. De winst van de transitie gaat vooral naar het economisch welvarende deel van de bevolking en het bedrijfsleven, omdat vooral zij profiteren van de klimaatsubsidies van de overheid. Milieudefensie stelt daar een visie tegenover waarin de transitie onderdeel is van een eerlijke, solidaire en democratische samenleving.

De grote veranderingen die nodig zijn, komen tot stand door de druk die uitgaat van mensen die zich organiseren om verandering in praktijk te brengen en om overheden en bedrijven tot nieuw beleid te dwingen. Dat is waar onze kracht zit en waarin we nog beter willen worden. Onze campagnes hebben ook het afgelopen jaar weer laten zien hoeveel gewicht mensen die opkomen voor hun idealen in de schaal leggen.

Dan denk ik natuurlijk in de eerste plaats aan de klimaatbeweging. Want het was die beweging die voor de druk heeft gezorgd die in Parijs tot een akkoord heeft geleid; zeker niet perfect, maar historisch en verstrekkend. Ook Milieudefensie heeft daar actief aan bijgedragen. Bijvoorbeeld door samen met Greenpeace en anderen 7.000 demonstranten in Amsterdam op de been te brengen voor een goed akkoord in Parijs. Bovendien had Milieudefensie een belangrijk aandeel in de mobilisatie voor de demonstraties in Parijs zelf; 400 mensen uit het hele land gingen, ondanks de aanslagen, per bus en op de fiets met ons mee.

Of denk aan het groeiende verzet tegen het handelsverdrag tussen de VS en Europa, TTIP. Anderhalf jaar geleden had u daar misschien nog niet eens van gehoord. Een demonstratie trok toen hooguit enkele tientallen mensen. Maar m.n. dankzij het noeste opbouwwerk van Milieudefensie is het verzet tegen TTIP enorm gegroeid: in oktober kregen we voor een demonstratie 7.000 mensen op de been, en in de loop van het jaar verklaarden twintig gemeenten zich TTIP-vrij en namen drie provincies moties aan tegen TTIP. Boeren en de vakbeweging verzetten zich actief tegen TTIP. Samen verzetten we ons tegen een race naar de bodem en kiezen we voor een eerlijke en solidaire economie.

Ook lokaal zijn het de mensen die verandering willen die de doorslag geven. Denk aan luchtvervuiling. Toen Milieudefensie vier jaar geleden begon met de campagne 'Samen voor gezonde lucht' spraken politici als ze het over luchtvervuiling hadden alleen over normen en getallen. Omdat steeds meer mensen actief bij onze campagne betrokken raakten en zelf gingen meten hoe het met de luchtkwaliteit in hun straat gesteld was, veranderde dat. Nu hebben ook politici de gezondheid van hun burgers ontdekt. Dezelfde beweging zie je ontstaan als het om ons voedsel gaat. We willen koeien in de wei en voedsel van dichtbij, zodat we weten wie het gemaakt heeft en wat ermee is gebeurd. De steun daarvoor is groot en groeiend. Dat merken we aan de steun voor onze campagnes.

2016 is mijn eerste volledige jaar als directeur van Milieudefensie. Ik heb al veel mensen ontmoet die actief zijn voor onze campagnes. Hun enthousiasme en gedrevenheid is inspirerend en geeft mij het vertrouwen dat we samen grote veranderingen tot stand kunnen brengen. Daarom zeg ik: Wij zijn niet te stoppen, klimaatverandering wel!

Ik wil tot slot graag en vooral alle leden, donateurs en actieve vrijwilligers van Milieudefensie bedanken. Want zonder hun steun en betrokkenheid zou Milieudefensie niet bestaan.

Donald Pols
directeur van Milieudefensie

Hoofdstukken

Voorwoord De kracht van mensen die opkomen voor hun idealen		5 Hoofdstuk 5 Samenwerking, externe relaties en communicatie	
1 Hoofdstuk 1 Samenvatting		6 Hoofdstuk 6 Bestuur en organisatie	
2 Hoofdstuk 2 Visie, missie en strategie		7 Hoofdstuk 7 Fondsenwerving	
3 Hoofdstuk 3 Campagnes milieuresultaten 2015		8 Hoofdstuk 8 Financieel verslag en jaarrekening	
4 Hoofdstuk 4 Mensen, bewegingen, verandermacht		9 Hoofdstuk 9 Milieudefensie in 2016	

Paragrafen

Over dit jaarverslag	1	Voorwoord	2
1 Samenvatting			
1.1 Milieuresultaten	5	1.3 Financiën	7
1.2 Organisatie	6	1.4 Betrokken mensen	8
2 Visie, missie en strategie			
2 De visie van Milieudefensie	10		
3 Campagnes			
3.1 Voedsel	12	Campagne Schaliegas	19
Campagne voor een stop op de import van veevoersoja	13	Campagne Biobrandstoffen	20
Campagne voor een gezonde veehouderij	14	Klimaat	21
3.2 Mobiliteit	15	Project A15 (windenergie)	22
Campagne 'Samen voor gezonde lucht'	16	Campagne Eerlijke elektronica	23
3.3 Energie, grondstoffen en klimaatverandering	17	Campagne Shell en de olieramp in Nigeria	24
Campagne Gronings Gas	18	Eerlijke Bankwijzer	25
		3.4 TTIP	26
4 Mensen, bewegingen, verandermacht			
4.1 Energie & organizing	28	4.4 TTIP & organizing	31
4.2 Voedsel & organizing	29	4.5 Leden, donateurs en lokale groepen	32
4.3 Mobiliteit & organizing	30	4.6 Jongeren & organizing: JMA	33
5 Samenwerking, externe relaties en communicatie			
5.1 Samenwerkingsverbanden	35	5.3 Relaties met de media	37
5.2 Relaties met overheden en bedrijven	36	5.4 Eigen communicatiekanalen	38
6 Bestuur en organisatie			
6.1 Verantwoordingsverklaring	40	6.5 Risicomanagement	43
6.2 Bestuursverslag	41	6.6 Werken bij Milieudefensie	45
6.3 Vereniging	42	6.7 Intern milieubeleid	46
6.4 Directie en management	43		
7 Fondsenwerving			
7.1 Resultaten werving	48	7.3 Overheidsbijdragen, schenkingen en sponsoring	50
7.2 Wervingsprogramma 2010-2015	49		
8 Financieel verslag en jaarrekening			
8.1 Inleiding	52	8.6 Toelichting Balans	57
8.2 Balans 31 december 2015	53	8.7.1 Toelichting Baten	58
8.3 Staat van baten en lasten 2015	54	8.7.2 Toelichting Lasten	59
8.4 Grondslagen van Waardering en Resultaatsbepaling	55	8.7.3 Toelichting Lastenverdeling	60
8.5 Kasstroomoverzicht	56	8.8 Overige gegevens	61
9 Milieudefensie in 2016			
9.1 Algemeen	63	9.4 Organisatieontwikkeling	66
9.2 Campagnes	64	9.5 Begroting 2016	67
9.3 Fondsenwerving	65	9.6 Meerjarenraming	68
Colofon		69	

1 Samenvatting jaarverslag 2015

Milieuresultaten vergen jaren van voorwerk, ideevorming, overleg, lobby, onderzoek, campagne- en actievoeren. Dat doen we nooit alleen, maar altijd samen met mensen in het land. Want samen staan we sterker: we worden beter gehoord en we boeken meer resultaat. Onze successen danken we vooral aan de tomeloze inzet van heel veel betrokkenen, zoals onze leden, donateurs en vrijwilligers en lokale afdelingen. En aan de samenwerking met andere organisaties. Hier vindt u de belangrijkste resultaten.

1.1 Milieuresultaten

Voedsel

Veevoer van dichtbij, Allemaal lokaal!

Milieudefensie wil een doorbraak forceren in de lokale teelt en het gebruik van lokaal veevoer. Daarvoor hebben we pilots opgezet met als doel een structureel aanbod van 'oerwoudvrije' producten, waarvoor geen soja uit Zuid-Amerika is gebruikt. Op 9 februari was de lancering van het eerste product, het vernieuwde Gijs-ei van boer David. Dit oerwoudvrije ei is te koop bij PLUS en Spar. Eind 2015 zijn ook de elf melkveehouders van biologische kaasmakerij Aurora overgestapt op regionaal veevoer. De oerwoudvrije Aurora Winterkaas werd vanaf november verkocht bij Ekoplaza en was binnen twee weken uitverkocht. Meer pilots zijn in ontwikkeling en komen in de loop van 2016 in de schappen. In januari startte de publiekscampagne Allemaal Lokaal. Op de website werd een petitie gestart om boeren aan te moedigen over te stappen op lokaal veevoer. Eind 2015 hebben bijna 30.000 mensen de petitie al getekend.

Onze pilotboeren fungeren als ambassadeurs voor een ander, duurzamer voedsel-systeem. Steeds meer boeren ambiëren hetzelfde; dit is te zien aan de groeiende steun onder boeren voor onze veevoerverklaring. In mindere mate zien we deze beweging ook bij politiek en consumenten. Daar gaan we het komende jaar hard aan werken.

Gezonde veehouderij

In 2015 hebben we het onderwerp 'gezonde veehouderij' hoog op de politieke agenda gehouden, onder andere door flinke media-aandacht te genereren voor de problematiek van de intensieve veehouderij. Op onze website wijwillenwei.milieudefensie.nl hebben eind 2015 ruim 40.000 mensen steun betuigd aan een gezonde veehouderij, door een koe in de wei te plaatsen.

We zijn zeer zichtbaar geweest rond de debatten in de provincies Noord-Brabant, Limburg, Gelderland en Overijssel, waarbij in totaal 500 mensen aanwezig waren. Rond de afschaffing van het melkquotum en de publicatie van het megastallenrapport haalden we voorpagina van dagblad Trouw. Naar aanleiding van een onderzoek dat we lieten uitvoeren door de Wageningen Universiteit over de verdrievoudiging van het aantal megastallen, is er in de Tweede Kamer een debat aangevraagd over de groei van megastallen.

Mobiliteit

Samen voor gezonde lucht

Door al vier jaar op hetzelfde onderwerp campagne te voeren en onze boodschap te blijven herhalen, merken we dat het onderwerp is gaan leven. Mensen weten dat luchtvervuiling in de stad een milieuprobleem is en dat het ongezond voor ze is. Eind 2015 hadden we al bijna 70.000 handtekeningen verzameld voor onze Gezonde Lucht petitie. De petitie sloot begin 2016 af met ruim 80.000 handtekeningen die zijn aangeboden aan de Commissie voor Infrastructuur en Milieu van de Tweede Kamer. Ook politici hebben het inmiddels niet meer alleen over normen en getallen, maar spreken in navolging van Milieudefensie over gezondheid en mensen. Dat is winst.

Milieuzones

Utrecht, Rotterdam en Amsterdam hebben inmiddels milieuzones ingesteld of gaan deze binnen afzienbare termijn instellen, om de normen voor gezonde lucht te halen. Een rechtszaak waarin de geldigheid van de milieuzone in Utrecht werd betwist, werd gewonnen door de gemeente en Milieudefensie, zodat de zone gehandhaafd blijft. Ook boeken steden vooruitgang met fietsvoorzieningen en de overgang naar elektrisch rijden. De overheid heeft meer aandacht voor luchtkwaliteit; er wordt eerder gewaarschuwd voor smog en met een luchtkwaliteitsapp kunnen burgers zelf zien of de lucht gezond is of niet.

Scoters

De aandacht voor overlast door scooters heeft geleid tot verschillende maatregelen. De minister van Verkeer heeft een voorstel ingediend die verplaatsing van scooters naar de rijbaan mogelijk moet maken. Daarnaast kondigden Amsterdam en Utrecht aan dat er een milieuzone voor de meest vervuilende scooters komt. Door het invoeren van een helmplicht en het weren van de vliegende scooters, zal het animo teruglopen.

Energie en klimaat

Gronings gas

In Groningen werken we samen met lokale organisaties, gemeenten en de provincie aan het stoppen van de aardbevingen. Het dichtdraaien van de gaskraan is essentieel; overigens niet alleen voor de toekomst van Groningen, maar ook omdat we zo snel mogelijk moeten stoppen met het gebruik van fossiele brandstoffen zoals gas, om klimaatverandering te stoppen. Daarom spanden we samen een rechtszaak aan tegen het gasbesluit, met als resultaat dat er nu nog maar 27 miljard kuub Gronings gas gewonnen mag worden. Dat is nog te veel voor een veilig Groningen, maar het is een eerste stap.

We trekken in alles wat we doen op met de Groninger Bodembeweging en andere lokale organisaties. In 2016 willen we het verzet in Groningen verder versterken. We zullen bij de politiek aandringen op harde keuzes, met échte oplossingen voor de toekomst van Groningen en heel Nederland.

Schaliegas Nederland

In 2015 is het bestaande moratorium verlengd met vijf jaar en zijn alle vergunningen geschrapt. In maart 2016 werd besloten dat er tot 2023 – het einde van het Energieakkoord – een verbod is op schaliegasboringen. Milieudefensie is, na jarenlang campagnevoeren voor een verbod, blij met dit besluit en roept de Kamer op om nu door te pakken.

Biobrandstoffen

In 2015 heeft Milieudefensie wederom de aandacht gevestigd op landroof door palmoliebedrijven en de rol van Nederlandse banken en pensioenfondsen die investeren in deze bedrijven. In een rapport van Milieudefensie en onze zusterorganisaties uit Indonesië, Europa en de VS tonen we aan dat de Indonesische palmolie-sector een risicosector is en dat vrijwillig duurzaamheidsbeleid niet werkt. Milieudefensie vindt dat het tijd is voor bindende regels zowel in Nederland als Indonesië. In december 2015 stuurden we daarom samen met duizenden Nederlanders een Earth Alarm aan minister Ploumen. Daarin verzoeken we haar om met regelgeving te komen die voorkomt dat Nederlandse bedrijven de Indonesische bossen vernietigen en het klimaatprobleem verergeren.

Klimaatakkoord

In december 2015 vond in Parijs de grote VN-klimaatop plaats. Voorafgaand aan die klimaatop organiseerde Milieudefensie met andere organisaties in Amsterdam de Klimaatparade, waaraan 7.000 mensen deelnamen. Ook staken we veel energie in het mobiliseren van mensen om mee te gaan naar Parijs; uiteindelijk gingen 400 mensen per bus of fiets mee naar Parijs. Daarmee hadden we een belangrijk aandeel in de mobilisatie op de laatste dag van de klimaatop.

De uitkomst van de top is historisch; voor het eerst in de geschiedenis hebben een kleine 200 landen bindende afspraken gemaakt om klimaatverandering tegen te gaan. Toch moet er nog heel veel gebeuren om de opwarming van de aarde onder de twee graden te houden. Daarvoor zijn de afspraken alleen niet voldoende. Omdat klimaatverandering zo urgent is, legt Milieudefensie de komende tien jaar de focus volledig bij het oplossen van dit probleem.

Project A15

Met Project A15 hebben we de transitie naar duurzame energie kunnen aanwakkeren en bijgedragen aan een positievere houding van Nederlanders over wind op land: wat eerst werd gezien als een hobby van alternatievelingen is nu een serieus alternatief voor fossiele energie. Dat komt vooral omdat we hebben laten zien dat burgerparticipatie cruciaal is voor het succes. Zowel het ministerie van Economische Zaken als de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland willen nu met onze lessen aan de slag. Ook de landelijke coöperatie de Windvogel gaat gebruikmaken van onze expertise. Als mede-ondertekenaar van de Gedragscode draagvlak en burgerparticipatie wind op land, houdt Milieudefensie de vinger aan de pols bij het realiseren van burgerparticipatie bij (toekomstige) windprojecten.

Shell en de olieramp in Nigeria

18 december 2015 was een mooie dag voor de bewoners van de Nigerdelta, voor Milieudefensie en voor rechtvaardigheid. De rechter deed uitspraak in het hoger beroep van onze zaak tegen Shell. Alle proces-tactieken van Shell werden door het Gerechtshof van tafel geveegd. Eindelijk – na 7,5 jaar procederen – kunnen we naar de inhoudelijke behandeling in het hoger beroep. Een juridische mijlpaal, want voor het eerst moet een Nederlandse multinational zich voor een Nederlandse rechter verantwoorden voor milieuvuiling in het buitenland.

TTIP

2015 was het jaar dat het Nederlandse protest tegen TTIP van de grond kwam. Milieudefensie was een van de meest zichtbare tegenstanders van het verdrag en een onmisbare factor in de mobilisatie van het protest. In mei 2015 vond het eerste protest van enige omvang plaats op de Dam in Amsterdam. Op 10 oktober organiseerden we samen met FNV, Greenpeace e.a. een grote demonstratie waar zich maar liefst 7.000 mensen bij aansloten. Een jaar eerder waren dat er slechts enkele tientallen. Een markant bewijs van de groei van de beweging. In 2015 verklaarden twintig gemeenten zich TTIP-vrij en namen drie provincies moties aan tegen TTIP.

Grondstoffen

Na twee jaar campagnevoeren voor een verantwoorde tinwinning en eerlijke elektronica, hebben veertien van de belangrijkste elektronica-bedrijven, waaronder Philips, Microsoft, Asus, Dell, Apple en Samsung, aangegeven dat zij vrijwillig meewerken aan meer verantwoorde winning van tin.

Eerlijke Bankwijzer

In 2015 verbeterden de Nederlandse banken hun investeringsbeleid weer een stapje. Zo maakte ING na Bankwijzeronderzoek onder leiding van Milieudefensie bekend haar investeringen in kolen en kolencentrales drastisch terug te schroeven. De Eerlijke Bankwijzer heeft er inmiddels ook een zusje bij gekregen, de Eerlijke Verzekeringswijzer. Ook de verzekeringsmaatschappijen voerden in 2015 forse verbeteringen door in hun duurzaamheidsbeleid.

1.2 Organisatie

Nadat in 2014 de visie van Milieudefensie 'Eerlijk duurt het langst' in concept op papier werd gezet, is er in 2015 hard gewerkt aan het nieuwe Algemeen Beleidsplan 2016-2025. Daarin wordt de koers en de strategie op hoofdlijnen beschreven. Het plan wordt op 11 juni 2016 voorgelegd aan de Algemene Ledenvergadering (ALV) van Milieudefensie.

Milieudefensie werkt de komende tien jaar aan het radicaal veranderen van de huidige onduurzame en oneerlijke systemen. We willen daarbij de oorzaken van de problemen blootleggen en aanpakken en de verouderde systemen helpen vervangen door systemen die wel duurzaam en rechtvaardig zijn.

We focussen op:

- Een fossielvrije, circulaire economie. In Nederland richten we ons hierbij op fossielvrije energie en mobiliteit. Internationaal richten we ons op het tegengaan van de winning van fossiele energie en het stimuleren van fossielvrije, duurzame energie en dan specifiek in die landen waar Nederland (mede)verantwoordelijk is voor de uitstoot van broeikasgassen.
- Eerlijke, ecologische landbouw, gericht op de eigen regio ('agro-ecologie'), zowel in Nederland als internationaal. In het buitenland richten we ons daarbij op het tegengaan van ontbossing ten behoeve van de Nederlandse vraag naar agrarische bulkproducten, zoals soja en palmolie, en stimuleren we de toename van eerlijke, ecologische landbouw.

1.3 Financiën

In 2015 heeft Milieudefensie meer middelen ontvangen dan het voorgaande jaar (stijging van + 11,1% naar € 8.969.503). We zijn blij dat we de extra te besteden middelen direct hebben weten te besteden aan onze doelstellingen. Van elke in 2015 ontvangen euro heeft Milieudefensie 82 eurocent direct aan haar doelstellingen besteed.

De contributies, donaties, giften, schenkingen en nalatenschappen bedroegen in 2015 samen € 4.519.953, een flinke groei ten opzichte van 2014 (€ 4.231.290).

De kosten van de fondsenwerving bedroegen € 571.081 (2014: € 589.693), 12,6% van de baten uit de fondsenwerving (2014: 13,9%).

Aan de doelstelling is € 7.369.841 besteed, 82,2% van de totale baten (2014: 86,1%).

1.4 Betrokken mensen

Milieudefensie is een organisatie voor en door mensen. Dat is wat ons sterk maakt en wat ons onderscheidt van andere organisaties. Leden, donateurs, lokale afdelingen en lokale groepen en andere betrokkenen ondersteunen onze campagnes. Zonder de inzet van al deze mensen zou Milieudefensie lang niet zo effectief zijn. Bij de totstandkoming van het nieuwe Algemeen Beleidsplan in 2015 heeft Milieudefensie daarom onderzocht hoe deze sterke eigenschap nog krachtiger ingezet kan worden om de door ons gewenste duurzame systeemveranderingen door te voeren.

Betrokkenheid

In 2015 heeft Milieudefensie leden, donateurs en belangstellenden op uiteenlopende manieren betrokken bij haar werk. Velen volgden een workshop van de Milieudefensie Academie. We lanceerden de Veranderfabriek, het platform voor duurzame doeners die zelf aan de slag willen. Sinds april 2015 is de Veranderfabriek door meer dan 15 duizend mensen bezocht. We organiseerden in 2015 drie Open Dagen voor leden. In samenwerking met ons magazine Down to Earth organiseerden we in oktober een symposium over klimaatverandering. Het symposium bood inzicht in de urgentie, de onrechtvaardigheid en de oorzaken van klimaatverandering. Op het symposium kwamen ruim 250 mensen af. De reacties na afloop waren zeer positief.

Leden en donateurs

Eind 2015 telde Milieudefensie 51.433 leden, 2.240 meer dan eind 2014. Het aantal donateurs daalde naar 31.413, 2.562 minder dan eind 2014. Daarmee daalde het totaal aantal leden en donateurs licht ten opzichte van 2014 tot 82.846 (2014: 83.168). Milieudefensie heeft in 2015 bewust ingezet op de werving van nieuwe leden. Leden zorgen voor stabielere inkomsten en dragen over het algemeen meer bij aan onze inkomsten dan losse donateurs. Daarnaast zijn zij ook nauwer verbonden aan de organisatie.

Organizing

(Community) organizing, het bouwen aan bewegingen, is een belangrijk onderdeel van onze campagnes.

Een greep uit de activiteiten van 2015:

- We waren wekelijks in Groningen aanwezig om gesprekken aan de keukentafel te voeren met Groningse buurtactivisten. Veel van deze gesprekken gingen over het versterken en effectiever maken van het huidige gasverzet, en over het betrekken van nieuwe mensen en netwerken bij het gasverzet.
- In de aanloop naar de klimaattop in Parijs, die plaatsvond van 30 november tot 12 december 2015, heeft Milieudefensie veel gedaan om mensen te mobiliseren en de omschakeling naar duurzame energie op de agenda te krijgen. Met deze mensen bouwen we verder aan een beweging om Nederland fossielvrij te maken.
- In 2015 zijn er voor de campagne 'Allemaal Lokaal' keukentafelbijeenkomsten georganiseerd in Delft, Utrecht, Nijmegen, Eindhoven en Amsterdam, waaraan per keer tien tot dertig mensen deelnamen. Hieruit is een actieve groep van vijftien mensen ontstaan die als vrijwilliger aan de slag zijn gegaan.
- Groepen organiseerden zelf ook acties en lobbygesprekken. Zo organiseerde de bewonersgroep 'Adem graag in Den Haag' een fietstocht langs de 'rochelroutes' van de stad en kreeg de plaatselijke wethouder na afloop de resultaten aangeboden van het eerste half jaar luchtkwaliteit meten.
- In 2015 heeft Milieudefensie het onderwerp TTIP op de politieke agenda weten te krijgen, door tal van activiteiten te organiseren, vaak in coalitieverband met onder andere FNV, TNI, SOMO, Foodwatch en Greenpeace. Het resultaat van deze inspanningen is dat er onder het publiek al veel kennis is over de inhoud en dat het verzet tegen dit handelsverdrag groeit.

2 Visie, missie en strategie

Nadat in 2014 de visie van Milieudefensie ‘Eerlijk duurt het langst’ in concept op papier werd gezet, is er in 2015 hard gewerkt aan het nieuwe Algemeen Beleidsplan 2016-2025. Daarin wordt de koers en de strategie op hoofdlijnen beschreven. Het plan wordt op 11 juni 2016 voorgelegd aan de Algemene Ledenvergadering (ALV) van Milieudefensie.

In dit hoofdstuk een samenvatting van het Algemeen Beleidsplan 2016-2025.

De visie van Milieudefensie

Onze manier van leven legt een te groot beslag op hulpbronnen en (landbouw)grond en leidt tot een te hoge uitstoot van broeikasgassen met klimaatverandering als gevolg. Dit gaat ten koste van de levenskwaliteit van de huidige generatie en de generaties na ons. We putten de aarde uit en zetten de toekomst van de mensheid op het spel.

De oorzaak: een systeem in crisis

Zowel de manier waarop wij consumeren als produceren – denk aan onze fossiele energievoorziening, ons landbouwsysteem, onze dierlijke voedselconsumptie en ons mobiliteitssysteem – dragen bij aan de ecologische, klimatologische en sociale crises waarmee we geconfronteerd worden. Het huidige economische systeem is de belangrijkste onderliggende oorzaak van deze crises, omdat dit systeem vooral financiële waardevermeerdering nastreeft. Dat heeft ons materiële welvaart gebracht, maar ook veel sociale en ecologische waarden vernietigd. Deze problemen worden versterkt doordat de overheid zich steeds verder terugtrekt en steeds minder grenzen oplegt aan de vrije markt.

Onze verspillende, fossiel-afhankelijke economie kan de problemen niet oplossen, maar jaagt de crises verder aan. Daarom is een fundamentele verandering noodzakelijk. We hebben behoefte aan een eerlijke economie, waar welzijn van de mens en de aarde centraal staat. En waar gemeenschappen weer zeggenschap hebben over hun leefomgeving. Zodat ze toegang hebben tot hulpbronnen, kennis en middelen en verantwoordelijkheid kunnen dragen voor het zorgvuldig beheer ervan.

video: Het verhaal van Milieudefensie

De urgentie: we moeten nú handelen

De ecologische en sociale problemen zijn groot en urgent. Vooral de opwarming van de aarde dwingt ons tot ingrijpen. De wetenschap waarschuwt er al jaren voor: het gebruik van fossiele brandstoffen voor de opwekking van onze energie, onze landbouw en onze mobiliteit, veroorzaken een te hoge broeikasgasuitstoot. We hebben nog tien jaar om te voorkomen dat klimaatverandering uit de hand loopt. Daarom moet de winning en verbranding van fossiele brandstoffen zo snel mogelijk worden afgebouwd en het landbouwsysteem en de mobiliteit anders worden ingericht. Ook de ontbossing voor voedsel-, veevoer- en energieproductie moet stoppen. Alleen dan behouden we een leefbare wereld voor alle mensen, nu en later.

Het perspectief: een goed leven voor iedereen

Milieudefensie wil dat alle mensen (hier, daar, en later) een goed leven kunnen leiden. Daarvoor is een veilige en gezonde leefomgeving nodig waarover gemeenschappen zelf kunnen beschikken. We moeten de beschikbare hulpbronnen gelijk verdelen: ieder mens een eerlijk aandeel in de aarde. We willen leven met respect voor de natuur en met zeggenschap over onze leefomgeving. We willen een democratische, fossielvrije en circulaire economie.

De kans: samen bereiken we het

Steeds meer mensen zien dat het huidige systeem niet langer houdbaar is en vinden dat het anders moet. Ze zoeken manieren om anders om te gaan met voedsel en energie, en met de manier waarop ze zich verplaatsen. Deze beweging van mensen die zelf op zoek gaan naar duurzame alternatieven of die bedrijven oprichten die niet alleen maar naar winst streven, maar ook oog hebben voor sociale en ecologische waarden, groeit gestaag. Door deze mensen en initiatieven te verbinden en samen met hen de obstakels die het huidige systeem opwerpt te slechten, brengen we de eerlijke en duurzame wereld snel dichterbij.

Grote structurele veranderingen zijn niet eenvoudig. Maar de geschiedenis laat zien dat positieve veranderingen plaatsvinden als mensen in actie komen. Samen brengen we een goed en gezond leven voor iedereen binnen handbereik.

De missie en strategieën van Milieudefensie

Onze missie:

Milieudefensie is een vereniging die streeft naar ecologische rechtvaardigheid voor alle mensen: een gelijke toegang tot en duurzaam beheer van de rijkdommen van de aarde. Nu, en in de toekomst. Als vereniging zetten we ons samen met burgers, organisaties en bewegingen in voor de fundamentele systeemveranderingen die hiervoor nodig zijn.

Klimaatrechtvaardigheid centraal

De komende tien jaar stelt Milieudefensie klimaatrechtvaardigheid centraal omdat de sociale en ecologische gevolgen van de opwarming van de aarde momenteel het meest urgent zijn. Niet alleen worden we nu al dagelijks met de gevolgen geconfronteerd, ook de toekomst van onze kinderen staat op het spel. En wij zijn de laatste generatie die hieraan iets kan doen.

Strategieën

Milieudefensie werkt de komende tien jaar aan het radicaal veranderen van de huidige onduurzame en oneerlijke systemen. We willen daarbij de oorzaken van de problemen blootleggen en aanpakken en de verouderde systemen vervangen door systemen die wel duurzaam en rechtvaardig zijn. Milieudefensie gebruikt daarvoor de volgende strategieën:

1. Werken aan systeemverandering:

We leggen bloot wat de gewenste systeemveranderingen in de weg staat, bestrijden met deze informatie het huidige systeem en gebruiken het tevens om nieuwe, kansrijke alternatieve systemen te versterken.

2. Versterken van de beweging voor klimaatrechtvaardigheid

Systeemverandering komt tot stand door de druk die uitgaat van mensen die zich organiseren om verandering in de praktijk te brengen en om overheden en bedrijven tot nieuw beleid te dwingen. Milieudefensie richt zich op het mobiliseren, organiseren en verbinden van deze mensen. Het versterken van bewegingen en het vormen van maatschappelijke verandermacht zijn volgens Milieudefensie cruciaal om systeemveranderingen te realiseren.

3. Samenwerking

De systeemveranderingen die wij nastreven zijn niet door ons alleen te realiseren. Daarom werkt Milieudefensie samen met zoveel mogelijk organisaties, instellingen, overheden en bedrijven die onze missie delen. Daarnaast werken we ook hard aan het opbouwen en versterken van onze internationale netwerken en bewegingen, aangezien de noodzakelijke systeemveranderingen vaak grensoverschrijdend zijn. Dit doen we zoveel mogelijk in samenwerking met het Europese en mondiale Friends of the Earth netwerk en waar nodig in andere netwerken.

4. Campagnes

Bij elke gewenste systeemverandering streven wij één of meer strategische doelen na. Deze doelen worden uitgewerkt in een veranderstrategie die vervolgens weer wordt doorontwikkeld tot een (meerjarige) campagne, met als belangrijkste pijlers: communicatie, publieksacties, onderzoek, lobby, fondsenwerving en juridische middelen.

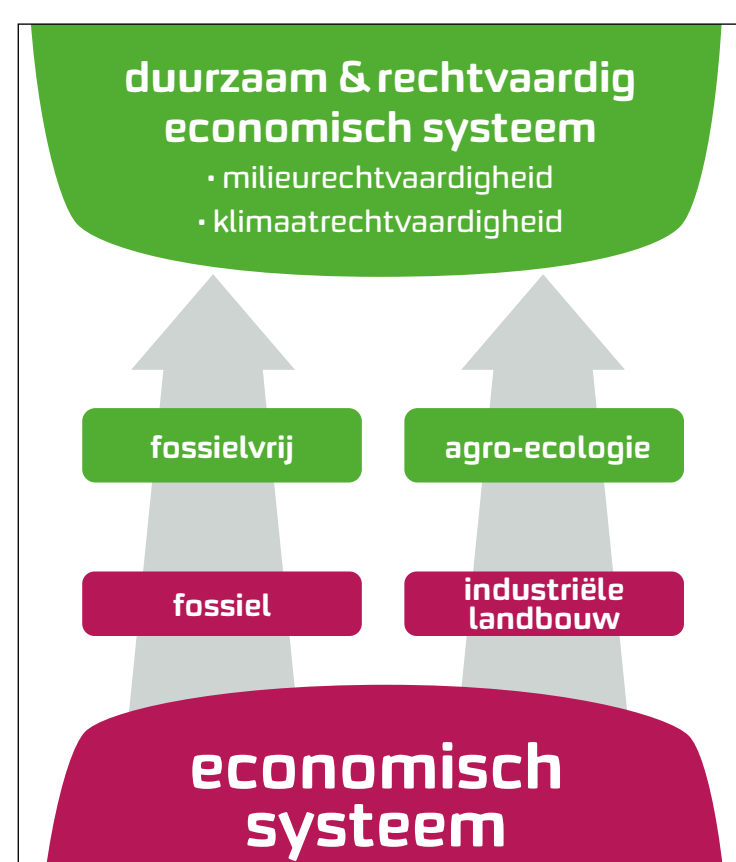
We werken zowel op lokaal, nationaal en – samen met het Friends of the Earth netwerk – internationaal niveau. De meeste oorzaken en gevolgen van sociale- en milieuproblemen houden immers niet op bij nationale grenzen. Door op alle drie de niveaus te werken kunnen we de samenhang laten zien tussen het dagelijks leven van mensen en de wereldomspannende (on)duurzame en (on)eerlijke systemen.

Strategische doelen

Om zo effectief mogelijk te werken aan het uitbannen van broeikasgassen focust Milieudefensie zich de komende tien jaar op:

- Een fossielvrije, circulaire economie. In Nederland richten we ons op fossielvrije en mobiliteit. Internationaal stimuleren we ons op het tegengaan van de winning van fossiele energie en het stimuleren van fossielvrije, duurzame energie, m.n. in die landen waar Nederland (mede)verantwoordelijk is voor de uitstoot van broeikasgassen.
- Eerlijke, ecologische landbouw, gericht op de eigen regio ('agro-ecologie'), zowel in Nederland als internationaal. In het buitenland richten we ons daarbij op het tegengaan van ontbossing ten behoeve van de Nederlandse vraag naar agrarische bulkproducten, zoals soja en palmolie, en stimuleren we de toename van eerlijke, ecologische landbouw.

Het economische systeem is het fundament onder onze huidige voedsel-, mobiliteits- en energievoorzieningen. Wezenlijke verandering van dat systeem is nodig om klimaatrechtvaardigheid te bereiken. Bij elk strategisch doel dat Milieudefensie zich stelt, maakt de verandering van het economisch systeem daarom onderdeel uit van de veranderstrategie. En wanneer de kans zich voordoet om de cruciale rol van het economische systeem aan te tonen, kan Milieudefensie ook op een specifiek economisch thema campagnevoeren.

3 Campagnes milieuresultaten 2015

De invloed van Milieudefensie was groot in 2015, mede dankzij duizenden betrokken mensen in het land die onze acties en activiteiten ondersteunen. Dankzij onze campagnes staat luchtvervuiling steeds hoger op de (lokale) politieke agenda en worden er steeds meer maatregelen genomen om steden leefbaar te houden. Er kwam een doorbraak in onze rechtszaak tegen Shell, waardoor er eindelijk zicht komt op het oplossen van de olieramp in Nigeria. Het verzet tegen handelsverdrag TTIP groeide. Het moratorium op boren naar schaliegas werd met vijf jaar verlengd. En een doorbraak voor regionaal veevoer komt in zicht. Daar profiteren akkerbouwers in Nederland en kleine boeren in Zuid-Amerika van, en het spaart het regenwoud.

Milieudefensie is actief op vier thema's: Voedsel, Mobiliteit, Energie & Grondstoffen en TTIP. Binnen deze thema's volgen we de ontwikkelingen op de voet, voeren we campagnes, zorgen we voor een netwerk en stimuleren we langdurige betrokkenheid van (potentiële) medestanders. Per thema beschrijven we het verloop van de verschillende campagnes, met hun impact, een blik op de toekomst en de zaken die minder goed zijn gelukt.

- ➡ 3.1 Voedsel
- ➡ 3.2 Mobiliteit
- ➡ 3.3 Energie & Grondstoffen
- ➡ 3.4 TTIP

3.1 Voedsel

De manier waarop wij voedsel produceren, heeft grote impact op milieu, klimaat en onze gezondheid. Milieudefensie richt haar campagnes vooral op de veehouderij, want de productie van vlees, eieren en zuivel legt het grootste beslag op de aarde.

De bijdrage van de veehouderij aan klimaatverandering is ongeveer achttien procent. Ontbossing voor de teelt van soja speelt hierin een belangrijke rol. Nederland telt het meeste aantal dieren per vierkante meter ter wereld en onze veehouderij wordt alleen maar intensiever. Dat betekent meer vervuiling, stank, veeziekten en een steeds groter mestoverschot.

De intensieve landbouw en veehouderij zitten op een dood spoor. We hebben een ander voedselsysteem nodig. Milieudefensie pleit voor een regionaal georganiseerd voedselsysteem, zowel in Nederland als in de rest van de wereld. Voor de veehouderij betekent dit dat ze grondgebonden moet worden. Grondgebonden wil zeggen dat de hoeveelheid dieren is afgestemd op de hoeveelheid beschikbare grond voor voerproductie en mestafzet. We produceren met andere woorden veevoer in eigen land en de mest die onze dieren produceren is precies genoeg om onze akkers te bemesten. Wij zijn van mening dat hoe korter de voer-grond-mest-kringloop is, hoe beter. Zo maken we vele voedselkilometers overbodig en verkleinen we onze voetafdruk in zuidelijke landen.

Thema Voedsel:

- ➡ Campagne voor een stop op de import van veevoersoja
- ➡ Campagne voor een gezonde veehouderij

Campagne voor een stop op de import van veevoersoja

Nederlandse veehouders geven hun dieren soja uit Zuid-Amerika als krachtvoer. Voor het verbouwen van soja wordt op grote schaal regenwoud gekapt. Bovendien worden lokale boeren van hun land beroofd waardoor deze grond niet meer gebruikt kan worden voor de eigen voedselvoorziening.

De belangrijkste reden om veevoer uit Zuid-Amerika te importeren is de lage prijs. De lokale sojateelt in Nederland kan prijstechnisch niet concurreren met de importsoja. Daardoor ligt de productie van eiwitrijke gewassen, zoals soja, en de ontwikkeling van zaad en productietechnieken in Nederland al heel lang stil. Hier moet verandering in komen. Milieudefensie wil een doorbraak forceren in de lokale teelt en het gebruik van lokaal veevoer.

Samen met boeren werken we aan een duurzaam alternatief

Ook veel Nederlandse boeren willen graag van importsoja af, maar krijgen van winkelbedrijven de meerkosten en risico's niet gedekt. Om deze patstelling te doorbreken zetten wij pilots op met partijen in de keten. We zorgen dat de kosten en risico's worden gedeeld, en steunen de boeren met raad en daad bij de omschakeling. De kennis die we in het traject opdoen, delen we met andere boeren. Het doel is om een structureel aanbod van 'oerwoudvrije' producten tot stand te brengen en zo een doorbraak in de keten te forceren voor het gebruik van lokaal veevoer.

Op maandag 9 februari 2015 was het zover: supermarktketen PLUS introduceerde het vernieuwde Gijs-ei van boer David Janssen uit Veulen: een ei dat niet tot stand is gekomen met Zuid-Amerikaanse importsoja, maar met veevoer van dichtbij. Ook Spar nam kort daarna het oerwoudvrije Gijs-ei op in haar assortiment.

Eind 2015 zijn ook de elf melkveehouders van biologische kaasmakerij Aurora overgestapt op regionaal veevoer. Het resultaat hiervan, de Aurora Winterkaas, werd vanaf november verkocht bij Ekoplaza en was daar binnen twee weken zo goed als uitverkocht. Vrijwilligers van de campagne Allemaal Lokaal gaven in winkels van Ekoplaza uitleg aan consumenten over de sojaproblematiek en het belang van lokaal veevoer. Meer pilots zijn in ontwikkeling. De producten die hieruit voortkomen, zullen in de loop van 2016 in de schappen komen.

Ook burgers kiezen voor Allemaal Lokaal

In januari 2015 startte de publiekscampagne Allemaal Lokaal. Fotograaf Ton Hendriks reisde met Milieudefensie-campaigner Hugo Hooijer mee naar Paraguay en portretteerde de campesinos (kleine boeren) die vasthouden aan hun land in de laatste stukjes oerwoud omringd door sojavelden. Zij leven met de gevolgen van intensief gebruik van landbouwgif door de grote sojaproductenten en worstelen met afnemende opbrengsten van hun land als gevolg van de toenemende droogte die de ontbossing teweeg heeft gebracht. De fotoserie toonde de gezichten en verhalen van deze mensen.

In april werd de petitie op onze website allemaal-lokaal.nl gelanceerd. Met het ondertekenen van deze petitie moedigen mensen boeren aan om over te stappen op lokaal veevoer. Eind 2015 hebben bijna dertigduizend mensen deze petitie getekend.

Tijdens de zomer van 2015 gingen we met de Allemaal Lokaal bakfiets naar diverse festivals om jonge muzikiefhebbers en festivalgangers te enthousiasmeren voor lokaal veevoer. Op festivals als Oerol en de Puur Fair in Amsterdam kregen onze promoteteams veel belangstelling en steunbetuigingen.

Op de valreep van het jaar stuurden we een Earth Alarm uit. We vroegen het publiek om een brief te schrijven aan staatssecretaris Martijn van Dam en hem op te roepen de ontbossing voor ons voedsel te helpen stoppen. De actie is niet onopgemerkt gebleven. Van Dam ontving ruim 2.300 e-mails en een onbekend aantal geschreven brieven. Hij heeft ons toegezegd dat hij met een reactie komt. Wij wachten deze af en blijven ondertussen druk uitoefenen rond de politieke besprekingen van de Voedselagenda.

De sector wordt zich langzaam bewust van haar verantwoordelijkheid

We merken dat in de sector toenemende aandacht is voor alternatieven voor importsoja. Zo stond bij de recente jaarbijeenkomst van Nevedi (Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie) de circulaire economie centraal en werden initiatieven gepresenteerd die als alternatief voor importsoja gebruikt kunnen worden. Daarmee erkent de sector dat de vee-industrie (mede) verantwoordelijk is voor de ontbossing in Zuid-Amerika.

Onderzoek wijst uit: Nederlandse soja negen keer duurzamer

Questionmark, dat onafhankelijk onderzoek doet naar de duurzaamheid van consumentenproducten, onderzocht in 2015 in opdracht van Milieudefensie de milieuwinst van Nederlandse soja. Deze bleek groter dan gedacht. Het rapport, dat verscheen in oktober 2015, toont aan dat regionaal veevoer negen keer duurzamer is dan Zuid-Amerikaanse importsoja.

Monitor Regionaal Veevoer

In december 2015 publiceerden we voor het tweede achtereenvolgende jaar de Monitor Regionaal Veevoer. Een groot aantal Nederlandse voedselbedrijven maakte in 2011 afspraken om de hoeveelheid importsoja te beperken. Uit de monitor blijkt dat van deze afspraken tot nu toe bitter weinig terecht is gekomen; met name supermarkten hebben nauwelijks stappen ondernomen. Daarom roept Milieudefensie supermarkten op om werk te maken van regionaal veevoer. Met een aantal bedrijven zijn we inmiddels in gesprek over hun verantwoordelijkheid, anderen houden de deur vooralsnog gesloten.

Veevoerverklaring

Om de politiek en de sector te laten zien dat ook boeren aan de slag willen met regionaal veevoer, vraagt Milieudefensie sinds 2014 aan boeren en boerenorganisaties een gezamenlijke veevoerverklaring te ondertekenen. Inmiddels heeft dit geresulteerd in een groeiende lijst met ondersteuningsverklaringen van zowel Nederlandse als Zuid-Amerikaanse boeren en boerenorganisaties.

Kennisdeling

Milieudefensie richtte in 2015 de Raad voor Regionaal Veevoer op. Deze bestaat uit deskundigen op het gebied van veevoer in Nederland; experts uit zowel de praktijk als het onderzoek naar akkerbouw, veehouderij en milieu. Samen stelden zij zich ten doel de obstakels en kennisvragen te identificeren die een snelle transitie naar het gebruik van meer regionaal, eiwitrijk veevoer in de weg staan. Tijdens drie bijeenkomsten, identificeerden zij een aantal kansen en oplossingsrichtingen. Naar aanleiding hiervan zullen zij in 2016 aanbevelingen doen richting overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Impact van de campagne

Al met al zien we een toenemende bewustwording in de sector van het belang van lokaal veevoer. In mindere mate zien we deze beweging ook bij politiek en consumenten; daar zullen we het komende jaar hard aan werken.

Onze pilots laten zien dat het anders kan en leveren tastbaar bewijs dat het niet nodig is om ons voedsel de halve wereld over te slepen. Onze pilotboeren fungeren als ambassadeurs voor een ander, duurzamer voedselsysteem. Zij kiezen niet voor de ratrace van de wereldmarkt en kunnen goed uitleggen hoe en waarom ze het anders willen doen. Steeds meer boeren ambiëren hetzelfde; dit is te zien aan de groeiende steun onder boeren voor onze 'veevoerverklaring'. Nóg een indicatie dat het kwartje begint te vallen binnen de sector.

Minder goed gelukt

Hoewel de problematiek inmiddels bij een belangrijk deel van het publiek bekend is, zullen we in 2016 nog meer aandacht moeten genereren voor het belang van regionaal veevoer. In 2016 zullen dan ook steeds meer boeren samen met ons hun verhaal gaan vertellen middels interviews in (vak)bladen, magazines en op onze website

➔ allemaal-lokaal.nl.

Toekomst

In 2016 focussen we ons op de regionalisering van het veevoer, om van daaruit het debat en de campagne te verbreden naar regionalisering van ons voedselsysteem. In 2016 zullen we onder andere de reeds opgezette serie pilots verder uitbreiden en verdergaan met onze Monitor Regionaal Eiwitrijk Veevoer.

Thema Voedsel:

- ➔ Campagne voor een stop op de import van veevoersoja
- ➔ Campagne voor een gezonde veehouderij

Campagne voor een gezonde veehouderij

Nederland telt het grootste aantal dieren per vierkante meter ter wereld en onze veehouderij wordt steeds intensiever. Stallen worden groter met steeds meer kippen, koeien en varkens. Milieudefensie wil een structurele oplossing voor de problemen die onze huidige vee-industrie veroorzaakt; een oplossing gericht op de toekomst. Met een andere, meer regionale voedselvoorziening en met een kleinere veestapel.

Op wijwillenwei.milieudefensie.nl hebben eind 2015 ruim 40 duizend mensen hun steun betuigd aan een gezonde – d.w.z. grondgebonden en regionaal georiënteerde – veehouderij.

Milieuschade

De huidige omvang van de Nederlandse veestapel zorgt voor veel problemen als stank, mestoverschot en ziektes. Het milieu en bewoners in landelijke gebieden lijden hier dagelijks onder.

Een kleinere veestapel betekent minder uitstoot van broeikasgassen en minder mest, waardoor we onze natuur en ons milieu minder schaden. Daarnaast wil Milieudefensie dat er ook meer ruimte komt voor het natuurlijke gedrag van onze dieren. Met een kleinere veestapel kan dat. Dieren worden daardoor weerbaarder en gezonder, wat preventieve antibiotica overbodig maakt. Zo lopen mensen ook een kleiner risico. Een gezonde veehouderij is dus ook gezonder voor mensen

Boeren

Ook voor boeren is het beter om kleinschaliger te werken. Nu denken veel boeren dat ze mee moeten gaan in de schaalvergroting om het voortbestaan van hun bedrijf veilig te stellen. Ze steken zich daarvoor flink in de schulden. Tegelijkertijd zakt de prijs voor hun product als er meer geproduceerd wordt en zo komen veel boeren in de problemen.

Met minder dieren zullen boeren ook anders moeten produceren; niet meer zoveel mogelijk tegen een zo laag mogelijke prijs, maar kwaliteitsproducten met een eerlijke prijs. Een boer hoeft dan niet enorm veel te produceren om een behoorlijk inkomen te verdienen. Dit vraagt niet alleen verandering bij boeren, maar in de gehele keten. Daarnaast is ook verandering van consumptie noodzakelijk: meer plantaardig en minder dierlijke eiwitten.

Debatavonden: kiezen voor een gezonde veehouderij

In 2015 hebben wij in de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen vier goed bezochte debatavonden georganiseerd over de problemen in de veehouderij. In totaal 500 bewoners uit de provincies Limburg, Gelderland, Noord-Brabant en Overijssel gingen in gesprek met lokale politici, boeren en Milieudefensie over de veehouderij, megastallen en de gewenste ontwikkelingen voor het platteland. Zo maken we een ontwikkeling in de richting van een gezonde veehouderij bespreekbaar en een reële optie, ook voor mensen die daar niet meteen voor openstaan.

Wij willen wei

In november 2014 zijn we gestart met onze publiekscampagne voor een gezonde veehouderij. Op wijwillenwei.milieudefensie.nl kunnen mensen een koe in de wei zetten en zo hun steun betuigen. Die koe dreigt namelijk uit de wei te verdwijnen. Dit is het gevolg van de afschaffing van het melkquotum op 1 april 2015. Boeren mogen nu zo veel melk produceren als ze willen. Meer melk betekent meer koeien en dus schaalvergroting. Bedrijven worden zo groot dat weidegang praktisch niet meer haalbaar is. De koe die uit de wei verdwijnt, is daarmee het symbool geworden van alles wat er mis is met de intensieve veehouderij in Nederland.

Impact van de campagne

In 2015 hebben we het onderwerp 'gezonde veehouderij' hoog op de politieke agenda weten te houden. Dat was onder andere het resultaat van flink veel media-aandacht voor de problematiek van de intensieve veehouderij (lees meer in [paragraaf 5.3](#)). Ook de goed bezochte debatavonden droegen hieraan bij.

In het voorjaar van 2015 waren we zeer zichtbaar in de media rond de afschaffing van het melkquotum en de publicatie van een rapport over megastallen, waarmee we voorpaginanieuws waren in Trouw.

Onderzoek van de Wageningen Universiteit in opdracht van Milieudefensie, waaruit blijkt dat het aantal megastallen in acht jaar tijd bijna is verdrievoudigd, leidt tot een debat in de Tweede Kamer hierover.

Minder goed gelukt

Op 29 augustus 2015 organiseerden we voor de vierde keer samen met 'We zijn het MEGAzat' de gelijknamige manifestatie. Dit keer in Den Haag. Terwijl bij de afgelopen edities vooral dierenleed centraal stond, hebben we geprobeerd om de manifestatie in 2015 te verbreden naar andere problemen, zoals klimaat- en milieuschade en gezondheidsrisico's veroorzaakt door onze veehouderij. Daarin zijn we minder goed geslaagd. Dat komt vooral, omdat we onvoldoende tijd hebben genomen om een brede coalitie te bouwen en een vernieuwd concept voor de manifestatie te bedenken.

Toekomst

In de eerste helft van 2016 zullen we druk uitoefenen op Tweede Kamerleden om met een goede oplossing te komen voor de problemen in de melkveehouderij. Dat doen we onder andere door hen de steunbetuigingen die we via wijwillenwei.milieudefensie.nl hebben ontvangen aan te bieden. Samen met andere natuur- en milieuoorganisaties waaronder Natuurmonumenten en het Wereld Natuur Fonds, zullen we bij de politiek verder pleiten voor een grondgebonden melkveehouderij.

Thema Voedsel:

- ▶ [Campagne voor een stop op de import van veevoersoja](#)
- ▶ [Campagne voor een gezonde veehouderij](#)

3.2 Mobiliteit

Onze campagne mobiliteit werkt aan leefbare steden en gezonde lucht voor iedereen. Als het aan Milieudefensie ligt, werken we snel toe naar steden waar we minder auto's nodig hebben en dus meer ruimte overhouden voor wandelen, fietsen, natuur en recreatie. De elektrische deelauto vervangt de benzine- en diesel-auto's. De benodigde elektriciteit wordt geleverd door zonne- en windenergie. Omdat werknemers volop telewerken en dichtbij hun werk wonen, is het rustig op de weg. Uitbreiding van het wegennet is niet nodig. Zware vrachtwagens zijn in de steden vervangen door elektrisch vervoer en goederen worden gebundeld en centraal gedistribueerd.

Afkicken van vervuילend verkeer en transport

Peultjes uit Senegal, smartphones uit China en wijn uit Argentinië. Vrachtschepen vol goedkope Chinese producten varen naar Rotterdam en gaan leeg weer terug. Forensen staan dagelijks uren in de file en ademen de uitlaatgassen van hun voorganger in. Als je met een kritische blik kijkt naar ons vervoerssysteem, kom je ontelbare bizarre voorbeelden tegen. Het vervoerssysteem in onze maatschappij is gebaseerd op goedkope olie en dus lage transportkosten. Zo heeft de wereld zich afhankelijk gemaakt van vervuilende vervoersmiddelen (wegverkeer, scheepvaart, luchtvaart) die veel energie en ruimte kosten en leiden tot luchtvervuiling en klimaatverandering.

Milieudefensie vindt dat dit anders moet en kan. Wij werken samen met bewonersgroepen in Nederland aan mobiliteitsoplossingen die leiden tot een gezonde en duurzame samenleving. Met bewoners meten we de luchtkwaliteit op drukke plekken en werken we aan bewustwording over mobiliteit en luchtvervuiling. Door zichtbaar te maken dat mensen zich zorgen maken en dat er draagvlak is voor maatregelen, proberen we de politiek zover te krijgen dat er vergaande maatregelen voor minder en schonere mobiliteit worden genomen.

Daarbij zetten we met bewoners in op maatregelen op gemeentelijk niveau, bijvoorbeeld het weren van vervuilende voertuigen uit steden via milieuzones en een betere fiets- en OV-infrastructuur. Op landelijk niveau pleiten we voor een snellere transitie naar schoner vervoer, beter OV en lagere snelheden op (stads)snelwegen. Via Europese koepelorganisaties lobbyen we in Brussel voor strengere Europese wetgeving.

Thema Mobiliteit:

► Campagne

'Samen voor gezonde lucht'

Campagne 'Samen voor gezonde lucht'

Thema Mobiliteit:

➔ Campagne

'Samen voor gezonde lucht'

In 2015 is het thema mobiliteit wederom aantrekkelijk en aansprekend gebleken voor velen. Het is herkenbaar, dichtbij en oplosbaar. Milieudefensie heeft luchtvervuiling door mobiliteit verder op de politieke agenda gezet en gezorgd voor veel beter besef van de gevaren voor onze gezondheid. Het draagvlak voor onze ambitie is daardoor verder gegroeid.

Meetcampagne 2015

Op 15 januari 2015 is Milieudefensie een nieuwe meetcampagne gestart. Op achtevenig locaties in het land hebben bewonersgroepen een jaar lang de luchtvervuiling gemeten. Deze bewonersgroepen organiseerden daarnaast ook diverse acties en lobbyden bij hun gemeente voor maatregelen voor gezondere lucht.

Op basis van de meetresultaten zal in het voorjaar van 2016 duidelijk worden of de luchtkwaliteit op deze achtevenig plekken de Europese norm voor stikstofdioxide zal halen. Sinds 1 januari 2015 moet Nederland aan deze norm voldoen, anders lopen we het risico op hoge boetes, naast alle gezondheidsschade die deze hoge concentraties veroorzaken.

Petitie aan de Tweede Kamer

In 2015 zijn we verder gegaan met de werving van steun voor de petitie aan de Tweede Kamer. Hierin roepen we op om maatregelen te nemen voor gezonde lucht. Met deze handtekeningactie laten we zien dat er breed draagvlak is voor maatregelen om luchtvervuiling tegen te gaan. Er is geworven door en met bewonersgroepen. In het voorjaar en de zomer zijn we een aantal festivals afgegaan. En verder is de werving ondersteund met een campagne op Facebook en Twitter. Dit alles resulteerde eind 2015 in de steun van bijna zeventigduizend mensen voor onze petitie. De petitie is in februari 2016 overhandigd aan de Commissie voor Infrastructuur en Milieu van de Tweede Kamer.

Bewonersgroepen in actie

De groepen die deelnemen aan de meetcampagne in Utrecht organiseerden vlak voor de zomer een actie op de Amsterdamsestraatweg, een van de meest vervuilde straten in Utrecht, met wethouder van Hooijdonk. Zij overhandigden haar de meetresultaten en riepen haar op om nog meer maatregelen te nemen voor gezonde lucht. Bewonersgroep 'Adem Graag In Den Haag' organiseerde in oktober een protestfietsstocht om de aandacht op de slechte luchtkwaliteit te vestigen. Meer dan honderd Hagenaren namen hieraan deel. De fietstocht eindigde bij het stadhuis waar wethouder De Bruijn de tussentijdse meetresultaten in ontvangst nam. De actie heeft veel aandacht in lokale media gekregen waarmee Adem Graag In Den Haag zichzelf duidelijk op de kaart heeft gezet.

De ultrafijnstofmeter, die Milieudefensie in 2015 heeft aangeschaft, wordt regelmatig uitgeleend aan bewonersgroepen om lokaal (meer) aandacht voor luchtvervuiling te creëren.

Milieuzone's

Een aantal grote gemeenten is zich ervan bewust dat zij de normen niet gaan halen en dat de lucht niet gezond is. Daarom zijn er maatregelen voorgesteld of al ingevoerd. Zo heeft Utrecht sinds 1 mei 2015 een milieuzone voor dieselauto's en bestelbussen. Rotterdam voert die per 1 januari 2016 in en ook Amsterdam heeft plannen gepresenteerd voor uitbreiding van hun milieuzone naar bestelverkeer.

Rechtszaak over de milieuzone in Utrecht

Milieudefensie heeft in 2015 de gemeente Utrecht gesteund in een rechtszaak over de milieuzone. Utrecht is de eerste gemeente in Nederland die sinds begin 2015 de vuilste personenauto's en bussen uit het centrum weert met een milieuzone. Dat is goed voor de luchtkwaliteit. De Koninklijke Nederlandsche Automobiel Club (KNAC) en de Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht (SSLU) stapten naar de rechter om de invoering van de milieuzone door de gemeente terug te laten draaien. Milieudefensie heeft zich gevoegd als partij in deze rechtszaak om nut en noodzaak van de milieuzone te onderschrijven. Inmiddels heeft de rechter de gemeente Utrecht en Milieudefensie in het gelijk gesteld.

Aanmoedigungsactie in Rotterdam

De gemeente Rotterdam presenteerde in 2014 ambitieuze plannen om de milieuzone te vergroten en uit te breiden naar de meest vervuilde dieselauto's en -bussen. Lokaal was hier veel weerstand tegen. Toen de plannen in 2015 in de gemeenteraad werden besproken organiseerden wij met Rotterdamse bewonersgroepen een aanmoedigungsactie om de gemeente een steuntje in de rug te geven. De nieuwe milieuzone werd op 1 januari 2016 van kracht.

Veel weerstand tegen milieuzone

Op lokaal niveau en in de Tweede Kamer is in 2015 ophef ontstaan over de invoer van milieuzones voor personenauto's. Dat blijkt al uit de eerder genoemde rechtszaak in Utrecht. Ook in de Tweede Kamer was er weerstand en werd een motie aangenomen tegen de geldigheid van de milieuzone. In een reactie gaf de minister direct aan dat het aan de gemeenten zelf is om voor maatregelen te zorgen en dat zij de milieuzones niet zal tegenhouden. Begin 2016 zal blijken of de motie effect heeft op de milieuzones of niet.

Smogalarm en nieuwe app

Na jarenlange lobby door Milieudefensie en het Longfonds zijn de grenswaarden voor smogwaarschuwingen in Nederland eindelijk naar beneden bijgesteld. Vanaf eind 2015 worden mensen eerder gewaarschuwd voor smog zodat zij er rekening mee kunnen houden; bijvoorbeeld mensen met longklachten en bij lichamelijke activiteiten.

Het ministerie heeft ook een nieuwe luchtkwaliteitsapp gepresenteerd, waarmee je op ieder moment van de dag een inschatting kunt krijgen van de actuele luchtkwaliteit op de plek waar je je bevindt.

Dieselgate: gezondheidseffecten door gesjoemel

Na de zomer bleek uit Amerikaans onderzoek dat Volkswagen heeft gesjoemeld met de software van veel dieselauto's. Hierdoor lijkt het alsof de auto's tijdens de emissietesten aan de normen voldoen, maar in de praktijk blijken de auto's veel meer stikstofdioxide uit te stoten. Ook in Europa rijden sjoemeldiesels rond. Milieudefensie heeft op basis van cijfers van het RIVM berekend dat Nederlanders tweeënhalve maand minder lang leven door dit gesjoemel. De affaire rondom Volkswagen is al snel 'dieselgate' gaan heten en heeft eindelijk scheurtjes veroorzaakt in de machtspositie van de auto-industrie. Het lijkt erop dat de regelgeving in Europa naar aanleiding van Dieselgate iets wordt aangescherpt, maar de lobbymacht van de auto-industrie blijft groot.

Klokhuis

In samenwerking met Milieudefensie heeft de NTR afgelopen najaar een aflevering van het educatieve programma Klokhuis aan luchtvervuiling gewijd. Het doel hiervan was om bij kinderen en meekijkende ouders het bewustzijn te vergroten over de samenhang tussen luchtvervuiling en gezondheid.

Opiniepeiling scooteroverlast

In het najaar van 2015 heeft Milieudefensie door I&O Research een onderzoek laten doen naar overlast door scooters in de grote steden. Als het aan de inwoners van Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag ligt, komt er een verbod op de meest vervuilde scooters en brommers in hun stad. Ook is er een ruime meerderheid te vinden voor een verplichte jaarlijkse keuring op illegaal opvoeren (81%) en uitstoot (76%). Een groot deel van de bevolking ergert zich aan rijgedrag, herrie en stank van scooters en brommers. Zowel Utrecht als Amsterdam hebben een milieuzone voor de meest vervuilde scooters aangekondigd. Daarnaast wil de Gemeente Amsterdam scooters met helmplicht naar de rijbaan verplaatsen, omdat ze tot veel overlast leiden op het fietspad.

Opnieuw discussie over maximumsnelheid

Minister Schultz heeft dit najaar het plan gepresenteerd om op diverse stukken snelweg de maximumsnelheid weer te verhogen. Hierbij wordt niet gelet op de gevolgen voor omwonenden, milieu en natuur. Milieudefensie heeft het ministerie van Infrastructuur en Milieu daarom een reactie gestuurd met haar mening (een zienswijze) over de verhoging van de maximumsnelheid op negentien stukken snelweg. Daarnaast hebben we omwonenden opgeroepen hetzelfde te doen, waar uitgebreid gehoor aan is gegeven.

Ook voor de A2 bij Maarssen en Vinkeveen werd aangekondigd dat de snelheid omhoog zou kunnen, afhankelijk van een toen nog lopende rechtszaak over de nachtelijke maximumsnelheid, die al op 130 km/u ligt. Hiermee negeert de minister afspraken met omliggende gemeenten. De gemeenten hebben hun rechtszaak inmiddels helaas verloren, dus ook de A2 zal in 2016 onze aandacht blijven vragen.

Samenwerking met andere organisaties

In 2015 werkte het mobiliteitsteam van Milieudefensie regelmatig samen met lokale en landelijke partners en collega-organisaties. Veel politieke activiteiten werden afgestemd met collega's van andere natuur- en milieuorganisaties, gezondheidsorganisaties en/of internationale partners. Daarnaast hebben we vaak contact met wetenschappers en onderzoekers op het gebied van mobiliteit, luchtkwaliteit en gezondheid, maar ook met overheden en het bedrijfsleven.

Lobbyactiviteiten

Luchtvervuiling, en zijn regelen op de agenda van de Tweede Kamer, stonden in 2015 regelmatig op de agenda van de Tweede Kamer. Milieudefensie speelde hierop in door met relevante personen contact op te nemen, bijvoorbeeld voorafgaand aan vergaderingen en tijdens periodieke gesprekken in Den Haag.

Er waren regelmatig bijeenkomsten bij gemeenteraden waarbij Milieudefensie de aanwezigen informeerde over luchtvervuiling en waarbij we hun suggesties de aanwezigende maatregelen. Ook waren we het afgelopen jaar een vraagbaak voor politici, gaven we regelmatig gevraagd en ongevraagd informatie over problemen en oplossingen rond luchtkwaliteit en mobiliteit en hebben we deelgenomen aan diverse hoorzittingen en rondetafelgesprekken, bijvoorbeeld over de Luchtvaartnota en het Klimaatakkoord.

Verder betrekken we zoveel mogelijk mensen bij onze lobbyactiviteiten. We organiseren samen acties en aanbiedingen bij gemeenteraden en roepen mensen op om zo veel mogelijk in te spreken in vergaderingen. Zo laten we zien dat er veel behoefte is aan gezonde lucht.

Impact van de campagne

Door al vier jaar op hetzelfde onderwerp campagne te voeren en onze boodschap te blijven herhalen, merken we dat het onderwerp is gaan leven. Mensen weten dat luchtvervuiling in de stad een milieuprobleem is en dat het ongezond voor ze is. Ook politici hebben het inmiddels niet meer alleen over en namen het gezond, maar over gezondheid en mensen. Dat is winst.

Utrecht, Rotterdam en Amsterdam hebben inmiddels milieuzones ingesteld of gaan deze binnen afzienbare termijn instellen, om de gezonde lucht normen te halen. Daarnaast is er ook vooruitgang in enkele steden op gebied van fietsvoorzieningen en de overgang naar elektrisch rijden. En de overheid heeft meer aandacht voor luchtkwaliteit; er wordt eerder gewaarschuwd voor smog en er is een nieuwe luchtkwaliteitsapp gepresenteerd.

De aandacht voor de overlast door scooters heeft geleid tot verschillende maatregelen. De minister heeft een voorstel ingediend die het mogelijk maakt scooters naar de rijbaan te verplaatsen. En Amsterdam en Utrecht kondigden aan dat er een milieuzone voor de meest vervuilde scooters komt. Door het invoeren van een helmplicht en het weren van de slechte scooters, zal het animo voor scooters teruglopen.

Minder goed gelukt

Een aantal steden zet fors in op verbetering van de lucht (Utrecht/Rotterdam), maar het is ons nog niet gelukt de achterblijvers onder de grote steden, zoals Den Haag, tot meer actie te bewegen. Ook gaat de minister door met het verhogen van de maximumsnelheid op wegen waar dat juridisch mogelijk is en werkt het Rijk gemeenten soms tegen bij het nemen van lokale maatregelen voor gezondere lucht. Extra redenen voor ons in 2016 opnieuw het belang van gezonde lucht op de agenda te zetten.

Toekomst

Het gemotoriseerde verkeer in Nederland is een van de grootste vervuilers van de lucht, een van de grootste verbruikers van energie, van ruimte én van ons geld. Het verkeer stoot meer dan een kwart van alle broeikasgassen uit en levert daarmee een enorme bijdrage aan klimaatverandering. Met slimme keuzes kan dit zoveel beter. Door anders na te denken over hoe we van A naar B willen, zonder hierbij de auto altijd de eerste te accommoderen, kunnen we werken aan een prettige leefomgeving met ruimte voor wandelen, fietsen, groen en recreatie, gezonde lucht en een vermindering van onze bijdrage aan klimaatverandering.

Met een andere inrichting van onze economie en ruimte kunnen we toe met veel minder technologie en mobiliteit. Daar waar de auto toch nodig is, kunnen we met nieuwe vormen van vervoer zoals de auto sharing, onze gezonde en ook voor onze portemonnee.

Hoe we dat gaan realiseren wordt een grote uitdaging voor de toekomst en die uitdaging gaan we graag aan met nieuwe plannen en campagnes. We gaan de huidige campagne verbreden naar een campagne over de indeling van onze publieke ruimte en hoe we kunnen komen tot een duurzaam mobiliteitssysteem. Natuurlijk doen we dat samen met mensen. Want mensen hebben last van de huidige vervoerssysteem veroorzaakt. Tegelijkertijd zijn het vaak ook mensen die oplossingen hebben. Door mensen, die net als wij verandering willen, te ondersteunen en te verbinden, werken we in 2016 en daarna onvermoeibaar verder aan een beter milieu, schonere lucht, een prettige leefomgeving en een duurzame wereld.

Luchtvaart en luchtvervuiling

Naar aanleiding van onderzoek van TNO over luchtvervuiling door ultrafijnstof veroorzaakt door het vliegverkeer rond Schiphol, is in 2015 nader onderzoek gedaan door het RIVM naar de effecten hiervan.

Daaruit bleek in september dat concentraties van het schadelijke ultrafijnstof rondom Schiphol inderdaad zijn verhoogd.

Op 20 april 2016 publiceerde het RIVM een rapport hierover, waarin echter geen antwoord werd gegeven op de belangrijkste vraag: wat voor effecten heeft de luchtvervuiling van Schiphol op de gezondheid van omwonenden? De staatssecretaris heeft aangekondigd dat dat onderzoek er nu alsnog komt. 'Beter laat dan nooit', aldus Anne Knol, campagneleider Mobiliteit van Milieudefensie.

3.3 Energie, grondstoffen en klimaatverandering

Milieudéfensie werkt aan een Nederland dat niet langer afhankelijk is van fossiele brandstoffen. Olie, gas en kolen zijn namelijk de voornaamste veroorzakers van klimaatverandering. Milieudéfensie zet zich in tegen klimaatverandering en wil daarom zo snel als mogelijk de winning van olie en gas in Nederland afbouwen.

Onze focus ligt hierbij op aardgas. Milieudéfensie pleit ervoor de komende jaren de gaskraan in Nederland helemaal dicht te draaien. Nederland drijft op aardgas. De macht van de aan aardgas verbonden bedrijven, zoals Shell, is een van de grootste blokkades voor de energietransitie; de overstap van fossiele energie naar schone en duurzame energiebronnen. Buurlanden maken hierin al grote stappen, maar Nederland blijft achter. Breken met aardgas is dus een cruciale eerste stap. We trekken hierbij samen op met de Groningers, die de dupe zijn van door de gaswinning veroorzaakte aardbevingen en ook om die reden zo snel mogelijk een einde willen aan de gaswinning.

In 2015 waren onze belangrijkste projecten: gaswinning in Nederland, landroof voor palmolie en duurzame tinwinning in Indonesië, en windenergie. We hebben ook hard gewerkt aan het versterken van de Nederlandse klimaatbeweging en we organiseerden diverse klimaatmanifestaties in Nederland en tijdens de klimaatop in Parijs.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- Campagne Gronings Gas
- Campagne Schaliegas
- Campagne Biobrandstoffen
- Klimaat
- Project A15 (windenergie)
- Campagne Eerlijke elektronica
- Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- Eerlijke Bankwijzer

Campagne Gronings Gas

In Groningen bevindt zich het grootste conventionele aardgasveld van Europa. Decennialang kreeg de gasindustrie er vrij baan. Het gas zou niet alleen voor binnenlandse verwarming en elektriciteitsproductie gebruikt worden, Nederland zou ook een gasexporteur worden. Hiermee kon ons land jaarlijkse vele miljarden innen. Maar in de afgelopen jaren is steeds duidelijker geworden dat de problemen van gaswinning universeel zijn: veel van de schadelijke effecten die wij vrezen van schaliegaswinning blijken in de praktijk namelijk al in ons land te spelen en steeds ernstiger te worden, door toedoen van de grootschalige gaswinning in het Noorden.

Bodemdaling en steeds krachtiger aardbevingen brengen de veiligheid en de leefbaarheid inmiddels ernstig in gevaar. Tienduizenden mensen wonen in beschadigde huizen die daardoor onveilig en onverkoopbaar blijken. Ook eeuwenoude monumenten raken steeds verder beschadigd. Daarnaast maakt de gasindustrie ook bij de winning van 'gewoon aardgas' in toenemende mate gebruik van de omstreden fracking-boormethode, waarbij risico op ernstige vervuiling van bodem en water bestaat.

Daarom voert Milieudefensie samen met een groot aantal bewonersgroepen en andere burgerinitiatieven, waaronder de Groninger Bodembeweging, sinds 2014 actief campagne in Groningen, met één groot gezamenlijk doel: de gaswinning in de provincie moet zo snel mogelijk fors omlaag. Dit is de enige manier om de veiligheid en leefbaarheid in het gebied te herstellen. Samen organiseerden we in 2015 demonstraties in Groningen en Den Haag. En we spanden samen een rechtszaak aan tegen het gasbesluit, om de winning zo snel mogelijk omlaag te krijgen. Met succes, want er mag nog 'maar' 27 miljard kuub Gronings gas gewonnen worden. Nog te veel voor een veilig Groningen, maar het is een eerste stap.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- ▶ Campagne Gronings Gas
- ▶ Campagne Schaliegas
- ▶ Campagne Biobrandstoffen
- ▶ Klimaat
- ▶ Project A15 (windenergie)
- ▶ Campagne Eerlijke elektronica
- ▶ Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- ▶ Eerlijke Bankwijzer

Impact van de campagne

Door ons actief te verbinden met bewonersgroepen en andere burgerinitiatieven en hun verzet te ondersteunen en waar mogelijk een nationaal podium te geven, groeit het verzet en boeken we onze eerste resultaten. Niet alleen in Groningen groeit het verzet tegen gaswinning. In de rest van Nederland wordt op nog eens ruim 200 plaatsen gas gewonnen. Met steun van Milieudefensie wisten buurtgroepen als 'Nee NAM niet boren in Blijham', 'Gas(t)vrij Terschelling' en 'Onze Klei' nieuwe plannen tegen te houden.

Minder goed gelukt

De beperking van de Groningse gaswinning naar maximaal 27 miljard kuub is een mooie eerste stap, maar het is nog lang niet genoeg. Als Nederland zijn we nog steeds te afhankelijk van aardgas. Het is ons nog niet gelukt om de Nederlandse overheid te overtuigen van het belang om onze gasafhankelijkheid af te bouwen en Gronings gas niet in te wisselen voor importgas.

Toekomst

In 2016 gaan wij verder met campagnevoeren en willen we het gasverzet in Groningen verder versterken. Milieudefensie zal bij de politiek aandringen op harde keuzes, met échte oplossingen voor de toekomst van Groningen en heel Nederland. Daarnaast starten we een nieuwe campagne om Nederlandse huishoudens gasvrij te maken.

Campagne Schaliegas

Schaliegas is aardgas dat kilometers diep onder de grond zit opgesloten in schalie, een hard gesteente. Bij de winning ervan worden enorme hoeveelheden water en chemicaliën onder hoge druk in de bodem gespoten en tot ontploffing gebracht. Dit veroorzaakt scheuren, waardoor het gas vrijkomt. Dit heet fracking ('kraken'). Deze techniek gaat gepaard met grote risico's voor milieu, klimaat en veiligheid. Daarom spant Milieudefensie zich al jaren in om schaliegasboringen in én buiten Nederland te voorkomen.

In 2015 is het bestaande moratorium verlengd; de komende vijf jaar mag er niet worden geboord, en belangrijker, alle bestaande vergunningen zijn geschrapt. Dit is goed nieuws, maar nog niet voldoende. Minister Kamp noemt het nog steeds een optie, en wil een wetenschappelijke boring uitvoeren naar schaliegas. Daarom blijft Milieudefensie een oogje in het zeil houden. Zodra zich een kans voordoet, zullen wij proberen een politiek debat op gang te brengen over een definitief boorverbod. Voor dit moment heeft Milieudefensie de schaliegascampagne de facto gewonnen.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- [Campagne Gronings Gas](#)
- [Campagne Schaliegas](#)
- [Campagne Biobrandstoffen](#)
- [Klimaat](#)
- [Project A15 \(windenergie\)](#)
- [Campagne Eerlijke elektronica](#)
- [Campagne Shell en de olieramp in Nigeria](#)
- [Eerlijke Bankwijzer](#)

Campagne Biobrandstoffen

Biomassa is een verzamelterm voor hout, biologisch afbreekbaar afval en producten die gewonnen worden uit het verbouwen van gewassen, zoals graan, maïs en palmolie.

Een speciale en snel in omvang groeiende toepassing van biomassa is biobrandstof. Belangrijke grondstoffen voor biobrandstof zijn olierijke gewassen als koolzaad en vruchten van de oliepalm, of suikerrijke gewassen die worden omgezet naar ethanol. Het verbouwen van deze gewassen heeft negatieve gevolgen voor het milieu en voor de voedselproductie.

Palmolie

De groeiende vraag naar palmolie als biobrandstof legt een enorme druk op ecosystemen en samenlevingen onder andere in Indonesië en Maleisië. Door ontbossing en ontwatering van veengronden voor palmolieplantages komen broeikasgassen vrij en treedt verlies van biodiversiteit op. Mensen in de productielanden worden zonder compensatie beroofd van hun land en voedselsoevereiniteit en natuurlijke woonplaatsen van wilde dieren verdwijnen.

De geproduceerde palmolie wordt vervolgens geëxporteerd naar grootverbruikers als China en India. Nederland is de grootste palmolie-importeur van Europa. Milieudefensie voert sinds 2006 actie om zowel de vraag naar als de (grootschalige) productie van palmolie tegen te gaan.

Investerings in landroof

In 2015 heeft Milieudefensie wederom de aandacht gevestigd op landroof door palmoliebedrijven en de rol van Nederlandse banken en pensioenfondsen die investeren in deze bedrijven. Nog steeds gaat er Nederlands geld via banken en pensioenfondsen naar bedrijven die zich laten voorstaan op hun duurzaamheidsbeleid. Beleid dat ontbossing en landconflicten zou moeten voorkomen. Maar in de praktijk blijkt dat de ontbossing en veenbranden gewoon doorgaan.

Het rapport 'Up in smoke' van Milieudefensie en onze zusterorganisaties van Friends of the Earth in Indonesië, Europa en de VS, laat zien dat de Indonesische palmolie-sector een risicosector is en dat vrijwillig duurzaamheidsbeleid niet werkt. Milieudefensie vindt daarom dat het tijd is voor bindende regels zowel in Nederland als in Indonesië. Voor het rapport deden we in 2015 in Borneo veldonderzoek naar palmolieplantages van palmolieproducenten Bumitama en Wilmar. Daaruit bleek dat het vrijwillige duurzaamheidsbeleid niet werd nageleefd. Verder hebben we samen met onze zusterorganisaties aangetoond dat Wilmar International zich ook schuldig maakt aan landroof in Nigeria.

In december 2015 vroeg Milieudefensie in een Earth Alarm samen met duizenden Nederlanders aan minister Ploumen om met regelgeving te komen die voorkomt dat Nederlandse bedrijven de Indonesische bossen vernietigen en het klimaatprobleem verergeren.

Bijmengverplichting biobrandstoffen verlaagd

Het Europees Parlement heeft in 2015 de bijmengverplichting van conventionele biobrandstoffen in benzine en diesel definitief verlaagd, na lobby en publieke druk van Milieudefensie en vele andere organisaties. We organiseerden onder andere een Twitterstorm om Nederlandse Europarlementariërs te overtuigen dat het gebruik van biobrandstoffen ontbossing en landroof in de hand werkt.

Energieakkoord: alleen duurzame Biomassa

Milieudefensie schreef in 2013 mee aan duurzaamheidseisen voor het SER Energieakkoord. Die eisen moeten voorkomen dat het gebruik van biomassa negatieve gevolgen heeft voor bossen, mensen en klimaat. De uitvoering van het akkoord verloopt op dit punt stroef. Daarom heeft Milieudefensie in 2015 hard gepleit om pas subsidie voor het gebruik van biomassa te verstrekken als ook echt aan duurzaamheidscriteria is voldaan.

Impact van de campagne

Milieudefensie slaagt er, mede dankzij de samenwerking met onze zusterorganisaties, goed in het onderwerp op de politieke agenda te houden. Dat is belangrijk, omdat keer op keer blijkt dat vrijwillig beleid niet werkt. Dat laten we met praktijkvoorbeelden zien. Bindende regelgeving van de overheid is nodig.

Minder goed gelukt

Ondanks publieksacties, onderzoeksrapporten en veel landelijke media-aandacht, hebben we de Nederlandse financiers en investeerders in 2015 niet kunnen bewegen om te stoppen met het financieren van palmoliebedrijven.

Toekomst

Met name de voedselgewassen moeten zo snel mogelijk uit de Europese brandstofmix weg. Zij leveren geen enkele klimaatwinst op en dragen bij aan ontbossing, honger en landroof. Zo komt de bijmeng-reductie voor palmolie en andere 'conventionele biobrandstoffen' van drie procent uit 2014 overeen met de jaarlijkse voedselproductie voor maar liefst 100 miljoen mensen, wanneer de hiervoor gebruikte grond als akkergrond zou zijn gebruikt. Dit geeft opnieuw aan hoe groot de belangen zijn op dit dossier.

In 2016 zal Milieudefensie zich daarom richten op het verkleinen van de voetafdruk van Nederland in het buitenland, zodat zowel de voedselzekerheid van mensen in zuidelijke landen als het voortbestaan van tropische bossen zo min mogelijk in het gedrang komen en de negatieve klimaateffecten worden tegengegaan.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- ▶ Campagne Gronings Gas
- ▶ Campagne Schaliegas
- ▶ Campagne Biobrandstoffen
- ▶ Klimaat
- ▶ Project A15 (windenergie)
- ▶ Campagne Eerlijke elektronica
- ▶ Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- ▶ Eerlijke Bankwijzer

Klimaat

In juni 2015 wonnen onze collega's van Urgenda een historische rechtszaak tegen de Nederlandse Staat. De rechter oordeelde dat het kabinet voor 2020 minstens vijftwintig procent CO₂ reductie moet behalen om aan haar internationale klimaatbeloften te voldoen. En dat betekent dat er snel extra maatregelen genomen moeten worden.

Het kabinet had overduidelijk geen haast en overwoog in hoger beroep te gaan. Daarom organiseerde Milieudefensie de campagne #ganietinberoep. Duizenden mensen riepen het kabinet via twitter, facebook en e-mail op om niet in hoger beroep, maar aan de slag te gaan. De campagne maakte veel los en zorgde voor druk op de politiek om niet te wachten met het nemen van maatregelen. Het

kabinet tekende uiteindelijk wel beroep aan tegen de uitspraak. In december 2015 vond in Parijs de grote VN-klimaatconferentie plaats (COP21). Het klimaatakkoord dat hier is gesloten, is een noodzakelijke en zelfs historische stap vooruit, maar om effectief klimaatverandering tegen te gaan, zijn de in Parijs gemaakte afspraken alleen onvoldoende. Voor het eerst in de geschiedenis hebben een kleine tweehonderd landen bindende afspraken gemaakt om samen klimaatverandering tegen te gaan. Dat landen in het verdrag het belang van anderhalve graad temperatuurstijging erkennen is bemoedigend en te zien als een overwinning van de klimaatbeweging.

Voorafgaand aan de klimaatconferentie in Parijs werd er in november door Milieudefensie en een aantal andere (milieu)organisaties een grote Klimaatparade georganiseerd in Amsterdam, waar zeventuizend mensen aan deelnamen. Milieudefensie stak veel energie in het mobiliseren van mensen om mee te gaan naar Parijs. Dit resulteerde in vierhonderd aanmeldingen van mensen die – ondanks de aanslagen in Parijs die aan de top voorafgingen – per bus en fiets met ons megingen naar Parijs. Daarmee hadden we een belangrijk aandeel in de mobilisatie op de laatste dag van de klimaatconferentie.

Met alle mensen die we zo bereikt hebben, bouwen we verder aan een steeds sterkere klimaatbeweging.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- Campagne Gronings Gas
- Campagne Schaliegas
- Campagne Biobrandstoffen
- Klimaat
- Project A15 (windenergie)
- Campagne Eerlijke elektronica
- Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- Eerlijke Bankwijzer

video: *We are the Energy Revolution*

video: *Climate. Justice. Peace.*

Project A15 (windenergie)

Van juni 2012 tot eind 2015 werkten Milieudefensie en Natuur & Milieu samen aan Project A15. Het doel was om de A15, de drukke mobiliteitsader die Rotterdam met het oosten van Nederland verbindt, de eerste duurzame snelweg ter wereld te maken door het stimuleren van het gebruik van elektrische (deel)auto's op lokaal opgewekte stroom uit zon en wind. Project A15 werd mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Om het project effectief te kunnen uitvoeren concentreerde Milieudefensie zich op windenergie en het creëren van draagvlak hiervoor, terwijl Natuur & Milieu de deelprojecten elektrisch rijden en zonne-energie voor haar rekening nam.

De uitgangspunten van Milieudefensie hierbij waren: windenergie op een positieve manier framen, open communicatie en eerlijke informatie aanbieden, mensen meenemen in het ruimtelijke (denk) proces, bewoners zo vroeg mogelijk informeren over de plannen en hen de mogelijkheid bieden om mee te delen in de winst. Zo worden de windplannen vooruit geholpen.

Lokale windgroepen

Milieudefensie heeft zich in 2015 met veel energie gericht op het versterken van lokale windgroepen langs de A15. Deze groepen zijn zeer divers, net als hun projecten, maar de leden zijn allemaal supporters van windenergie en hebben hetzelfde doel, namelijk windplannen realiseren met maximale betrokkenheid van bewoners en een eerlijke verdeling van de lusten en de lasten.

In 2015 werkte Milieudefensie samen met zes windgroepen (in Lansingerland, Barendrecht, Dordrecht, Geldermalsen, Neerijnen, Ochten en Nijmegen) om windenergieprojecten succesvol van de grond te krijgen. Milieudefensie ondersteunde hen onder andere met procesbegeleiding, het versterken van hun achterban en/of met het maken van professionele windplannen.

Dit leidde tot de volgende resultaten:

- In **Lansingerland** werkt een groep bewoners, samen met *De Windvogel* (een coöperatieve vereniging van mensen die gezamenlijk duurzame (wind)energie produceren) aan de windplannen in de gemeente. Het doel is om een lokale burgerwindcoöperatie op te zetten.
- In **Barendrecht** heeft Milieudefensie haar invloed aangewend voor het vinden van een alternatieve windlocatie voor al bestaande windplannen, waar in eerste instantie veel weerstand tegen was. Inmiddels wordt deze locatie door gemeente en provincie gezien als een potentieel geschikte.
- *Drechtse Wind* in **Dordrecht** doet er alles aan om de gemeente aan te zetten tot snelle actie, zodat ze aan de slag kunnen met een burgerwindpark. Volgens de laatste berichten worden de plannen voor een burgerwindmolen steeds concreter en krijgen ze de gemeente mee.
- De gemeenten **Geldermalsen** en **Neerijnen** gaven groen licht voor de start van *Betuwewind* (een samenwerkingsproject van overheden, burgers en projectontwikkelaars om samen twee windparken te ontwikkelen). Er is maar liefst anderhalf jaar gepraat over de overeenkomst tussen de commerciële ontwikkelaars en de burgerwindcoöperatie, maar het resultaat mag er zijn: een ontwikkelaarsdeel van vijftienvijftig procent voor een burgerorganisatie in zo'n groot commercieel park. Dat is nog niet eerder vertoond.
- De plannen voor burgerparticipatie bij een nieuw windpark bij het dorp **Ochten** vindt de gemeente zo interessant dat ze nu aan de slag gaat met het ontwikkelen van een windvisie waarin burgerparticipatie een belangrijke rol krijgt, terwijl ze hier in eerste instantie niet aan wilde. Project A15 heeft hieraan een belangrijke bijdrage geleverd.
- Burgerwindcoöperatie *Windpower Nijmegen* heeft alle procedures succesvol doorlopen en gaat begin 2016 starten met de bouw van vier windmolens langs de A15. Dankzij onze gezamenlijke recordpoging in 2014 voor het creëren van een Levende Windmolen door 200 mensen, hebben we zowel regionaal als landelijk veel media-aandacht voor dit bijzondere burgerinitiatief gegenereerd.

Lessen

Als afsluiting van Project A15 heeft Milieudefensie de lessen en de opgedane kennis en ervaringen gebundeld in de brochure: 'Voor de wind! Hoe je de handen op elkaar krijgt voor windenergie'. Hierin staan praktische tips voor burgers en beleidsmakers over hoe je windprojecten op land kunt realiseren met draagvlak onder de bevolking. Deze brochure, maken we zo breed mogelijk beschikbaar en is te vinden op de [website van Milieudefensie](#).

Impact van het project

Met Project A15 hebben we de transitie naar duurzame energie kunnen aanwakkeren en hebben we de houding van Nederlanders over windenergie op land mede veranderd: wat eerst werd gezien als een hobby van alternatievelingen is nu een serieus alternatief voor fossiele energie, en aanvaardbaar voor veel meer mensen, mits ze bij initiatieven betrokken worden. Zowel het ministerie van Economische Zaken als de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland willen nu met onze lessen aan de slag. Dat geldt ook voor de landelijke coöperatie de Windvogel, die gebruik wil maken van onze expertise. Daarnaast zal Milieudefensie, als mede-ondertekenaar van de 'Gedragscode draagvlak en burgerparticipatie wind op land' de vinger aan de pols houden bij het realiseren van burgerparticipatie bij (toekomstige) windprojecten op land.

Minder goed gelukt

Het blijft een uitdaging om mensen of lokale bedrijven te vinden die aan de slag willen met een lokaal windproject. Windenergie is een 'heet hangijzer'. In de media overheerst het negatieve beeld over windenergie. De mensen die wél de voordelen en kansen zien van windenergie krijgen nauwelijks een podium. Bovendien zijn het grote en ingewikkelde projecten die een lange adem vergen. Mensen die enthousiast beginnen, haken hierdoor gemakkelijk weer af. Vooral als er veel weerstand ontstaat.

Toekomst

Project A15 is eind 2015 afgesloten. Als Milieudefensie hebben we onder andere door middel van Project A15 een voortrekkersrol gespeeld om de potentie van windenergie te laten zien. Ook hebben we proefondervindelijk aangetoond waar voor burgers de barrières liggen om op lokaal niveau met windenergie aan de gang te gaan. In de toekomst zal Milieudefensie zich blijven inzetten om de transitie van fossiele energie naar duurzame en eerlijke energie zo snel mogelijk te laten plaatsvinden. Windenergie (zowel op land als op zee) is hierbij een van de belangrijkste vormen van duurzame energie om in de toekomst aan de groeiende duurzame energiebehoefte te kunnen voldoen.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- ▶ Campagne Gronings Gas
- ▶ Campagne Schaliegas
- ▶ Campagne Biobrandstoffen
- ▶ Klimaat
- ▶ Project A15 (windenergie)
- ▶ Campagne Eerlijke elektronica
- ▶ Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- ▶ Eerlijke Bankwijzer

Campagne Eerlijke elektronica

In een smartphone zit ongeveer twee gram tin, in een tablet ongeveer vier gram. Dat lijkt op het eerste oog niet veel, maar als je weet dat alleen al Apple en Samsung gezamenlijk tussen de zeventig en negentig miljoen toestellen per jaar verkopen en dat er jaarlijks honderdachtien miljoen tablets over de toonbank gaan, dan wordt het een heel ander verhaal. Een groot deel van dit tin wordt gewonnen in Indonesië op de eilanden Bangka en Belitung. De gevolgen van de tinwinning voor boeren- en vissersgezinnen in de dorpen op deze eilanden zijn groot.

Als het aan Milieudefensie ligt, hergebruiken we straks al onze grondstoffen en hoeven we nauwelijks meer te boren en mijnen naar nieuwe. Reparatie, handel in gebruikte producten en materialen, recycling en andere bedrijfstakken zullen groeien. Zo voorkomen we verspilling en gaat onze welvaart niet langer ten koste van mensen en milieu op andere continenten.

Mijnbouw is en blijft een economisch aantrekkelijke activiteit. Door de mondiale behoefte aan meer en meer spullen groeit de mijnbouwsector gestaag. Consumentenmerken werken steeds mondialer: ze halen hun grondstoffen overal vandaan. Milieudefensie wil, samen met burgers, deze grote en invloedrijke bedrijven aanspreken op de materialen die worden gebruikt in hun productieproces. Milieudefensie werkt in deze campagne samen met Initiatief Duurzame Handel (IDH), dat een tinwerkgroep heeft opgezet, bestaande uit diverse elektronica-bedrijven (o.a. Apple, Philips en Samsung), Milieudefensie en de branchevereniging van de elektronica-sector.

2015

In 2015 is door zowel door IDH, de bedrijven in de tinwerkgroep als de tinwinnings-bedrijven op Bangka Belitung hard gewerkt aan het maken van plannen voor verantwoorde tinwinning en lobby gericht op zowel de lokale als Indonesische overheid. Dit heeft ertoe geleid dat lokale ondernemers en de Indonesische overheid inmiddels overtuigd zijn van het belang van verantwoorde tinwinning. Ze zijn begonnen met projecten om, al dan niet met behulp van sponsoring van individuele bedrijven, voormalige mijnbouwgebieden om te vormen tot nieuwe landbouwgronden.

Daarnaast was Milieudefensie in 2015 ook actief om het beleid op Europees niveau te verbeteren door te pleiten voor een betere richtlijn over het gebruik van zogenaamde conflictmetalen. Bedrijven kunnen dan bijvoorbeeld verplicht worden om transparant te zijn over het gebruik hiervan. Ook voerden we actie voor het ontwikkelen van beter beleid op het gebied van een meer circulaire economie. Metalen uit elektronica kunnen dan vaker worden hergebruikt, waardoor er in de toekomst minder mijnbouw nodig is.

Impact

Na twee jaar campagnevoeren voor een verantwoorde tinwinning en eerlijke elektronica, hebben veertien van de belangrijkste elektronica-bedrijven, waaronder Philips, Microsoft, Asus, Dell, Apple en Samsung, aangegeven dat zij vrijwillig meewerken aan een meer verantwoorde winning van tin op Bangka. Inmiddels wordt daar ook aan gewerkt.

Toekomst

De tinwerkgroep van Initiatief Duurzame Handel (IDH), waaronder Milieudefensie, blijft het proces op Bangka volgen, zij het wat meer op afstand. Indien nodig zal Milieudefensie opnieuw publieke druk organiseren.

In 2016 moet op Bangka de verantwoorde tinwinning daadwerkelijk gaan starten. Milieudefensie zal blijven monitoren of de elektronica-bedrijven vervolgens ook overschakelen op dit meer verantwoord gewonnen tin. Door middel van een ranking zullen we laten zien welke merken goed bezig zijn en welke niet.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- ▶ Campagne Gronings Gas
- ▶ Campagne Schaliegas
- ▶ Campagne Biobrandstoffen
- ▶ Klimaat
- ▶ Project A15 (windenergie)
- ▶ Campagne Eerlijke elektronica
- ▶ Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- ▶ Eerlijke Bankwijzer

Campagne Shell en de olieramp in Nigeria

Door olie lekkages en gasfakkels zijn de ooit zo vruchtbare wetlands van de Nigerdelta veranderd in 's werelds grootste olieramp. Bijna de helft van de olieproductie in de Nigerdelta vindt plaats onder supervisie van Shell. Milieudefensie wil de milieuproblemen die Shell in Nigeria veroorzaakt een halt toeroepen via de rechter. Uiteindelijk doel hiervan is dat er wetten komen die vervuilende multinationals ook aansprakelijk stellen in hun thuisland. Zij moeten hun activiteiten zo uitvoeren dat het risico op rampen minimaal is. Ook willen wij dat zij de schade verhelpen en de inwoners compenseren als het toch fout gaat.

Rechtszaak

Sinds 2008 voert Milieudefensie een rechtszaak met vier Nigeriase boeren om de olie vervuiling in Nigeria aan te pakken. We willen dat Shell het prachtige natuur- en landbouwgebied met mangrovebossen, kreken, rivieren en meren herstelt, bewoners compenseert en haar olieleidingen en installaties goed onderhoudt om nieuwe lekkages te voorkomen. 18 december 2015 was een mooie dag voor de bewoners van de Nigerdelta, voor Milieudefensie en voor de rechtvaardigheid. De rechter deed uitspraak in het hoger beroep van onze zaak tegen Shell. Alle procestactieken van Shell werden door het Gerechtshof van tafel geveegd. Eindelijk – na 7,5 jaar procederen – kunnen we naar de inhoudelijke behandeling in het hoger beroep. Een juridische mijlpaal.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- ▶ Campagne Gronings Gas
- ▶ Campagne Schaliegas
- ▶ Campagne Biobrandstoffen
- ▶ Klimaat
- ▶ Project A15 (windenergie)
- ▶ Campagne Eerlijke elektronica
- ▶ Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- ▶ Eerlijke Bankwijzer

Impact van de campagne

Een lange adem loont. Voor het eerst moet een Nederlandse multinational zich voor de Nederlandse rechter verantwoorden voor milieuvuiling in het buitenland. Dat is belangrijk voor de bewoners van de Nigerdelta, omdat er eindelijk zicht komt op een oplossing en een tegemoetkoming in de schade. Ook juridisch is er een belangrijk precedent geschapen.

Toekomst

Met de uitspraak van december 2015 is een einde gekomen aan fase 1 van het hoger beroep. 2016 zal in het teken staan van de tweede fase, waarin eindelijk de hamvraag aan de orde komt: is Shell schuldig aan de vervuiling in drie dorpen in de Nigerdelta of niet?

Eerlijke Bankwijzer

Om banken aan te zetten tot een 'race naar de top' op het gebied van duurzaamheid, werd vijf jaar geleden de Eerlijke Bankwijzer opgezet. Het is een initiatief van Oxfam Novib, Amnesty International, FNV, Milieudefensie, Dierenbescherming en PAX. In 2015 verbeterden de Nederlandse banken hun investeringsbeleid weer een stapje. Zo maakte ING na een onderzoek onder leiding van Milieudefensie bekend haar investeringen in kolen en kolencentrales drastisch terug te schroeven.

De Eerlijke Bankwijzer heeft er inmiddels een zusje bij gekregen, namelijk de Eerlijke Verzekeringswijzer. Ook de verzekeringsmaatschappijen voerden in 2015 forse verbeteringen door in hun duurzaamheidsbeleid.

Er zijn inmiddels, dankzij de inzet van OxfamNovib, al Eerlijke Bankwijzers (Fair Finance Guides) in Indonesië, Brazilië, Duitsland, Frankrijk, België, Zweden, Noorwegen en Japan.

Kijk voor meer informatie op eerlijkegeldwijzer.nl.

Thema Energie, grondstoffen en klimaatverandering:

- ▶ Campagne Gronings Gas
- ▶ Campagne Schaliegas
- ▶ Campagne Biobrandstoffen
- ▶ Klimaat
- ▶ Project A15 (windenergie)
- ▶ Campagne Eerlijke elektronica
- ▶ Campagne Shell en de olieramp in Nigeria
- ▶ Eerlijke Bankwijzer

EerlijkeBankwijzer®

Eerlijke
Verzekeringswijzer

3.4 TTIP

TTIP is een handelsverdrag in wording tussen de EU en de VS, dat de weg vrij maakt voor bedrijven die winst maken ten koste van mens en milieu. Wij vinden: TTIP is: eerst bedrijven raadplegen voordat je een wet maakt. TTIP is: van dierenwelzijn een 'handelsbelemmering' maken. TTIP is: oude economie terwijl we een nieuwe nodig hebben.

Het jaar dat Nederland TTIP ontdekte

In 2015 barstte eindelijk ook in Nederland de discussie los over TTIP. TV-presentator Arjen Lubach lanceerde in maart een TTIP-alarm en sindsdien weten steeds meer Nederlanders wat TTIP is. Dankzij de toegenomen aandacht wisten we steeds meer mensen te mobiliseren om mee te doen met Twitterstorms, petitie, acties en demonstraties. 2015 was het jaar dat het Nederlandse protest tegen TTIP van de grond kwam. Milieudefensie was een van de meest zichtbare tegenstanders van het verdrag en we waren een onmisbare factor in de mobilisatie van het protest.

In mei 2015 vond het eerste Nederlandse protest van enige omvang plaats tegen het handelsverdrag TTIP. Dit protest werd georganiseerd door March against Monsanto. Op de Dam in Amsterdam kwamen circa duizend mensen bijeen om te luisteren naar speeches van onder meer Geert Ritsema, campagneleider bij Milieudefensie.

Europees Parlement spreekt zich uit voor TTIP en ISDS

In juli 2015 steunden de meeste Nederlandse Europarlementariërs een resolutie ter ondersteuning van de TTIP-onderhandelingen en ook ter ondersteuning van het claimsysteem ISDS. Dit ondanks de toenemende publieke druk en diverse online acties en lobby-inspanningen. De uitkomst van de resolutie is een advies aan de Europese onderhandelaars. We wisten een deel van de Europarlementariërs te overtuigen om tegen te stemmen.

video: Speech van Geert Ritsema

7.000 Nederlanders de straat op tegen TTIP

Samen met FNV, Greenpeace en anderen organiseerde Milieudefensie op 10 oktober een grote demonstratie tegen TTIP, waar maar liefst 7 duizend mensen zich bij aansloten. Precies een jaar eerder waren er slechts enkele tientallen mensen bij een protest tegen TTIP aanwezig. Een markant bewijs van de groei van de beweging. Daarnaast hebben 110 duizend Nederlanders een Europese petitie tegen TTIP ondersteund. Uit een door Milieudefensie en Foodwatch geïnitieerde opiniepeiling bleek begin oktober dat van de mensen die van TTIP gehoord hadden, meer dan 60 procent tegen was. Slechts 9 procent vindt dat het claimsysteem ISDS onderdeel moet zijn van TTIP.

20 TTIP-vrije gemeenten

Een belangrijke tactiek in onze campagne is het 'TTIP-vrij' verklaren van gemeenten en provincies. Een tactiek die goed heeft gewerkt in de schaliegas-campagne en een manier om mensen lokaal actief te krijgen op TTIP. In juni 2015 verklaarde Amsterdam zich

TTIP-vrij en ook Arnhem, Tilburg, Haarlem en zestien andere steden en drie provincies namen moties aan tegen TTIP.

Impact

De onderhandelingsstrein dendert door, maar de weerstand tegen het verdrag groeit en het verzet wordt steeds breder. Veel mensen lieten het niet bij het ondertekenen van een petitie, maar gaven ook gehoor aan de oproep om te demonstreren. De druk neemt toe. Veel mensen zien TTIP als symbool voor een verouderde economie waar we vanaf moeten.

Minder goed gelukt

Onze campagne tegen TTIP heeft in 2015 een grote vlucht genomen. Het is in veel opzichten beter verlopen dan we van te voren hadden durven hopen. Wat beter had gekund: we willen graag dat de discussie over TTIP ook leidt tot meer debat over het vormgeven van een duurzame en democratische economie. We slagen hier (nog) te weinig in, mede doordat alle energie bij een politieke verandercampagne al snel gaat naar concrete strategische doelen, in dit geval het tegengaan van TTIP.

Toekomst

In 2016 begint de ratificatie van het handelsverdrag tussen de EU en Canada: CETA. Ook daar zullen we volop campagne tegen voeren, mede omdat CETA zou kunnen fungeren als een achterdeur voor Amerikaanse bedrijven die EU-overheden willen aanklagen via het ISDS-claimsysteem. Daarnaast zullen we verder bouwen aan de beweging tegen TTIP en de neoliberale handelspolitiek, en opnieuw veel acties organiseren. Inhoudelijk richten we ons op de gevolgen van TTIP en CETA voor de energietransitie en ons voedsel.

Meer Democratie, Foodwatch, Milieudefensie en het Transnational Institute (TNI) nemen begin 2016 het initiatief voor een referendum over TTIP en CETA.

4 Mensen, bewegingen, verandermacht

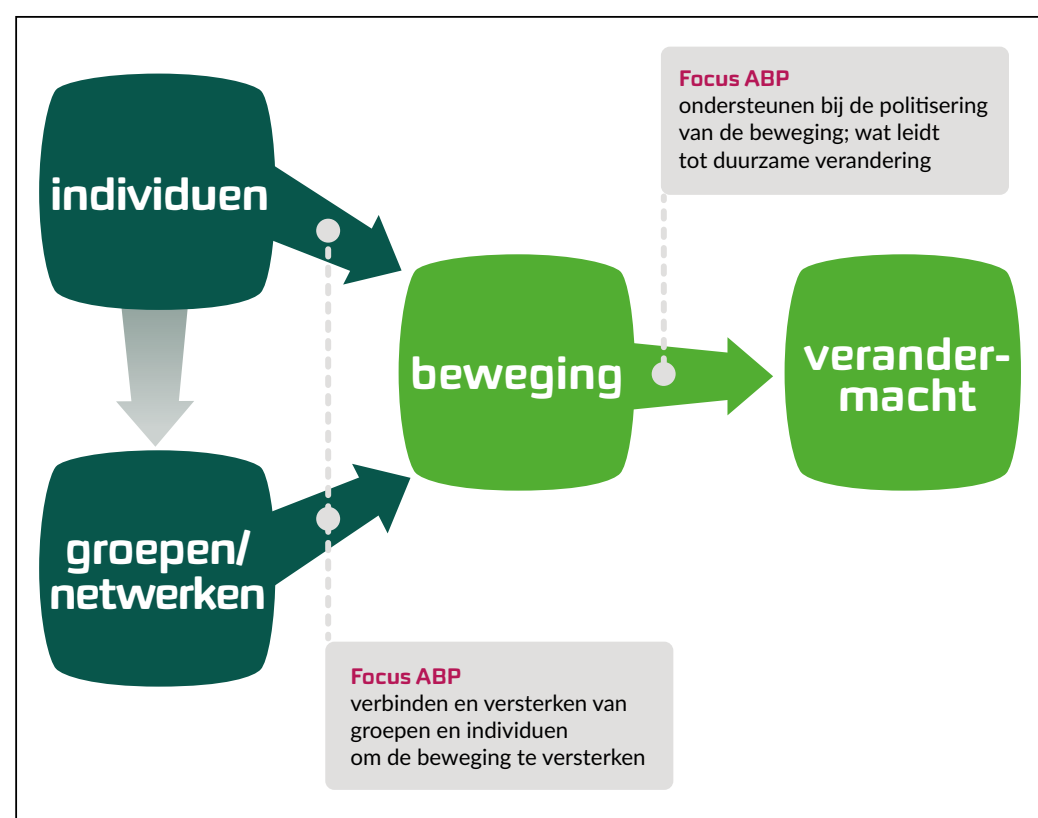

Milieudefensie is een organisatie voor en door mensen. Dat is wat ons sterk maakt en wat ons onderscheidt van andere organisaties. Leden, donateurs, lokale afdelingen en lokale groepen en andere betrokkenen ondersteunen onze campagnes. Zonder deze mensen zouden wij als Milieudefensie lang niet zo effectief zijn. Bij de totstandkoming van het nieuwe Algemeen Beleidsplan in 2015 heeft Milieudefensie bekeken hoe we deze sterke eigenschap nog krachtiger in kunnen zetten om de door ons gewenste duurzame systeemveranderingen door te voeren.

Historisch gezien komt systeemverandering tot stand als er druk wordt uitgeoefend vanuit de samenleving. Denk aan de burgerrechtenbeweging of vrouwenkiesrecht. Een meer recent voorbeeld is het beleid rondom roken. Zo gaat het ook met de strijd tegen klimaatverandering. Als er voldoende mensen opstaan en zich aansluiten bij bewegingen die veranderingen propageren, ontstaat er een burgermacht, waardoor grote maatschappelijke (systeem)veranderingen zoals klimaatrechtvaardigheid mogelijk worden.

In plaats van eigen campagnes waaraan mensen meedoen, wil Milieudefensie zelf de komende periode meer de aansluiting zoeken bij bewegingen die er al zijn in het land. We gaan ons meer richten op het verbinden en versterken van (bestaande) groepen en individuen om zo de strategische doelen van Milieudefensie te behalen en daarmee de beweging voor verandering te kunnen versterken. Daarnaast ondersteunen we de mensen die politieke veranderingen willen realiseren om zo te komen tot een duurzame verandermacht.

Deze strategische verandering van 'het voeren van campagnes waar mensen zich bij aansluiten' naar strategische bewegingsbouw is in december 2015 bekrachtigd door de Algemene Ledenvergadering van Milieudefensie. In 2016 werken we aan de implementatie van deze nieuwe werkwijze. Het bouwen aan de beweging zullen wij vanaf nu '(community)organizing' noemen.

4.1 Energie & organizing

Gas in Groningen

In de tweede helft van 2014 is Milieudefensie begonnen met het ondersteunen van de strijd van Groningse actiegroepen tegen gaswinning. We trekken daarbij samen op met een netwerk van Groningse activisten en de Groninger Bodem Beweging als voornaamste strategische partners. Hun voornaamste prioriteit ligt bij veilig wonen en schadeherstel. De prioriteit van Milieudefensie ligt bij gas als breekijzer voor de energietransitie. Beide partijen zijn het er in ieder geval over eens dat de gaskraan zo snel mogelijk dicht moet.

In 2015 heeft Milieudefensie veel tijd besteed aan organizing in het (gaswinnings) gebied; door wekelijks in Groningen aanwezig te zijn en veel tijd te besteden aan gesprekken aan de keukentafel met Groningse buurtactivisten. Veel van deze gesprekken gingen over het versterken en effectiever maken van het huidige gasverzet, en over het betrekken van nieuwe mensen en netwerken bij het gasverzet.

Na de fakkeloptocht van december 2014 hebben we in januari 2015 een serie kleine protestacties georganiseerd rond een bezoek van Minister Henk Kamp aan de provincie. Daarnaast waren we in februari met tweehonderd Groningers aanwezig bij het gasdebat in de Tweede Kamer.

In juni hebben we onze lokale afdeling Milieudefensie Zuidoost-Groningen met raad en daad ondersteund met een lokale campagne tegen een nieuwe gasboring in het dorp Blijham. Samen organiseerden we op 13 juni een grote omsingeling van de boorlocatie, waaraan zeker 200 mensen meededen. In augustus werd bekend dat de NAM afziet van de winning van aardgas bij Blijham. Als reden werd opgegeven dat de boorlocatie niet rendabel zou zijn.

In Noordwest-Groningen ondersteunden we eind juni op dezelfde manier een lokale campagne tegen het fracken in een bestaand klein gasveld in Saaksum. De opkomst was mager, maar de bijbehorende lokale actie was wel erg geslaagd en resulteerde in het opzetten van Actiegroep Onze Klei. Zij slaagden er vervolgens in te voorkomen dat de NAM haar plan om te gaan fracken in dit bestaande kleine veld kon uitvoeren. Daarnaast leidde hun pleidooi uiteindelijk tot een aangenomen motie in de Tweede Kamer om alle soortgelijke frack-operaties in Nederland stop te zetten tot het moment dat de Mijnbouwwet zal worden aangepast.

Het najaar stond, ook in Groningen, vooral in het teken van de mobilisatie voor de Klimaattop in Parijs. Milieudefensie organiseerde daartoe samen met andere organisaties twee lokale avonden met als doel om mensen te bewegen samen met ons per bus naar Parijs af te reizen. Uit deze busreis is een hechte groep lokale activisten voortgekomen, die voornamelijk bestaat uit studenten uit de stad Groningen. Deze groep zullen we de komende tijd meer en meer gaan betrekken bij de gascampagne in Groningen.

Klimaatbeweging

In maart en oktober heeft Milieudefensie, samen met Greenpeace, Urgenda, Groen-Font!, Fossielvrij en Transitions Towns, twee klimaatweekenden georganiseerd voor mensen uit de klimaatbeweging, die elk door ruim honderd mensen werden bezocht. De weekenden waren gericht op het verstevigen van de onderlinge netwerken, capacity building en persoonlijke ontwikkeling. Er ontstonden interessante spin-offs, zoals bijvoorbeeld de samenwerking tussen Fossielvrij, Greenpeace en Milieudefensie met betrekking tot het terugdringen van de invloed van Shell op universiteiten, de organisatie van de Milieudefensie Actieconferentie (in 2016) en de ontwikkeling van een nieuw klimaatinitiatief binnen de FNV. Een bijkomend positief effect was dat er in de aanloop naar en de mobilisatie voor de klimaatconferentie in Parijs vervolgens beter werd samengewerkt tussen de verschillende partijen. Daarnaast is de tijdens het klimaatweekend gestarte Facebook-groep, met inmiddels ruim veertienhonderd leden, dé online verzamelplek voor Nederlandse klimaatactivisten.

De klimaatop in Parijs

In de aanloop naar de klimaatop in Parijs (COP 21), die plaatsvond van 30 november tot 12 december 2015, heeft Milieudefensie veel gedaan om mensen te mobiliseren en de omschakeling naar duurzame energie op de agenda te krijgen.

Voorafgaand aan de klimaatop werd bijvoorbeeld op 29 november door Milieudefensie, Oxfam Novib, Greenpeace, WISE, Fossielvrij NL, Avaaz, Hivos, Transition Towns Nederland en studentennetwerk Morgen een grote Klimaatparade georganiseerd in Amsterdam, waar 7 duizend mensen meeliepen voor een goed klimaatakkoord.

Milieudefensie heeft daarnaast veel energie gestoken in het mobiliseren van mensen om op 11 december mee te gaan naar Parijs. Dit resulteerde in vierhonderd aanmeldingen van mensen die per bus afreisden naar Parijs, en eenendertig aanmeldingen voor de fietstocht van Utrecht naar Parijs. Daar sloot iedereen zich, met duizenden anderen, aan bij een demonstratie van het internationale netwerk Friends of the Earth, waar Milieudefensie deel van uitmaakt.

4.2 Voedsel & organizing

Tijdens een door Milieudefensie georganiseerde nieuwjaarsborrel voor mensen uit de voedselbeweging, presenteerde Milieudefensie begin 2015 haar nieuwe Voedsel Visie. Hierin verwoordden wij onze visie over een regionale, ecologische en rechtvaardige landbouw. Deze visie is gedurende 2015 vervolgens op vele bijeenkomsten gebruikt voor leden, donateurs en geïnteresseerden.

Daarnaast heeft Milieudefensie in 2015 tijd en energie geïnvesteerd in het Voedsel Anders Netwerk; in juni organiseerden we een netwerkbijeenkomst waar zo'n 150 mensen uit de voedselbeweging bij elkaar kwamen om kennis en ideeën uit te wisselen en elkaar beter te leren kennen.

Allemaal Lokaal

In 2015 zijn er voor de campagne 'Allemaal Lokaal' keukentafelbijeenkomsten georganiseerd in Delft, Utrecht, Nijmegen, Eindhoven en Amsterdam waar per keer tien tot dertig personen aan deelnamen. Uit deze bijeenkomsten is een actieve groep van vijftien mensen ontstaan die aan de slag zijn gegaan om zelf als vrijwilliger het Allemaal Lokaal verhaal te vertellen op festivals en markten. Met de Allemaal Lokaal bakfiets zijn zij in 2015 naar Oerol, Festival Mundial en lokale biologische markten gegaan om handtekeningen te verzamelen voor de petitie voor regionaal veevoer. De teller stond eind 2015 op 30 duizend handtekeningen. Ook zijn er negenhonderd actiepakketten verstuurd naar mensen die zelf en in hun eigen omgeving handtekeningen wilden verzamelen.

Tijdens de lancering van de oerwoudvrije kaas in november 2015 heeft een deel van de actieve vrijwilligersgroep informatieve proeverijen georganiseerd in hun eigen stad. Tijdens twee open dagen bij Allemaal Lokaal pilotboeren hebben de vrijwilligers meegebouwd aan de lokale boer-burger verbinding en het vergroten van de bekendheid van de Allemaal Lokaal pilotboeren en hun overstap naar regionaal veevoer.

In 2016 zullen de huidige Allemaal Lokaal pilots en vrijwilligers meer aan elkaar gekoppeld worden en zullen ze deel gaan uitmaken van een bredere campagne om regionale voedsel-economieën op te bouwen.

Gezonde veehouderij

Eind 2014 startte Milieudefensie de 'Wij willen wei' campagne. Hiermee vroegen we Nederlanders om hun steun te betuigen aan een gezonde veehouderij met koeien in de wei. Eind 2015 stond de teller van deze petitie op ongeveer 39 duizend handtekeningen. In 2016 zullen we deze op een goed moment aanbieden aan vertegenwoordigers uit de Tweede Kamer om duidelijk te maken dat veel Nederlanders de schaalvergroting in de veehouderij beu zijn.

In aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen organiseerden we, samen met een aantal lokale groepen die strijden tegen industrialisering van het buitengebied, vier regionale bijeenkomsten over de problemen van schaalvergroting van de veehouderij. In Gelderland, Overijssel, Brabant en Limburg zaten gezamenlijk meer dan zeshonderd bezorgde bewoners in de zaal om het gesprek aan te gaan met kandidaat politici over de negatieve gevolgen van de intensieve veehouderij.

De samenwerking met deze groepen liep als een rode draad door 2015 heen. Zo organiseerde Milieudefensie twee netwerkbijeenkomsten, waarbij groepen bij elkaar kwamen om onderling kennis en vaardigheden uit te wisselen om zo nog effectiever campagne te kunnen voeren. Ook heeft Milieudefensie samen met deze groepen de lobby richting politiek Den Haag vormgegeven.

Op 29 augustus organiseerde Milieudefensie in Den Haag de 'We zijn het Megazat' manifestatie, waarbij ruim 700 mensen naar het Malieveld kwamen om hun zorgen over de intensieve veehouderij in Nederland te uiten. Gezamenlijk werd het woord 'Megazat' gevormd waarvan een foto is gemaakt die samen met een statement naar alle Tweede Kamerfracties is gestuurd.

4.3 Mobiliteit & organizing

Vanaf september 2014 startte Milieudefensie met het opzetten van een nieuwe lucht-meetcampagne op locaties waar normoverschrijdingen van stikstofdioxide te verwachten waren. Zo konden 54 meetpuntcoördinatoren die met elkaar de achtenvijftig meetpunten van de meetcampagne van 2015 beheerden, in januari 2015 van start. Bij deze startacties waren bij elkaar opgeteld meer dan tachtig mensen aanwezig.

Groepen organiseerden zelf ook acties en lobbygesprekken. Voorbeelden hiervan zijn het initiatief van de bewonersgroep 'Adem graag in Den Haag'. Zij organiseerden op zeven november 2015 een fietstocht langs de rochelroutes van de stad en boden na afloop de resultaten van het eerste half jaar luchtkwaliteit meten aan wethouder Tom de Bruin aan. Ze wisten honderd mensen op de pedalen te krijgen met deze actie voor gezonde lucht. Daarnaast voerde deze actieve Haagse bewonersgroep verschillende lobbygesprekken met lokale politieke partijen. Ook in de andere steden zijn verschillende bewonersgroepen actief op het gebied van lobby. Er werd ingesproken, er werden raadsadressen (brieven aan de gemeenteraad) geschreven en er werd zelfs een presentatie gehouden over het onderwerp luchtkwaliteit.

In Amsterdam werd dit jaar wederom het Groene Boulevard Festival georganiseerd door bewoners van en om de Wibautstraat. Daarnaast werden er het gehele jaar door handtekeningen verzameld voor de petitie voor gezonde lucht, niet alleen door Milieudefensie, maar ook op eigen initiatief door individuen en groepen. Een van de opmerkelijkste acties was in Bennekom waar Werkplaats Fietsverzet langs de kant van de weg stond om banden van fietsers op te pompen. Ondertussen vertelden ze de fietsers over de problemen met luchtvervuiling en werd hen gevraagd om de petitie te tekenen. In Arnhem, Maastricht, Dordrecht en Leiden organiseerden groepen zelfstandig een informatieavond voor geïnteresseerden.

Rond Dordrecht werd voor een meer confronterende actievorm gekozen. Onder het motto 'Samen voor een gezonde lucht' voerden zo'n veertig mensen zaterdag 23 mei actie voor een 80 kilometerzone rond de Drechtsteden. Een aantal auto's reed, voorzien van 80 km borden, met deze snelheid in colonne over de N3, A15, A16; op zeven viaducten hielden bewoners spandoeken op met de 80 km-boodschap.

4.4 TTIP & organizing

In 2015 heeft Milieudefensie het onderwerp TTIP op de politieke agenda weten te krijgen, door tal van activiteiten te organiseren, vaak in coalitieverband met onder andere FNV, TNI, SOMO, Foodwatch en Greenpeace.

Het resultaat van deze inspanningen is dat er onder het publiek al veel kennis is van de inhoud en dat het verzet tegen dit handelsverdrag groeit. Zo was er op 10 oktober een manifestatie in Amsterdam met ruim 7 duizend deelnemers en hebben inmiddels twintig gemeenten en drie provincies zich TTIP-vrij verklaard. Ook zijn er in Nederland inmiddels ruim 100 duizend handtekeningen verzameld waarmee burgers de regering oproepen het verdrag niet te ondertekenen.

Onze lokale groepen zijn in 2015 volop aan de slag gegaan. Er werden acties en discussieavonden georganiseerd in o.a. Haarlem, Eindhoven en Groningen. Dit heeft ertoe geleid dat er in steeds meer gemeenten actiegroepen ontstaan die laten zien dat TTIP ook bij hen niet welkom is. Het verzet van onderaf moet ertoe leiden dat de landelijke politiek niet haar vingers wil branden aan TTIP. Uiteraard houdt Milieudefensie intensief contact met deze lokale actievelingen en zijn we op veel bijeenkomsten aanwezig om persoonlijk contact te leggen en te onderhouden.

We proberen daarnaast onze contacten te verbreden naar minder voor de hand liggende groepen, zoals het Midden- en Klein bedrijf en boeren. Het vermoeden bestaat namelijk dat TTIP voor hen ongunstig zal uitpakken. De eerste contacten met beide partijen zijn inmiddels gelegd en we kijken in 2016 naar manieren om samen te werken.

4.5 Leden, donateurs en lokale groepen

Milieudefensie Academie

In 2013 is Milieudefensie gestart met de Milieudefensie Academie. In een reeks van tien workshops verspreid over het jaar worden lokaal actieven o.a. getraind op de volgende onderwerpen: lobby, juridische kwesties, omgaan met de pers, de inzet van sociale media, het levend houden van groepen, het vinden van financiering en organisatie. Met deze praktische workshops bieden we afdelingen het gereedschap waarmee ze nog beter kunnen opkomen voor het milieu.

Hoewel het aantal deelnemers in 2015 is teruggelopen (per workshop zijn er gemiddeld tien deelnemers) zijn de reacties onverminderd positief. Vooral de persoonlijke benadering wordt erg op prijs gesteld, evenals de vorm waarin de workshop gegeven wordt; een theoretisch deel gevolgd door een praktijkdeel waarin mensen met hun eigen initiatief aan de slag gaan. In 2016 bekijken we hoe de Academie meer kan aansluiten bij de activiteiten van Milieudefensie.

De Veranderfabriek

Op 21 maart 2015 lanceerde Milieudefensie de Veranderfabriek, een online platform voor duurzame doeners die Nederland graag willen vergroenen. De Veranderfabriek bundelt een grote hoeveelheid informatie over diverse milieuonderwerpen en biedt een stappenplan en tips voor als je zelf aan de slag wil met een milieuthema. Na een jaar stond de teller op ruim 15 duizend bezoekers. Met name de Toolbox, waar mensen handige vaardigheden en tips kunnen vinden, en de grote hoeveelheid aan juridische informatie zijn populair.

In 2016 wordt bekeken hoe de Veranderfabriek beter kan inspelen op de activiteiten en projecten die worden uitgevoerd om de strategische doelen van Milieudefensie te realiseren.

Earth Alarm

Een Earth Alarm is een briefschrijfactie (zowel schriftelijk als digitaal) waarbij we mensen vragen om relevante (politieke) personen of bedrijven brieven te sturen om milieumiststanden en schendingen van de mensenrechten, vaak in het buitenland, aan de kaak te stellen. Milieudefensie beschikt over een bestand van tienduizend mensen die mee willen werken aan Earth Alarms. Deze mensen bieden we een aantal keer per jaar een laagdrempelige manier om via publieke druk bedrijven en overheden tot verandering aan te zetten.

In 2015 hebben we vier Earth Alarms uitgebracht:

1. In februari 2015 werden de energie-woordvoerders van de Tweede Kamerfracties van de PvdA en de VVD opgeroepen om de gaswinning in Groningen omlaag te brengen en de schade voor de Groningers te vergoeden. Elk kamerlid ontving een recordaantal van meer dan 10.000 gepersonaliseerde e-mails.
2. In augustus 2015 werd Diederik Samson, fractieleider van de PvdA, opgeroepen om niet in beroep te gaan tegen de rechterlijke uitspraak in de klimaatzaak van Urgenda. Er werden 9.446 e-mails verstuurd.
3. In december 2015 werd Liliane Ploumen, minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, gevraagd om regelgeving die voorkomt dat Nederlandse bedrijven de Indonesische bossen vernietigen en het klimaatprobleem verergeren. Minister Ploumen ontving 1.660 e-mails.
4. In december 2015 werd Martijn van Dam, staatssecretaris van Economische Zaken, opgeroepen om de import van soja af te bouwen en de regionale teelt van veevoer te bevorderen. Staatssecretaris Van Dam ontving 2.814 e-mails.

Met betrekking tot het aantal papieren brieven, kunnen we helaas geen exacte aantallen noemen, aangezien brieven rechtstreeks naar de aangeschrevenen worden verstuurd. Uit ervaring weten we dat per Earth Alarm circa duizend papieren brieven worden verstuurd.

Algemene ledenvergadering (ALV)

De Algemene Ledenvergadering (ALV) stelt het beleid van de vereniging vast. Het bestuur is verantwoordelijk voor de voorbereiding van de besluiten. Alle leden hebben stemrecht. Andere vormen van inspraak - zoals ledenpanels, ledendagen en expertgroepen - hebben een adviserende status.

Jaarlijks houdt Milieudefensie twee Algemene Ledenvergaderingen. Deze worden doorgaans 's avonds, of op een zaterdag georganiseerd in Utrecht.

Tijdens de ALV van 13 juni 2015 zijn de jaarrekening 2014 en het jaarverslag 2014 goedgekeurd. Verder werd de 'Richtlijnen samenwerking met en sponsoring door bedrijven' aangenomen.

Tijdens de ALV van 9 december zijn het Meerjarenplan 2016-2018, inclusief Meerjarenraming en de hoofdlijnen van de begroting voor 2016 goedgekeurd. Verder werd de concept koers op hoofdlijnen m.b.t. het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 vastgesteld.

De opkomst was met tweeëntwintig deelnemers vergelijkbaar met de ALV's van 2014.

Open Dagen

Er zijn in 2015 drie open dagen voor leden georganiseerd die goed werden bezocht:

1. Tijdens de eerste Ledendag van 21 maart hebben een aantal lokale groepen en de campagnes Energie, Voedsel en Mobiliteit hun plannen toegelicht. Ook is op deze dag de Veranderfabriek gelanceerd. Er waren vijftig mensen aanwezig.
2. Op 30 mei 2015 heeft Milieudefensie een dag georganiseerd waarop leden met elkaar in gesprek konden gaan over het nieuwe Algemeen Beleidsplan (ABP) dat Milieudefensie aan het opstellen was. Bedoeling was om te peilen hoe leden en lokale groepen dachten over de toekomst van Milieudefensie. De suggesties die op die dag werden gegeven, zijn meegenomen in het verdere proces van de totstandkoming van het ABP. Deze dag werd door zestig mensen bezocht.
3. Op 21 november is een ABP-verdiepingsdag georganiseerd. Op deze dag gingen leden en lokale groepen met campagneleiders in gesprek om mede aan de hand van presentaties een goed beeld te krijgen van de plannen van Milieudefensie voor de komende jaren. De ABP-verdiepingsdag werd door vijftig mensen bezocht.

Symposium over klimaatverandering

In oktober 2015 organiseerde Milieudefensie samen met Down to Earth Magazine wederom een groot symposium. Dit keer over klimaatverandering. Het symposium bood inzicht in de urgentie van klimaatverandering, in de onrechtvaardigheid van klimaatverandering en de oorzaken van de klimaatcrisis. Het symposium werd goed bezocht - er waren ruim tweehonderdvijftig aanwezigen - en de reacties na afloop waren zeer positief.

Lokale groepen

Eind 2015 zijn er 55 actieve lokale Milieudefensiegroepen, die in 2015 een breed scala aan activiteiten hebben uitgevoerd. Naast het onder de aandacht brengen van lokale milieuthema's, hebben veel lokale groepen ook meegewerkt aan de campagnes van het landelijk bureau en waren ze in de diverse (landelijke) demonstraties goed vertegenwoordigd.

Om hun leden zo goed mogelijk te kunnen mobiliseren, kunnen lokale groepen naar wens, inhoudelijk, financieel en juridisch door het landelijke bureau worden ondersteund. In 2015 hebben een aantal actieve groepen financiële ondersteuning gekregen om hun activiteiten te kunnen uitvoeren. Daarnaast zijn er ook diverse groepen juridisch ondersteund, voornamelijk in de vorm van het verstrekken van of adviseren over machtigingen. Met deze machtiging kunnen lokale groepen, in naam van de vereniging, juridische procedures voeren over lokale kwesties, zoals bestemmingsplannen of omgevingsvergunningen voor megastallen of gasboringen. In 2015 zijn vijftien machtigingen verleend aan negen verschillende afdelingen. Voorgenomen gasboringen waren een bijzondere aanpak van aandacht dit jaar.

Naast juridische ondersteuning, hebben veel groepen ook een beroep gedaan op het landelijk bureau voor het inrichten of actualiseren van hun website en zijn op zoek naar lokale groepen door het landelijk bureau circa vijftig (e-mail) nieuwsbrieven en uitnodigingen verstuurd.

Ledenpanels

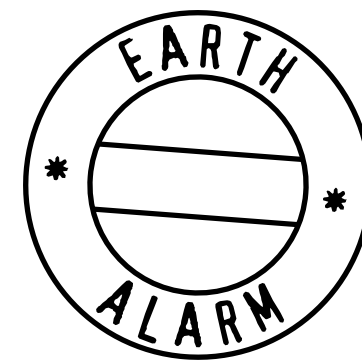
Het Milieudefensiepanel is een kwantitatief onderzoekspanel bestaande uit leden, supporters van en geïnteresseerden in Milieudefensie. Elk panellid krijgt maximaal vier keer per jaar een vragenlijst over uiteenlopende onderwerpen die te maken hebben met het werk van Milieudefensie. Het panel bestaat momenteel uit 1.100 mensen en is dit jaar twee keer ingezet voor onderzoek naar de gebruiksvriendelijkheid van het online platform de Veranderfabriek en de zoekfunctie van de Milieudefensiewebsite. De gemiddelde respons bedraagt rond de veertig procent.

(Kantoor)vrijwilligers

In 2015 hebben zich zo'n zestig vrijwilligers aangemeld om eenmalig of structureel te helpen bij de diverse campagnes, in het veld of op het landelijke bureau in Amsterdam. Een tiental anderstalige vrijwilligers zijn doorverwezen naar Friends of the Earth International.

De Veranderfabriek
platform voor duurzame doeners

4.6 Jongeren & organizing: JMA

Naast organiseren in campagnes, besteedt Milieudefensie ook veel tijd en aandacht aan het bereiken van jongeren via Jongeren Milieu Actief (JMA). Jongeren Milieu Actief is een aparte vereniging voor en door jongeren van twaalf tot achtentwintig jaar. Op een creatieve, ludieke en positieve manier organiseert JMA haar eigen campagnes op thema's als eerlijke producten, energiebesparing en duurzaam voedsel. JMA geeft jongeren, bedrijven en de overheid alternatieven voor een schone en duurzame wereld. JMA houdt kantoor in het pand van Milieudefensie en valt ook onder haar directie en financiële beheer, maar heeft eigen, betalende leden en een eigen bestuur. Eind 2015 had JMA vijfhonderd leden; een lichte stijging ten opzichte van 2014. Dit mede dankzij de inzet van straatwerkers van Milieudefensie die alle nieuwe leden jonger dan achtentwintig jaar, ter plekke vroegen of zij combi-lid wilden worden.

Sinds 2010 is de samenwerking tussen Milieudefensie en JMA vastgelegd in een overeenkomst. Deze overeenkomst is eind 2015 met een jaar verlengd. In 2016 zullen beide partijen bekijken hoe de samenwerking in de toekomst zal worden vormgegeven.

Een beknopt overzicht van de activiteiten/campagnes van JMA in 2015:

- **Koelestudenten:** een campagne gericht op studenten om energiebesparing en gebruik van groene energie te promoten.
- **Festivaltour Fashion for the Future:** een bewustwordingscampagne op diverse festivals over het waterverbruik in de katoenteelt.
- **Green Canteen:** een campagne om leerlingen op middelbare scholen en mbo's aan de hand van hun eigen schoolkantine bewust te maken van duurzame voeding.
- **Een duurzame toekomst boer je zelf:** in samenwerking met het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) worden gastlessen gegeven op agrarische MBO-scholen over verduurzaming van de zuivel- en eierketen en over het belang van regionaal geteeld veevoer.
- **Klimaatop Parijs 2015:** JMA heeft voor de klimaatop in Parijs twee bussen met jongeren gemobiliseerd en is daarmee samen met Milieudefensie afgereisd naar Parijs.
- **Underwear Run:** tachtig jongeren in hun ondergoed hebben tijdens de door JMA georganiseerde Underwear Run op 9 juli 2015 aandacht gevraagd voor het belang van biologisch katoen.
- **JMA Academy:** JMA organiseerde drie informatieve avonden voor studenten over de onderwerpen duurzaam voedsel, duurzame energie in studentehuizen en zonnepanelen.
- **Het verdrag voor duurzaamheid in het onderwijs:** De Groene Generatie, waar JMA onderdeel van uitmaakt, heeft in opdracht van het ministerie van Economische Zaken, en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een onderzoek uitgevoerd over hoe duurzaamheid kan worden geïntegreerd in het onderwijs. Op basis daarvan is een jongerenvisie geformuleerd, die is aangeboden aan de desbetreffende ministeries.
- **Jongerenmanifest:** De Jonge Klimaatbeweging, waar JMA onderdeel van is, heeft op 29 november tijdens de Klimaatparade in Amsterdam een manifest aangeboden aan de milieuwoordvoerders van de Tweede Kamer. Met het manifest sporen Nederlandse jongeren het kabinet aan tot actie. Het manifest wordt ondersteund door 22 jongerenorganisaties.

Een compleet overzicht van de activiteiten van JMA in 2015 is terug te vinden in het [jaarverslag van JMA](#)

5 Samenwerking, externe relaties en communicatie

Netwerken doen we steeds intensiever: in nationale en internationale samenwerkingsverbanden, met politici, bedrijven en journalisten. En ook met onze (potentiële) leden. Dit doen we zowel offline (via bijeenkomsten) als online (m.n. via Facebook en Twitter).

5.1 Samenwerkingsverbanden

Friends of the Earth

Milieudefensie is de Nederlandse tak van het internationale milieunetwerk Friends of the Earth International (FoEI). Friends of the Earth telt 75 lidorganisaties in evenzoveel landen, verspreid over de hele wereld. Friends of the Earth is het grootste grassroots milieunetwerk ter wereld. Milieudefensie werkt met verschillende FoE-groepen intensief samen (bijvoorbeeld ERA/FoE-Nigeria en WALHI/FoE-Indonesië).

► foei.org

Friends of the Earth Europe (FoEE), de regionale koepel van de 31 Europese leden van Friends of the Earth International, is gevestigd in Brussel. Op Europees niveau worden belangrijke besluiten genomen over milieu, handel en bedrijven. FoEE houdt de relevante besluitvorming van de Europese Commissie en het Europese Parlement nauwlettend in de gaten en probeert potentieel slechte besluiten te beïnvloeden en goede besluiten te bespoedigen. Daarnaast coördineert FoEE diverse Europese campagnes, onder andere over klimaat, landbouw, biotechnologie, biodiversiteit, grondstoffen en biobrandstoffen.

Milieudefensie is op dit moment actief in vier campagnes van Friends of the Earth International: *Food Sovereignty, Economic Justice and Resisting Neo-liberalism, Climate Justice and Energy* en *Forests and Biodiversity*.

In Europa zijn we samen met FoEE onder andere actief in de *Agrofuels* campagne, de *Land Grabbing* campagne, in *Resource Use, Food and Agriculture en Extractive Industries*.

Europa

Omdat er in politiek opzicht veel op Europees niveau besloten wordt en veel bedrijven op Europees niveau opereren, was Milieudefensie ook in 2015 lid van verschillende supranationale organisaties:

- **European Environmental Bureau (EEB):** een samenwerkingsverband van meer dan 140 natuur- en milieuoorganisaties uit heel Europa dat zich onder andere bezighoudt met de EU-lobby op luchtkwaliteit, bijvoorbeeld met betrekking tot Europese luchtkwaliteitsnormen. Milieudefensie zorgt voor de Nederlandse input in de Europese discussie: we benaderen parlementariërs in Nederland en Brussel, stemmen de gezamenlijke inzet af met EEB en haar partnerorganisaties, signaleren ontwikkelingen en wisselen ideeën van nationale campagnes uit.
- **OECD Watch:** een netwerk van groepen gericht op het versterken en gebruiken van de OECD-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.
- **European Coalition for Corporate Justice:** het Europese MVO Platform.
- **Banktrack:** een internationaal netwerk gericht op het verduurzamen van de leningen en investeringen van private banken.
- **European Federation for Transport and Environment (T&E):** T&E houdt zich bezig met politiek op het gebied van mobiliteit binnen de EU. Ze werken daarbij samen met ongeveer 50 Europese organisaties, waaronder Milieudefensie. T&E oefent samen met haar netwerk politieke druk uit op de Europese instituties rond bijvoorbeeld uitstootnormen voor voertuigen (in 2015 bijvoorbeeld 'dieselgate'), en het emissiehandelsstelsel voor de luchtvaartsector.

Coalities en netwerken in Nederland

Voor een effectieve afstemming van strategieën en de inzet van middelen nam Milieudefensie in 2015 onder andere deel aan de volgende coalities en netwerken:

- Milieudefensie is, samen met andere natuur- en milieuoorganisaties, betrokken bij de uitwerking van het **SER Energieakkoord**: Een akkoord gesloten met werkgevers, vakbonden en de overheid over het vergroenen van onze energievoorziening. Door het akkoord krijgen zon- en windenergie, en energiebesparing meer ruimte.
- **MVO Platform:** Een netwerk van Nederlandse maatschappelijke organisaties op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen.
- **Fair, Green and Global Alliance** (met Both ENDS, Action Aid, SOMO, TNI en Schone Kleren Campagne): Milieudefensie maakt samen met FoEI en FoEE deel uit van deze alliantie. Binnen dit programma werken we aan het behoud van natuurlijke bestaansbronnen (middelen van bestaan). Samen met gemeenschappen in zuidelijke landen, waaronder zuidelijke FoE-groepen, leggen we onbetrouwbare handelsrelaties bloot en zetten we ons in voor beter beleid van overheden, bedrijven en banken. Verder is de Fair, Green and Global Alliance in 2015 benoemd tot een van de 25 strategisch samenwerkingspartners van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de periode 2016-2020.
- **De Nederlandse Sojacoalitie:** Een samenwerkingsverband van zeven Nederlandse organisaties die de schadelijke gevolgen van productie, transport, verwerking en consumptie van soja willen terugdringen door middel van onderlinge informatie-uitwisseling en afstemming van strategie en activiteiten.
- **Green Livelihoods Alliance** (met IUCN NL en Tropenbos International): Deze alliantie is in september 2014 opgericht en heeft het veiligstellen van internationale publieke goederen tot doel (water, koel klimaat, landbouwgrond) door het beschermen van beboste landschappen en het bevorderen van duurzame alternatieven op het gebied van landgebruik. In 2015 is de Green Livelihoods Alliance, waarvan Milieudefensie de penvoerder is, een partnerschap aangegaan met het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de periode 2016-2020.
- **Biomassa Platform:** overleg rond biomassathema's met Action Aid, IUCN NL, Both ENDS, Wetlands International, Greenpeace, WNF, Natuur en Milieu, Solidaridad, ICCO, NCIV en Cordaid.
- **Eerlijke Bankwijzer en Eerlijke Verzekeringwijzer:** Dit is een samenwerking met Oxfam Novib, Amnesty International, FNV Mondiaal, Dierenbescherming en PAX. Het vergelijkt banken op hun beleid rond belangrijke maatschappelijke onderwerpen, zoals milieu, mensenrechten, wapenhandel en corruptie.
- **Stichting Schaliegasvrij Nederland:** Een samenwerking met lokale schaliegasgroepen in Bontel, Haaren en de Noordoostpolder; heeft o.a. geleid tot een moratorium op schaliegasboringen in Nederland.

Vertegenwoordiging in raden en adviescommissies

Door verantwoordelijkheid te nemen binnen raden en besturen laten we zien dat Milieudefensie ook in staat en bereid is om samen te werken in het belang van de oplossingen waar we voor staan. Vaak leggen we niet alleen de vinger op milieu-problemen, maar dragen we ook actief bij aan manieren om tot een oplossing te komen.

Dat doen we samen met partners die ook weer hun eigen invloed inzetten:

- Raad van Participanten van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN), afdeling Nederland
- Stuurgroep Fair, Green and Global Alliance
- Stuurgroep Green Livelihoods Alliance
- Directeurenoverleg Groene 11
- Groene directeurenoverleg SER-Energieakkoord
- Bestuur stichting Schaliegasvrij Nederland

5.2 Relaties met overheden en bedrijven

Gedragscode

De **gedragscode** van Milieudefensie beschrijft hoe wij met bedrijven en overheid omgaan.

Bedrijven

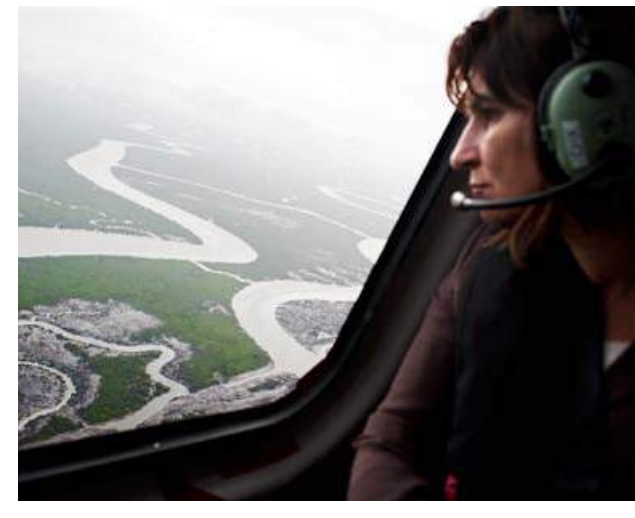
Helaas blijkt uit talloze cases, dat het reguliere bedrijfsleven nog weinig oog heeft voor duurzaamheid en het langetermijnbelang van een schone en rechtvaardige wereld. Milieudefensie krijgt een onafgebroken stroom van informatie uit het netwerk van Friends of the Earth over schendingen van milieu- en mensenrechten door bedrijven, veelal in de zuidelijke landen. Maar ook in landen als Canada en Australië gaat het nog vaak mis.

Milieudefensie is er overigens van overtuigd dat het bedrijfsleven wel degelijk een rol heeft bij de verduurzaming van onze samenleving en staat daarin niet alleen. De uitdaging is koplopers te betrekken bij oplossingen en systemen zodanig te veranderen dat bedrijven de juiste, positieve prikkels krijgen om duurzaam en eerlijk te produceren. Daarnaast zal Milieudefensie notoire achterblijvers blijven aanspreken op hun wijze van produceren met alle middelen die ons ter beschikking staan, variërend van acties tot juridische procedures.

In 2015 heeft Milieudefensie nieuwe richtlijnen vastgesteld voor samenwerking met en sponsoring door bedrijven.

Hieronder volgen enkele concrete voorbeelden van vormen van samenwerking tussen Milieudefensie en bedrijven:

- In 2015 werkte Milieudefensie binnen de campagne 'Allemaal Lokaal samen met kippenboer David Janssen, StreekSelecties en supermarktketen PLUS. Gezamenlijk werd de lancering voorbereid van een oerwoudvrij ei onder de merknaam 'GIJS-ei'. Dit Gijs ei is geproduceerd met veevoer uit Europa. Sinds februari 2015 ligt het ei in de schappen van PLUS. Daarnaast is er in 2015 binnen de 'Allemaal Lokaal' campagne ook samengewerkt met biologische kaasmakerij Aurora, haar melkveehouders en Ekoplaza om de lancering van een oerwoudvrije kaas met veevoer uit Europa mogelijk te maken.
- Binnen de tincampagne werkten we samen met de semi-overheidsorganisatie Initiatief Duurzame Handel (IDH), het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de grootste elektronicaconcerns om te zorgen voor een meer duurzame tinwinning op het Indonesische eiland Bangka.
- In de Shell-campagne werd samengewerkt met minister Lilianne Ploumen (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking). Na haar bezoek aan de Nigerdelta in juni 2014 nam zij een bemiddelingsrol op zich om het schadefonds voor het opruimen van Ogoniland van de grond te krijgen.

Bondgenootschap met boeren

Milieudefensie zoekt samenwerking met boeren(organisaties) om de realisatie van onze milieudoelen dichterbij te brengen. Daartoe onderhouden we contacten en gaan we samenwerking aan. De samenwerking met boeren binnen de pilots van 'Allemaal Lokaal' is daar een voorbeeld van.

Overheid en politiek

Milieudefensie volgt de ontwikkeling van relevante beleidsvoornemens op Europees, landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Een kleine greep uit onze inspanningen in 2015:

Europees

Op Europees niveau ging onze aandacht in 2015 uit naar het beïnvloeden van een resolutie in het Europees Parlement ter ondersteuning van de TTIP-onderhandelingen en het claimsysteem ISDS.

Nationaal

Met name onze campagneleiders hadden in 2015, net als in andere jaren, geregeld contact met Kamerleden van vrijwel alle politieke partijen. Het agenderen van issues en het verwerven van steun voor onze voorstellen is meestal de reden voor dergelijke gesprekken. Hierbij wordt ook gebruik gemaakt van onze lobbyist Arabella Bosscher in Den Haag, gefinancierd door Milieudefensie en veertien andere natuur- en milieuorganisaties. De Groene 11 genaamd (ook al zijn het er inmiddels 15).

In 2014 werd het moratorium op boren naar schaliegas bijvoorbeeld mede dankzij onze inspanningen verlengd (tot 2017). Ook de teruglopende weidegang van koeien – koeien staan steeds vaker het hele jaar binnen – werd dankzij Milieudefensie op de agenda gezet. Dankzij het einde van de melkquotering in Europa en de nieuwe Melkveewet die staatssecretaris Sharon Dijksma van Landbouw in 2015 voorbereidde, groeit de melkveestapel en vindt er verdere schaalvergroting plaats.

Milieudefensie neemt deel aan de multi-stakeholderdialoog over landgebruik die minister Ploumen in augustus 2014 met investeerders en maatschappelijke organisaties startte naar aanleiding van het werk van Milieudefensie en collega-organisaties die lieten zien dat Nederlandse banken landroof financieren. In deze dialoog brengt Milieudefensie cases van landroof in die verband houden met palmolieplantages.

Binnen het gezonde luchtbeleid blijft Milieudefensie aangeven dat het niet om cijfertjes of auto-pestten gaat, maar om de gezondheid van mensen. We hebben de gezondheidseffecten van ultrafijnstof rondom Schiphol op de kaart gezet, en lieten zien wat de dieselgate affaire en het verhogen van de maximumsnelheid betekenen voor onze luchtkwaliteit en gezondheid. Door de wetenschappelijke feiten over luchtvervuiling op het juiste moment bij de juiste persoon op tafel te leggen, is gezondheid niet meer weg geweest uit het luchtkwaliteitsdebat.

Lokaal

Op lokaal niveau hebben we ons onder andere ingezet voor uitbreiding van de milieuzones in grote steden. Mede dankzij die inspanningen is er in Rotterdam, na Utrecht, een milieuzone ingesteld voor personenauto's en bestelverkeer, en komt er ook in Amsterdam een milieuzone voor bestelverkeer. Ook overwegen zowel Amsterdam als Rotterdam een milieuzone voor scooters in te stellen. In Utrecht verdedigden we de milieuzone in een rechtszaak die was aangespannen door de Koninklijke Nederlandse Automobiel Club (KNAC) en wonnen we het eerste deel van deze zaak (spoedeisend belang). Ook de bodemprocedure die volgde werd gewonnen. Verder hebben we hard gewerkt aan de mogelijkheid om scooters van het fietspad naar de rijbaan te verplaatsen; een motie daarover werd eind 2015 in de Tweede Kamer aangenomen. Verder hebben heel veel lokale groepen zich samen met Milieudefensie hard gemaakt voor beter beleid voor gezonde lucht, en vaak met succes. Dat is goed nieuws voor iedereen die lucht ademt!

Wetgeving

In de rechtspraak hebben zich in 2015 belangrijke ontwikkelingen voorgedaan die grote invloed hebben op nationaal en ook op internationaal niveau. De rechtszaak die Urgenda in juni 2015 heeft gewonnen, zorgt voor grote golven in de juridische vijver, evenals de uitspraak over de betrokkenheid van Shell Nederland bij de olievervuiling in Nigeria. Ook zal het in december 2015 gesloten Klimaatverdrag van Parijs grote juridische invloed hebben. Als laatste, maar zeker niet onbelangrijk, is het omgevingsrecht sterk in beweging.

Omgevingswet

2015 was een belangrijk jaar voor het omgevingsrecht. De Omgevingswet is vastgesteld door de Tweede Kamer, met veel relevante amendementen. In januari 2016 zal de wet worden voorgelegd aan de Eerste Kamer. Deze overkoepelende wet vervangt allerlei specifieke wetten op het terrein waarop Milieudefensie actief is, zoals de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de Wet ruimtelijke ordening en de Wet milieubeheer. Dit moet leiden tot snellere en betere besluitvorming, met een meer integrale en gebiedsgerichte aanpak. De nieuwe wet wil balans brengen tussen behoud en bescherming van de kwaliteit van de leefomgeving enerzijds en de mogelijkheden tot verandering en ontwikkeling van initiatieven anderzijds.

Milieudefensie heeft, samen met een aantal andere leden van de Groene 11, haar visie en suggesties onder de aandacht gebracht bij zowel politieke partijen als rijksambtenaren. Onze focus lag hierbij op de bescherming van de leefomgeving, maar ook op behoud en versterking van de mogelijkheid tot inspraak en rechtsbescherming van burgers.

Op 30 maart 2015 organiseerden wij een goed geïllustreerde masterclass voor betrokken politici en hun medewerkers over de inhoud van de voorgestelde Omgevingswet en dan met name over de voor- en nadelen die milieuorganisaties zagen en zien voor milieu, natuur en landschap. Ook hebben we goed kunnen samenwerken met organisaties als de GGD en het Longfonds over de relatie tussen gezondheid en omgevingskwaliteit.

De lobby had succes: de wet is op belangrijke punten verbeterd. Zo geldt nu de verplichting voor gemeenten om een omgevingsvisie op te stellen, net als voor provincies en de Rijksoverheid. Gemeenten worden zo gedwongen om beleid voor de lange termijn te ontwikkelen, in plaats van alleen te reageren op ad hoc-initiatieven. Ook kan nu via de Omgevingswet beter worden gestuurd op verbetering en bescherming van de gezondheid.

Maar de strijd is daarmee nog niet gestreden; de uitwerking van de wet vraagt nog veel tijd en aandacht. In 2015 zijn de algemene maatregelen van bestuur (AMvB's) opgezet. Daarin wordt duidelijker hoe (en of!) de kwaliteit van de leefomgeving wordt verbeterd en beschermd. Milieudefensie heeft in Groene 11-verband haar reactie gegeven op deze concept-amvb's. In 2016 worden de definitieve teksten bekendgemaakt in het kader van de publieksconsultatie.

Ter ondersteuning van deze omvangrijke lobby is in 2015 bij Milieudefensie tijdelijk een parttime beleidsmedewerker aangesteld, tot juni 2016.

De Groene 11

(inmiddels 15)

- De12Landschappen
- Greenpeace Nederland
- IUCN Nederlands Comité
- IVN Nederland
- Milieudefensie
- Natuur en Milieu
- Natuurmonumenten
- Stichting De Noordzee
- Stichting VeldOnderzoek Flora en Fauna
- Veldwerk Nederland
- Vogelbescherming Nederland
- Waddenvereniging
- Wereld Natuur Fonds
- Landschapsbeheer Nederland
- De Provinciale Milieufederaties

5.3 Relaties met de media

Aandacht in de media voor de campagnes van Milieudefensie is en blijft belangrijk. Milieudefensie doet dit met spraakmakende acties, rapporten en onderzoek. Naast de campagnes Voedsel, Mobiliteit en Energie was er in 2015 veel aandacht voor het werk van Milieudefensie rond het omstreken handelsverdrag TTIP en tijdens de klimaatop in Parijs. Ten opzichte van 2014 zien we een stijging in de media-aandacht, zowel wat betreft vermeldingen op internet (exclusief sociale media) als bij dag- en weekbladen, radio en TV.

Media-aandacht:

	2015	2014	2013	2012	2011	2011
Exclusief internet	4.474	3.818	4.338	1.380	1.448	1.366
Internet	4.929	4.235*	17.892	10.548	11.002	7.385
Inclusief internet	9.403	8.053	22.230	11.928	12.450	8.751

* In 2014 voor het eerst zonder vermelding op sociale media, daardoor vanaf hier lager dan in voorgaande jaren.

Verdeling media-aandacht naar thema (inclusief internet):

	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Klimaat (tot 2011)	--	--	--	--	--	827
Voedsel	1.550	1.089	4.081	2.166	3.571	1.275
Mobiliteit	2.648	2.421	5.071	2.989	2.434	2.375
Project A15 (t/m 2014 bij Verkeer)	93	145	--	--	--	--
Internationaal (tot 2013)	--	--	--	3.625	2.870	1.600
Energie, klimaat & Grondstoffen incl TTIP (vanaf 2013)	4.130	2.963	8.900	--	--	--
JMA	39	79	172	341	94	44
Actueel algemeen	339	671	2.604	2.074	2.568	2.172
Lokaal	604	688	1.402	733	913	458
Totaal	9.403	8.053	22.230	11.928	12.450	8.751

Mobiliteit

In de strijd voor gezonde lucht is Milieudefensie, ook voor media, een van de belangrijkste spelers. Milieuzones en sjoemeldiesel zijn de issues die dit jaar de meeste aandacht genereerden.

Dieselauto's stonden bij Milieudefensie al niet bekend als groen. In februari 2015 ► [besteedde Een Vandaag hier al aandacht aan](#). Later, toen bekend werd dat Volkswagen de boel belazerde door software te installeren die de meetresultaten beïnvloedt, komt Milieudefensie veelvuldig aan het woord. In een discussie waar het vooral gaat over fraude en de gevolgen voor het bedrijf, zet Milieudefensie de gevolgen voor de gezondheid van de extra uitgestoten vervuiling op de kaart.

Daarnaast besteedde (lokale) media, zoals Amsterdam FM aandacht aan bewoners die in hun eigen straat samen met Milieudefensie de luchtkwaliteit meten.

► [Luister het fragment hier terug](#).

Als Milieudefensie in oktober stelt dat mensen in Nederland die langs drukke wegen wonen gemiddeld tweeënhalve maand eerder sterven door de uitstoot van de sjoemeldiesels, levert dit veel aandacht op. Ook stelt Milieudefensie dat Nederland waarschijnlijk aan de Europese normen had voldaan als fabrikanten niet gesjoemeld hadden. Deskundigen komen tot dezelfde ► [conclusie](#).

Milieudefensie ziet milieuzones als een manier om de luchtkwaliteit in de stad te verbeteren. Dit gaat niet zonder slag of stoot. Verschillende malen ging Milieudefensie in 2015 in debat over het nut van milieuzones – o.a. met D66 Kamerlid Stientje van Veldhoven – op BNR Nieuwsradio. ► [Luister het fragment hier terug](#). Eind juni 2015 besloot de rechter dat de milieuzone in Utrecht voorlopig in stand blijft. Ook dat genereerde veel aandacht in de media.

In de nieuwsluwe zomer in een warme periode met veel smog, pleitte Milieudefensie voor een landelijk smogplan. Dit zorgde voor veel media-aandacht, onder andere op Radio 1. ► [Luister het fragment hier terug](#).

Voedsel

Milieudefensie zet zich ook via de media in voor lokale landbouw die past binnen de milieugrenzen van Nederland, met minder soja-import voor veevoer, minder megastallen en een koppeling van het aantal dieren aan de beschikbare grond.

Met enorme megabacteriën voerde Milieudefensie aan het begin van het jaar actie in de Achterhoek en Brabant, waarmee aandacht werd gevraagd voor antibioticaresistentie in de veehouderij. ► [RTV Gelderland](#) besteedde hier uitgebreid aandacht aan.

Veel impact had het onderzoek dat Milieudefensie liet doen naar de groei van het aantal megastallen. Op 13 maart opende dagblad Trouw op de voorpagina met een groot artikel 'Aantal megastallen groeit in rap tempo'. Het onderzoek leidde tot een debat in de Tweede Kamer ► [Zie het artikel in Trouw](#).

Op 30 maart, aan de vooravond van het afschaffen van het melkquotum, kwam campagneleider Jacomijn Pluimers van Milieudefensie in ► [Nieuwsuur](#) uitgebreid aan het woord over de negatieve consequenties van dit beleid.

In dezelfde periode schoof Jacomijn ook aan bij ► [Koffietijd](#). Zij vertelde daar, samen met boer David Janssen, over oerwoudvrije eieren.

Eind augustus vond in Den Haag de MEGAZat-demonstratie plaats tegen de verdergaande industrialisering van de veestapel.

Veel media besteedden aandacht aan de actie, waaronder Vroege Vogels ► [Luister het fragment hier terug](#).

In december haalde de Milieudefensie de vakmedia met een eigen onderzoek waaruit blijkt dat burgers meer willen betalen voor hun melk als koeien daardoor in de wei kunnen blijven. Ook is er aandacht voor de Veevoermontitor. Vroege Vogels besteedde aandacht aan de import van foute soja. ► [Luister het fragment hier terug](#).

Dat deden ook o.a. Boerderij Vandaag, Milieumagazine, Landwerk en De Molenaar. Online verschenen er ruim veertig berichten over foute veevoersoja.

Energie

Via de media maakte Milieudefensie zich in 2015 ook sterk voor een fossielvrije, duurzame energievoorziening en het aanpakken van klimaatverandering.

Klimaat

Milieudefensie reageerde in juni samen met andere natuur- en milieuorganisaties verheugd op de uitspraak van de rechter in de door Urgenda gewonnen klimaatzaak.

We startten de online campagne #janietinberooep om het kabinet te bewegen aan de slag te gaan met klimaatverandering. Onder andere ► [RTL Nieuws](#) besteedde aandacht aan de campagne toen een Amerikaans model en een Amerikaanse actrice ook een tweet stuurden aan Mark Rutte.

De klimaatop in Parijs was voor Milieudefensie een belangrijk moment. Milieudefensie mobiliseerde uiteindelijk meer dan 400 mensen om mee te gaan. Een kleine groep besluit op de fiets te gaan. Te zien in ► [Koffietijd](#).

De andere vierhonderd activisten ► [gaan met de bus](#).

Donald Pols, de toen kersverse directeur van Milieudefensie, en Ike Teuling, campagneleider Energie, spraken op de top dagelijks met de aanwezige Nederlandse pers.

De kijk van Milieudefensie op de onderhandelingen en het akkoord kwam zo in vele media, waaronder:

- [7 december, NOS](#)
- [11 december, BNR nieuwsradio](#)
- [12 december, RTL Z](#)
- [12 december, RTL XL](#)

Gas

In 2015 stond schaliegas nog volop in de belangstelling. Begin juli besloot minister Kamp dat commerciële bedrijven de komende vijf jaar niet naar schaliegas mogen boren.

Eventuele proefboringen mogen alleen door de overheid gedaan worden. Milieudefensie riep vervolgens op tot een volledige stop. Dit leverde nieuws op in onder andere de Volkskrant, NRC, NRC Next, AD, Telegraaf, Reformatorisch Dagblad en Nederlands Dagblad en op radio en televisie (NPO radio1, NOS Journaal en Nieuwsuur).

► [Luister het fragment hier terug](#).

De rest van het jaar domineerde de discussie over de gaswinning in Groningen: minister Kamp besloot in februari om alleen voor de eerste helft van het jaar een besluit te nemen over de hoeveelheid gas, die in Groningen opgepompt gaat worden. Milieudefensie reageerde, onder andere in ► [Trouw](#).

In juni nam minister Kamp een gasbesluit voor de rest van het jaar. Over dit besluit werd campagneleider Ike Teuling geïnterviewd door ► [RTL Nieuws](#).

Samen met een groot aantal andere organisaties en gemeenten vecht Milieudefensie het gasbesluit aan. Op 18 november vernietigt de Raad van State het gasbesluit van minister Kamp en stelt dat er in Groningen maximaal 27 miljard kubieke meter gas mag worden gewonnen. Ike Teuling reageert hierop via ► [RTV Noord](#). Als Kamp aankondigt dat de gaswinning volgend jaar zo maar weer hoger kan worden, laten we ook van ons horen, bijvoorbeeld in het ► [NOS Radio 1 Journaal](#).

Shell in Nigeria

De rechtszaak van Milieudefensie en vier Nigeriaanse boeren tegen Shell vanwege olievervuiling in Nigeria is een onderwerp waarvoor altijd, en dus ook in 2015, veel aandacht is. In januari wordt campagneleider Geert Ritsema veelvuldig in commentaar gevraagd rond een doorbraak in een gelijksoortige rechtszaak in Engeland. In februari verschijnt in OneWorld een groot ► [onderzoekartikel](#) naar Shell, waarin Geert Ritsema uitgebreid aan het woord komt. Een eerste zitting in het hoger beroep in de zaak wordt tot twee keer toe uitgesteld, maar levert aan het eind van het jaar mooi nieuws op, want Milieudefensie wint op alle punten.

De nationale en internationale media-aandacht is overweldigend. Een kleine selectie:

- [NOS](#)
- [Volkskrant](#)
- [BNR Nieuwsradio](#)

Biobrandstoffen

Milieudefensie spreekt in 2015 Nederlandse bedrijven aan die palmolie verwerken voor biomassa of andere producten. Ze vraagt bedrijven om hun verantwoordelijkheid te nemen voor de ontbossing en landroof die zij veroorzaken met de productie en verkoop van deze biobrandstoffen. Begin 2015 schrijven landelijke media, waaronder Het Financieel Dagblad, Trouw en diverse vakbladen, over de bijstroom van biomassa in elektriciteitscentrales. Ons standpunt dat er alleen duurzaam geproduceerde biomassa gebruikt moet worden, wordt goed meegenomen. Verder palmolie, Milieudefensie eind 2015 veel aandacht met een onderzoek naar het gebruik van palmolie, en de financiering van palmolieplantages in Indonesië, waar bosbranden woeden, door de Rabobank, onder andere op ► [Oneworld](#), ► [de Groene Amsterdammer](#), en ► [de Telegraaf](#). Ook is campaigner Anouk van de Wereld, ► [de Groene Amsterdammer](#), en ► [Radio EenVandaag](#). Ook is campaigner Anouk van de Wereld, ► [de Groene Amsterdammer](#), en ► [Radio EenVandaag](#).

A15

In december 2015 rondt Milieudefensie dit driejarige project rond duurzame energie langs snelweg A15 af. In juni besteedt ► [Koffietijd](#) er uitgebreid aandacht aan.

Ook de brochure die Milieudefensie bij de afsluiting van het project publiceert, met praktische tips voor burgers en beleidsmakers over hoe je een windproject tot stand brengt met draagvlak onder de bevolking, krijgt media-aandacht.

TTIP

Milieudefensie is een van de eerste organisaties die de risico's van het voorgenomen handelsverdrag van de Europese Unie met de Verenigde Staten op de agenda zet.

Geholpen door Arjan Lubach wordt TTIP in 2015 een groot onderwerp. Milieudefensie zorgt via de media dat de bevinding van TTIP bekend worden. Amsterdam is vervolgens de eerste grote gemeente in Nederland die zich TTIP-vrij verklaart.

In het ► [ambtenarenvakblad Binnenlands Bestuur](#) legt het Amsterdamse raadslid Marie Anne van Reijnen uit hoe belangrijk het lobbywerk van Milieudefensie en de gegenereerde media-aandacht was om dit voor elkaar te krijgen.

In aanloop naar een nieuwe onderhandelingsronde in oktober verszet de Europese Unie en de Verenigde Staten bereikt het verzet tegen TTIP een hoogtepunt. De Europese Commissie beweert dat slechts 18 procent van de Nederlanders tegen TTIP is. Milieudefensie doet samen met andere organisaties onderzoek: van de Nederlanders die bekend zijn met TTIP is 61 procent tegen het vrijhandelsverdrag. ► [Arjen Lubach](#) heeft op 2 oktober de primeur en veel landelijke media nemen dit over.

Milieudefensie roept mensen op om een petitie van burgerinitiatief STOPTTIP te ondertekenen. Op 5 oktober, voorafgaand aan een Tweede Kamerdebat over TPTIP, ontvangt minister Lillianne Ploumen de ruim 100.000 verzamelde handtekeningen. Ook dit wordt door landelijke en lokale media opgepikt. De daaropvolgende demonstratie op 10 oktober in Amsterdam brengt duizenden Nederlanders op de been.

Veel media komen daar op af. RTL Nieuws is erbij en ook het ► [NOS Journaal](#) doet verslag en zet een ► [uitlegfilmje van 2 minuten](#) online.

In de week van de onderhandelingen in Brussel verschenen achtergrondverhalen. Zo publiceert Trouw een ► [groot verhaal over de argumenten achtergrondverhalen](#).

en de Stop-TTIP-coalitie ► [interviewt Nieuwe Revu](#) een week later campagneleider Geert Ritsema. In december doet Geert Ritsema mee in een ► [groot debat over TTIP](#).

Eerlijke Bank- en Verzekeringswijzer

In november brengt Milieudefensie met de Eerlijke Bankwijzer-coalitie een onderzoeksrapport naar buiten over de investeringen van banken in fossiele en duurzame energie. ING bleek de meest klimaatschadelijke bank. Wordvoerder Evert Hassink van Milieudefensie stond verschillende media te woord, waaronder BNR Nieuwsradio en het Radio1-journaal. Ook in de landelijke media en op online media was er veel aandacht. Ook de updates van de Bankwijzer en de Verzekeringswijzer leverden veel media-aandacht op, onder andere in economische en financiële media en in beursbrieven.

Lokale groepen

Lokale groepen van Milieudefensie weten met hun eigen campagnes ook regelmatig de aandacht van de media te vinden. Met acties tegen het gebruik van gif bij onkruidbestrijding door een gemeente of activiteiten als picknicks en fietstochten halen ze de lokale en regionale media. Veel groepen werken ook op thema's als voedselverspilling, (kern-)energie, of bijvoorbeeldelijke bestrijdingsmiddelen en weten dat zichtbaar te maken.

Huwel Interest en publieksmedia

Hoewel Milieudefensie met de vaak politieke en soms ingewikkelde onderwerpen vooral aandacht krijgt in nieuwsmedia, proberen we ook via human-interest-rubrieken ons verhaal te vertellen. Dat lukt steeds beter. In 2015 leidt dat tot aandacht voor bijna alle onderwerpen in het programma Koffietijd, en daarnaast tot vele artikelen en uitzendingen bij andere publieksmedia. Een selectie:

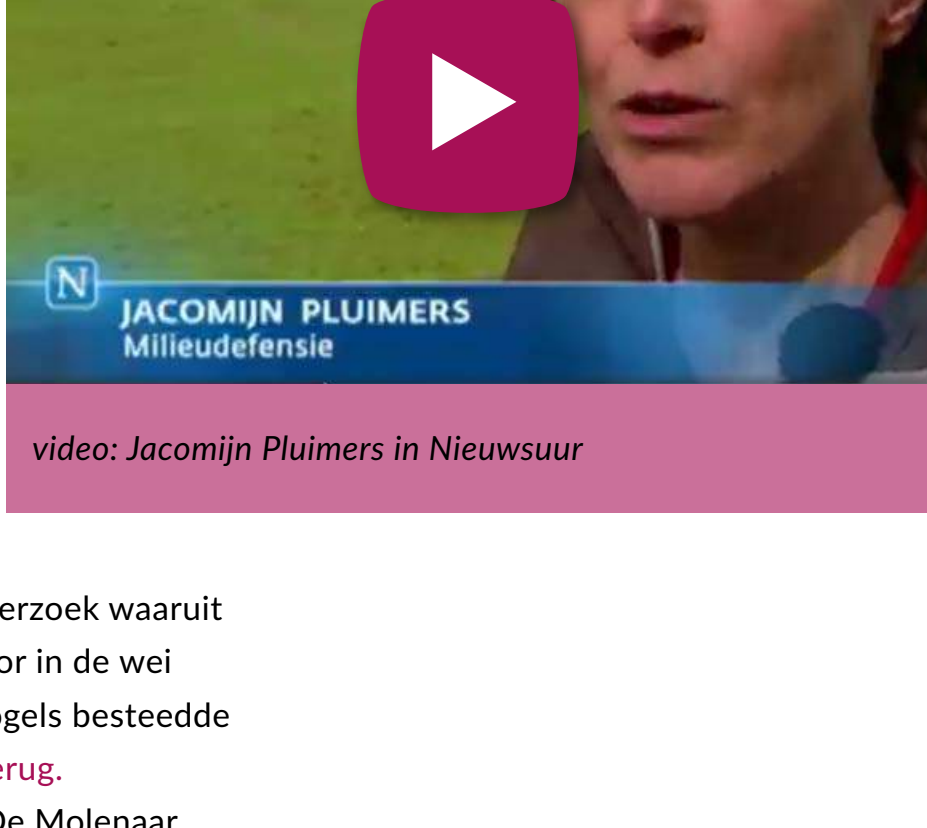
- EcoBoer John Arink vertelt in het tv-programma ► [Schoner Nederland](#) over zijn boerenbedrijf en waarom hij het aantal koeien gekoppeld heeft aan zijn grond. Campaigneider Jacomijn Pluimers van Milieudefensie komt ook aan het woord.
- Schoner Nederland besteedt aandacht aan de campagne voor gezonde lucht. Wordvoerder Anne Knol van Milieudefensie vertelt hierin meer over de gezonde lucht meetcampagne.
- Het tv-programma ► [Hallo Nederland](#) besteedt ook aandacht aan de lucht in Nederland en laat Milieudefensie vertellen hoe ongezond die is.
- Het tv-programma ► [Hart van Nederland](#) besteedt aandacht aan De Onderwear Run van Milieudefensie's jongerenorganisatie JMA, waarbij jongeren in ondergoed door Amsterdam rennen om aandacht te vragen voor de productie van biologisch katoen, waarvoor veel minder water nodig is dan voor de productie van gangbaar katoen.
- Het tv-programma ► [Klokhuis](#) besteedt, in samenwerking met Milieudefensie, een uitzending aan het thema gezonde lucht en de gevolgen van luchtvervuiling voor de gezondheid.

Opinie

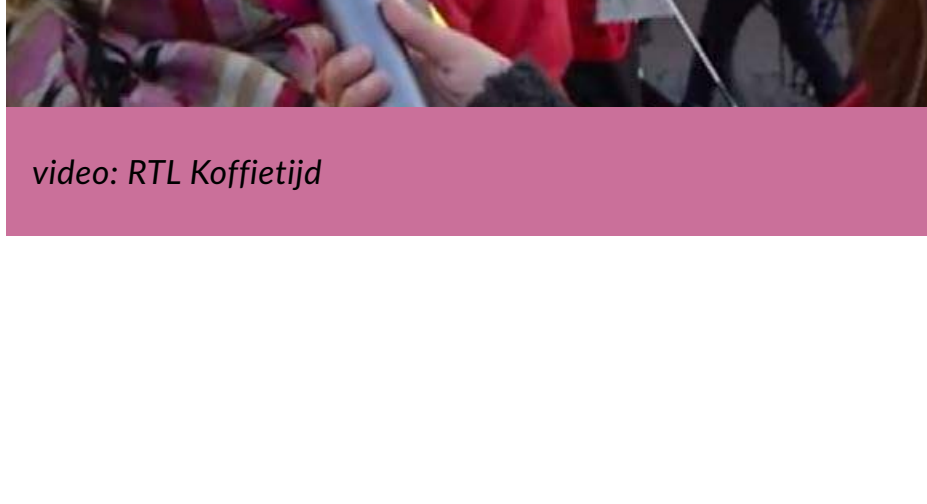
Milieudefensie weet in 2015 ook weer veel opiniestukken geplaatst te krijgen. Een selectie is te lezen op onze ► [website](#).

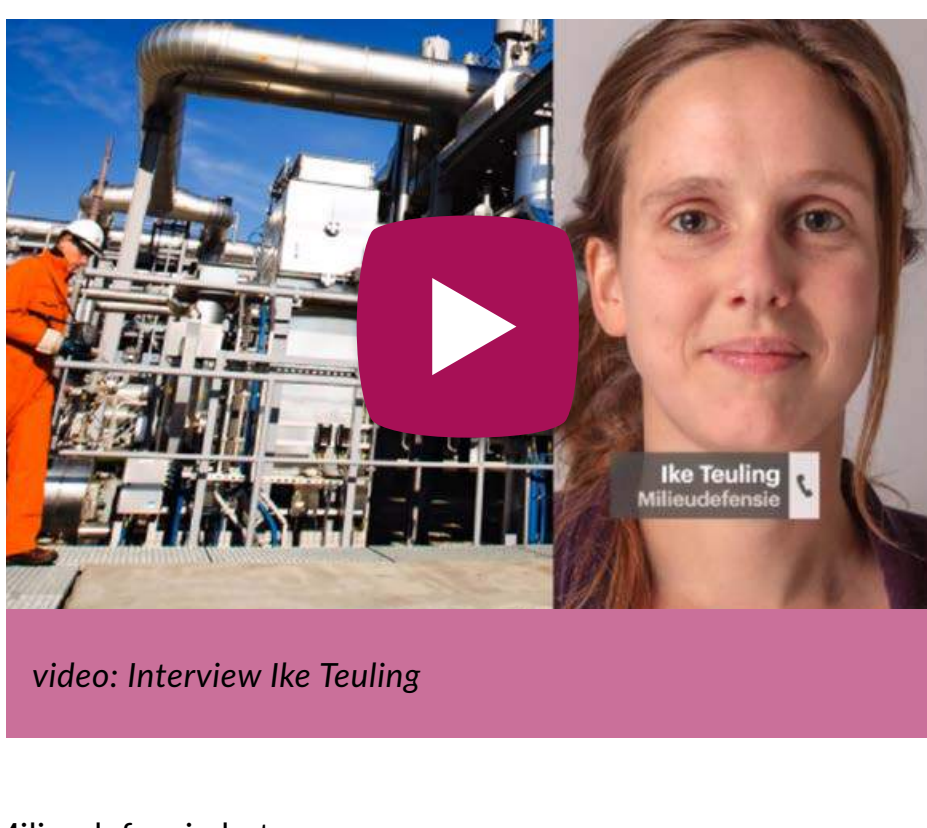
video: Antibioticaresistentie in de veehouderij

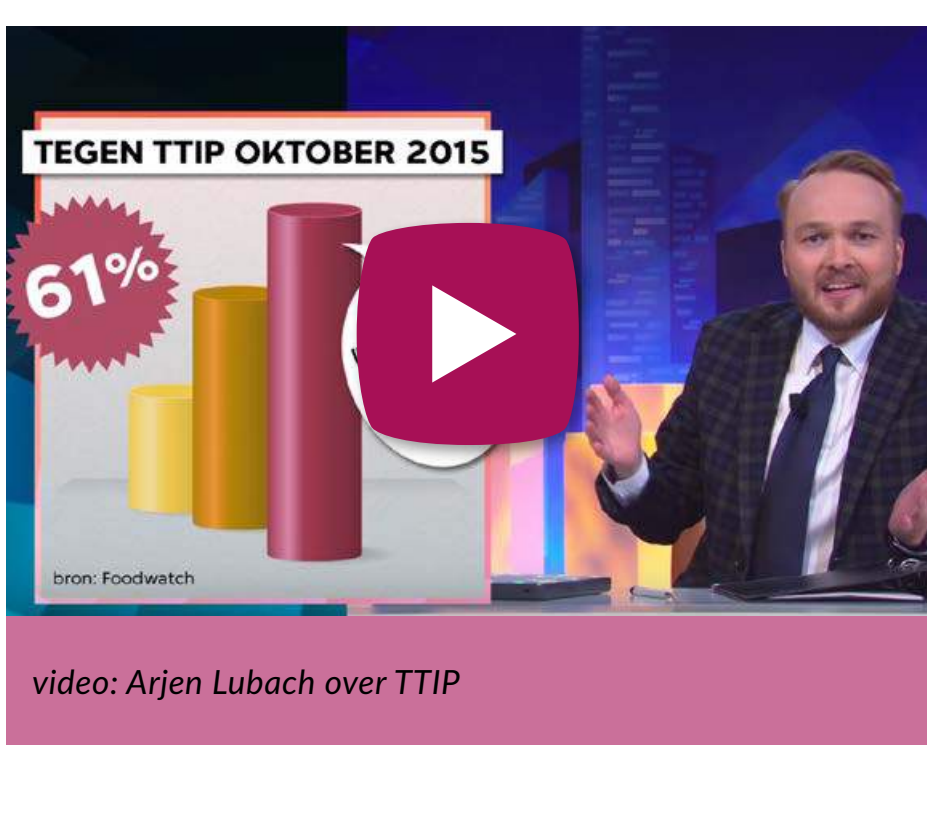
video: Jacomijn Pluimers in Nieuwsuur

video: RTL Koffietijd

video: Interview Ike Teuling

video: Arjen Lubach over TTIP

5.4 Eigen communicatiekanalen

In 2015 groeide het online bereik van Milieudefensie aanzienlijk. Zowel via onze website milieudefensie.nl als via de social media kanalen en via onze digitale nieuwsbrieven. Milieudefensie maakte in 2015 gebruik van verschillende communicatiekanalen om leden, donateurs, vrijwilligers en geïnteresseerden te bereiken. Hier vindt u een overzicht van de belangrijkste offline- en online-kanalen in 2015.

Nieuwsbrief Actief

Een groot deel van de leden en donateurs ontvangen vier keer per jaar de papieren nieuwsbrief Actief met informatie over activiteiten en resultaten van Milieudefensie. Kenmerkend zijn de vele oproepen om mee te doen aan activiteiten en de goede respons hierop. Verder is in 2015 het coverbeleid aangepast; er worden per editie vier covers gemaakt, zodat iedereen een omslag krijgt die past bij zijn of haar interesses.

Aan het begin van elk nieuwe jaar verschijnt er een speciale editie van de Actief: het Jaaroverzicht. Dat is een aansprekend beeldverslag van onze activiteiten van het voorafgaande jaar.

Milieudefensie.nl

In 2015 is op milieudefensie.nl veel aandacht besteed aan het verbeteren van de manieren waarop mensen online hun steun kunnen betuigen en/of zich op kunnen geven voor onze activiteiten. Van oproepen om deel te nemen aan (offline) activiteiten tot aan het optimaliseren van onze online petitie- en donatieflows. Vanuit de campagnes is in 2015 veel verkeer gegenereerd naar milieudefensie.nl. Dit heeft onder andere geleid tot een flinke toename in de bezoekerjfers. Met name het mobiele verkeer naar milieudefensie.nl heeft in 2015 een hoge vlucht genomen.

Het *aantal bezoekers* is met 88 procent gegroeid (van 292.333 naar 549.637).

Het *aantal sessies* is ook flink toegenomen met 86 procent, van 401.448 naar 748.041 (gemiddeld 2.050 sessies per dag).

Het *aantal gebruikers* is eveneens toegenomen, met 88 procent, van 292.333 naar 549.637 (gemiddeld 1.505 gebruikers per dag).

Het *aantal pageviews* is toegenomen met 34 procent, van 1,1 miljoen naar 1,4 miljoen (gemiddeld 3.835 pageviews per dag). Het *aantal pagina's per bezoek* is daarentegen afgenomen, met 28 procent, van 2,64 naar 1,90.

Ook de *gemiddelde bezoektijd* is afgenomen, met bijna 39 procent, van 1:53 minuten naar 1:09 minuten.

Het zogenaamde *bouncepercentage* (het percentage bezoekers dat na het bekijken van 1 pagina direct de site weer verlaat) is toegenomen met bijna 24 procent, van 53 procent naar 66 procent. Het aantal nieuwe bezoeken daarentegen is licht toegenomen met 2,95 procent van 70,02 naar 72,09 procent.

E-nieuwsbrieven en social media

De groei van Milieudefensie in de nieuwe media zet door:

Op **Facebook** groeiden we van 13.000 fans eind 2014 naar 19.297 fans op 1 januari 2015. We bereikten gemiddeld 2.600 mensen per week.

Eind 2015 is het aantal volgens ons algemene **Twitter**account gestegen van 5.500 eind 2014 naar 7.400 eind 2015. Het aantal volgers van individuele collega's groeide wederom snel van 8.000 in 2014 naar 13.710 eind 2015. Daarnaast houdt Milieudefensie enkele specifieke accounts in de lucht, waaronder het account van ons magazine Down to Earth (@dte) met 2.450 volgers en van de jongeren van Milieudefensie (@jma) met 2.170 volgers.

Onze **e-nieuwsbrief**-achterban groeide van 68.000 abonnees eind 2014 naar 92.000 eind 2015.

Down to Earth

In 2015 is Down to Earth een crossmediaal magazine geworden. Uiteraard is de basis ons tweemaandelijkse magazine, dat nu op de grens van 30.000 lid-abonnees zit. Het aantal verkooppunten is met 25 gelijk gebleven aan vorig jaar. Het totaal aantal los verkochte exemplaren is nagenoeg gelijk gebleven (102 exemplaren in 2014; 106 exemplaren in 2015). De advertentie-inkomsten zijn na een lange daling weer aan het stijgen, door het inschakelen van een nieuw advertentiebureau: Yuno. Hadden we eind 2014 nog 2.500 euro aan advertentie-inkomsten, het afgelopen jaar is dit gestegen naar 7.700 euro.

Naast het papieren magazine is online een zeer belangrijke onderdeel geworden. Niet alleen verschijnt de inhoud van het blad ook op onze website, ook publiceren we eenzelfde hoeveelheid content extra die alleen online verschijnt. Halverwege 2015 zijn we in samenwerking met Milieudefensie begonnen aan het vergroten van ons online bereik, onder andere door middel van Facebook advertising en het aanschrijven van de nieuwsbrieflijsten van Milieudefensie. De resultaten waren goed: het aantal Facebook likes ging van 470 eind 2014 naar 2.270 eind 2015. Ook op Twitter zijn onze drie accounts gegroeid: @D2Emag (van 1.331 volgers naar 2.424 in 2015), @AnnemarieD2E (van 1.929 volgers naar 2.222 in 2015) en @FreekD2E (van 500 volgers naar 656 in 2015). Onze tweewekelijkse nieuwsbrief wordt inmiddels verzonden aan 1.916 mensen (versus 344 eind 2014). Dat vertaalde zich in stijgende bezoekerjfers van de website; van 4.000 tot 11.000 per maand in 2014 naar 8.000 tot 33.000 per maand in 2015.

In het najaar organiseerde Down to Earth samen met Milieudefensie een symposium over de urgentie van klimaatverandering. De reacties van de deelnemers waren positief en het live twitteren vanuit @D2Emag en door deelnemers zorgde ervoor dat onze hashtag #klimaaturgentie trending werd.

Earth Alarm

Om mensen snel te kunnen mobiliseren, heeft Milieudefensie in 1992 Earth Alarm in het leven geroepen. Dit is een briefschrijfactie (zowel schriftelijk als digitaal) waarmee bedrijven, banken, overheden of invloedrijke personen kunnen worden aangeschreven, over milieuproblemen en mensenrechtenschendingen in het buitenland. Soms vragen we Nederlandse politici of diplomaten om internationale druk uit te oefenen – of richten wij ons op de financiers van milieuschadende ondernemingen. Het rendement is hoog: bij ruim eenderde van de Earth Alarms treedt er een aantoonbare verbetering van de situatie op, vaak via een constructieve dialoog met de aangeschreven partij.

Milieudefensie beschikt over een bestand van zesduizend mensen die mee willen doen aan papieren Earth Alarms en een bestand van 4.620 mensen die digitaal willen participeren. In 2015 werden Earth Alarms ingezet op de volgende onderwerpen: bescherming van de Indonesische bossen en het klimaat (minister Ploumen); het tegengaan van het beroep in de klimaatzaak (Diederik Samson), en het terugschroeven van de gaswinning in Nederland (Kamerleden van VVD en PvdA). Vooral deze laatste leverde een recordaantal van meer dan 10 duizend gepersonaliseerde e-mails per kamerlid op.

Op [onze website](http://milieudefensie.nl) vindt u alles over lopende en nieuwe zaken.

Servicelijn

De Servicelijn van Milieudefensie staat mensen met vragen en opmerkingen telefonisch en schriftelijk te woord. In 2015 verwerkte de Servicelijn 4.947 telefoontjes en 23.718 e-mail-berichten. Het aantal telefoontjes bleef daarmee gelijk aan vorig jaar. Wat betreft de e-mails zien we een toename van 3.000 berichten ten opzichte van 2014.

Van de telefoontjes had 13 procent betrekking op de campagnes van Milieudefensie en ruim 60 procent betrof vragen met betrekking tot de leden- en donateursadministratie. De overige telefoontjes gingen over uiteenlopende zaken, die veelal niet direct binnen het aandachtsveld van de lopende campagnes van Milieudefensie vielen.

Van de ontvangen e-mails had 40 procent betrekking op de leden- en donateursadministratie. Bijna 50% van de e-mails had betrekking op onze campagnes. 80% hiervan kwam binnen naar aanleiding van de door de diverse campagnes gestuurde e-mailniewsbrieven.

Ook voor de brievenbussticker tegen ongeadresseerd reclamedrukwerk wist men ons wederom te vinden: 8 procent van de bellers vroeg er één aan.

Omgang met klachten

Klachten komen meestal binnen bij de Servicelijn, waar de medewerkers direct stappen ondernemen om de klacht te verhelpen. Het totaal aantal klachten kwam in 2015 uit op 97. Vooral de ledenwerfacties brachten klachten met zich mee. De meeste klachten zijn overigens snel en naar tevredenheid van de indieners afgehandeld.

De klachtenprocedure is in 2015 niet benut.

Klachten komen regelmatig aan bod op het teamoverleg van de Servicelijn. Dit leidt, waar nodig, tot aanpassing van de werkwijze. Wanneer mensen bijvoorbeeld klagen dat ze te veel post ontvangen, wordt daar rekening mee gehouden.

Zie voor de klachtenprocedure de [website van Milieudefensie](http://milieudefensie.nl).

Cijfers webbezoek

De populairste pagina's in 2015: (paginaweergaven)

1	Homepage milieudefensie.nl	125.848
2	Amsterdam verwerpt TTIP	114.401
3	Petitie Luchtkwaliteit	33.303
4	10 redenen om 10 oktober de straat op te gaan tegen TTIP	22.046
5	Luchtkwaliteit	21.754

[lees verder](#)

6 Bestuur en organisatie

Milieudefensie is een democratische vereniging: leden, lokale afdelingen en medewerkers hebben invloed op het beleid. Het bestuur is samengesteld uit verenigingsleden. Het bestuur is verantwoordelijk voor het bestuur van de vereniging en voor het beleid in ruimste zin.

De Algemene Ledenvergadering (ALV) kiest de bestuursleden. Uitzonderingen zijn de bestuursleden benoemd door de lokale afdelingen en door de Ondernemingsraad. De ALV stelt het beleid van de vereniging vast en houdt toezicht op het bestuur. De ALV vindt twee keer per jaar plaats en wordt voorgezeten door het presidium. De dagelijkse leiding van het landelijk bureau van Milieudefensie, de uitvoerder van het beleid, ligt bij de directeur. Het bestuur benoemt de directeur, delegeert uitvoeringstaken en houdt toezicht hierop. Bij verschil van inzicht tussen leden en/of organen van Milieudefensie kan een geschillencommissie worden ingeschakeld. Onze jongerenorganisatie JMA heeft een eigen bestuur.

6.1 Verantwoordingsverklaring

Milieudefensie is houder van het CBF-Keurmerk voor erkende goede doelen.

Dit betekent dat we op een goede wijze invulling geven aan drie belangrijke principes van goed bestuur:

- scheiding tussen de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren;
- optimale besteding van middelen;
- optimale relaties met belanghebbenden.

In de volgende samenvatting leest u hoe wij invulling geven aan deze principes.

Scheiding tussen de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren

Een belangrijk kenmerk van goed bestuur zijn adequate checks and balances: een goede balans tussen enerzijds de bevoegdheid om te beslissen en uit te voeren en anderzijds de controle op het gebruik van die bevoegdheden. Bij Milieudefensie zijn de bevoegdheden van de verschillende organen en het toezicht hierop geregeld en vastgelegd in statuten, reglementen en uitgangspunten. Milieudefensie hecht aan transparantie om er op toe te zien dat het toezicht, het bestuur en de uitvoering goed functioneert.

De algemene ledenvergadering (ALV) heeft een aantal (wettelijk bepaalde) taken en bevoegdheden met een toezichthoudend karakter. Voorbeelden zijn het vaststellen van de jaarrekening, het benoemen, schorsen en ontslaan van bestuurders, en het besluiten over statutenwijzigingen of ontbinding van de vereniging. De algemene beleidskaders (zoals het tien jaar lopende Algemeen Beleidsplan, het daaruit voortvloeiende en jaarlijks aan te passen drie jaar lopende Meerjarenperspectief en het jaarlijkse Beleidsplan) worden ter goedkeuring aan de ALV voorgelegd.

Het bestuur is verantwoordelijk voor beleid in ruimste zin, stelt financiële richtlijnen vast en is eindverantwoordelijk voor de dagelijkse leiding. Milieudefensie kent een vrijwilligersbestuur voor wie het besturen een onbezoldigde nevenfunctie is. Veel bestuurlijke taken van het bestuur van Milieudefensie zijn gedelegeerd aan een bezoldigd directeur. De directeur wordt benoemd door het bestuur. Het bestuur ziet toe op de uitvoering. De directeur bereidt de hoofdlijnen en de uitwerking van het beleid voor, voert het vastgestelde beleid uit en geeft leiding aan de werkorganisatie.

Optimale besteding van middelen

In het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 liggen de ambities van Milieudefensie voor de lange termijn vast. Jaarlijks wordt dit ABP voor de komende drie jaar vertaald in een meerjarenperspectief met een financieel sluitende meerjarenraming en wordt de voortgang geëvalueerd en bijgesteld. 2015 Was het laatste jaar van het huidige, vijfjarige, ABP 2010-2015. In 2015 is er gewerkt aan een nieuw ABP, dat in 2016 aan de leden wordt voorgelegd.

In financieel opzicht is het in 2015 wederom beter gegaan dan de begroting voorzag. De vereniging heeft met meer middelen meer kunnen besteden aan haar doelstellingen.

Dit komt door groei van eigen fondsenwerving en een scherpe planning- en control-cyclus. Om financiële risico's in de toekomst zoveel als mogelijk te verkleinen, werkt Milieudefensie stapsgewijs toe naar een 'kernorganisatie', die onafhankelijk is van overheidsbijdragen, met daaromheen een flexibele schil (projecten). Deze schil wordt gefinancierd vanuit bijdragen van derden en de overheid.

Optimale relaties met belanghebbenden

Milieudefensie is een landelijke vereniging met lokale afdelingen in heel Nederland en maakt deel uit van het wereldwijde netwerk Friends of the Earth. De organisatie onderhoudt relaties met leden en vrijwilligers, lokale afdelingen, sponsors en andere zakelijke relaties (waaronder de Nationale Postcode Loterij), lokale groepen, universiteiten, onderzoeksbureaus, onderwijsinstellingen, bestuurders (lokaal, landelijk, internationaal), media, natuur-, milieu- en ontwikkelingsorganisaties. Met al deze stakeholders wil Milieudefensie open en integer communiceren. Milieudefensie ziet dat als belangrijk onderdeel van haar bestaan als maatschappelijke organisatie, die in de samenleving geworteld is en met die samenleving tot een duurzame en eerlijke wereld wil komen.

6.2 Bestuursverslag

Het Algemeen Bestuur vergaderde in 2015 tien maal. Daarnaast zijn leden van het bestuur in verschillende samenstelling op informele basis bijeengewees om specifieke punten te bespreken. De vergaderingen vonden plaats op het kantoor in Amsterdam.

In maart vond de jaarlijkse tweedaagse retraite van het bestuur plaats, voorbereid door twee leden van het Algemeen Bestuur. Daarbij gingen we dieper in op besturen op afstand. Ook is het betrekken van leden/achterban bij de beleidsvorming besproken.

De directeur bereidt de reguliere vergaderingen voor in overleg met de voorzitter van het Algemeen Bestuur.

Overige onderwerpen

In 2015 kwamen de volgende punten in de bestuursvergaderingen aan de orde:

- de (financiële) voortgang van 2015 en de begroting van 2016;
- vaststelling van 'Eerlijk duurt het langst', de visie van Milieudefensie;
- vaststelling van de Richtlijnen voor samenwerking met en sponsoring door bedrijven;
- de strategische partnerschappen ontwikkelingsamenwerking;
- de data, vorm en inhoud van de ALV's;
- de vorm en inhoud van de Actieve Ledendagen;
- het meerjarenperspectief 2016-2018 (een uitwerking voor de middellange termijn van het Algemeen Beleidsplan);
- ABP: concept koers op hoofdlijnen 2016-2025 en het jaarplan voor 2016;
- brieven van leden (besproken en beantwoord);
- organisatie-inrichting;
- de bevindingen van de accountant.

6.3 Vereniging

Algemeen Bestuur, Dagelijks Bestuur en de ALV

De Algemene Ledenvergadering (ALV) stelt het beleid van de vereniging vast. De ALV vindt twee keer per jaar plaats en is openbaar voor leden. Alle leden hebben stemrecht. Donateurs van Milieudefensie zijn ook welkom, maar hebben geen stemrecht.

Het bestuur bestaat uit ten minste zeven en ten hoogste elf personen. Eén van de bestuursleden wordt benoemd op bindende voordracht van de ondernemingsraad en één door de lokale afdelingen. De overige leden van het Algemeen Bestuur worden gekozen door de ledenvergadering.

Het Dagelijks Bestuur bestaat uit ten minste drie en ten hoogste vier leden. Van het dagelijks bestuur maken deel uit: de voorzitter, de secretaris en de penningmeester. De voorzitter en de penningmeester worden door de ALV in functie gekozen. Het Algemeen Bestuur kiest de secretaris uit zijn midden.

Indien het aantal leden van het Dagelijks Bestuur onder het voorgeschreven minimum van drie personen daalt, blijft het bestuur bevoegd. Het is dan wel verplicht binnen zes maanden een ALV te beleggen waarin dit punt aan de orde komt.

Na verkiezing door de ALV hebben bestuursleden een zittingstermijn van drie jaar. Daarna kan een bestuurslid zich nogmaals voor drie jaar verkiesbaar stellen. De maximale zittingsduur is dus zes jaar. Na deze zes jaar kan een bestuurslid gedurende tenminste één jaar niet voor een bestuursfunctie gekozen of benoemd worden.

Meer over de ALV's van 2015 vindt u in [paragraaf 4.3](#).

Contact met het bestuur

Per e-mail: bestuur@milieudefensie.nl

Of per post naar Milieudefensie, t.a.v. het bestuur,
Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam.

Samenstelling
Bestuur, Presidium en
Geschillencommissie
in 2015

 [lees verder](#)

6.4 Directie en management

De afdelingsmanagers vormen gezamenlijk met de directeur het managementteam.

De samenstelling in 2015 zag er als volgt uit:

Donald Pols,
nieuwe directeur
sinds 1 december 2015
Nevenfuncties: geen

Nelke Manders,
a.i. directeur
van december 2014 – december 2015
Nevenfuncties: geen

Hans Berkhuisen,
directeur *
tot juni 2015
Nevenfuncties: geen

*) Hans Berkhuisen is vanwege ziekte in december 2014 vervangen door Nelke Manders.

Management Team

Andrea Zierleyn
manager afdeling Actief
(vanaf augustus 2015 uit dienst)
Nevenfuncties: geen

Sandra Ball,
manager afdeling Campagnes
(tot december 2015)
manager Bewegingsopbouw
(vanaf december 2015)
Nevenfuncties: geen

Maarten Bijl,
manager Communicatie
en Fondsenwerving a.i.
(vanaf december 2015)
Nevenfuncties: geen

vacature
manager Campagnes
(vanaf december 2015)

Het directiestatuut van Milieudefensie vindt u op [onze website](#).

Loongebouw

Milieudefensie heeft een relatief plat loongebouw. Dat betekent dat Milieudefensie lager betaalde functies relatief goed betaalt, en de hoger betaalde functies relatief laag betaalt. Het salaris van een directeur van Milieudefensie valt ruimschoots binnen de Wet Normering Topinkomens en steekt ook gunstig af tegen directeurssalarissen van veel Goede Doelen.

Milieudefensie is aangesloten bij Goede Doelen Nederland (voorheen Vereniging Fondsenwervende Instellingen, VFI). Sinds 2005 heeft Goede Doelen Nederland een beloningsregeling voor directeuren. Deze regeling is gebaseerd op de – door de commissie Wijffels opgestelde – Code Goed Bestuur voor goede doelen en houdt onder meer rekening met de omvang en complexiteit van de organisatie. Het maximumsalaris van € 158.000 is afgeleid van het maximum dat geldt voor rijksambtenaren. Het gemiddelde jaarinkomen van een directeur (bestaande uit brutosalaris, vakantiegeld, eventuele eindejaarsuitkering en variabele beloning) was in 2014 € 98.836. Een directeurssalaris bij Milieudefensie ligt aanzienlijk lager dan dat gemiddelde.

Meer informatie over de directeurssalarissen van Goede Doelen in Nederland vindt u op de [website van Goede Doelen Nederland](#)

6.5 Risicomanagement

Reputatierisico's

Veel activiteiten van Milieudefensie spelen zich af onder het vergrootglas van de media. Een verkeerd gelopen actie of een onterechte beschuldiging aan het adres van een bedrijf, kan funest zijn voor onze reputatie en financiële positie. Om dergelijke risico's zo veel mogelijk uit te sluiten, neemt Milieudefensie onder andere het volgende in acht:

- we houden ons aan onze gedragscode;
- we communiceren eerlijk en open;
- we streven onze doelen in alle openheid na;
- bij het naar buiten brengen van belastende feiten over bedrijven of instellingen staan bronvermelding en de controle van bronnen voorop;
- we investeren in een optimale relatie met de media;
- bij 'hinderacties' worden risico's steeds opnieuw vooraf zorgvuldig afgewogen.

Issuemanagement

Als er – ondanks alle voorzorgsmaatregelen, ingebouwde controlemechanismen en een open houding – toch iets misgaat, roept Milieudefensie een issueteam bijeen om maatregelen te nemen en daarover naar buiten te treden. Is de situatie ontstaan door een fout van Milieudefensie, dan draaien we niet om de feiten heen, geven we onze fout publiekelijk toe en proberen we de schade te herstellen. In 2015 is het issueteam een aantal keer bij elkaar gekomen over een kwestie met een persoon die zich kwetsend en beledigend uitliet over medewerkers en bestuursleden van Milieudefensie.

Financiële risico's

Milieudefensie gebruikt haar inkomsten om activiteiten te financieren. Om de continuïteit van deze activiteiten te waarborgen, streeft Milieudefensie altijd diversiteit in haar geldbronnen na. Om financiële risico's in de toekomst verder te beperken, wil Milieudefensie minder afhankelijk zijn van subsidies en meer inkomsten verwerven uit fondsenwerving. Met een kleinere, efficiëntere werkorganisatie, met minder thema's en meer focus verwacht Milieudefensie financiële tegenslagen in de toekomst te voorkomen. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in het nieuwe Algemeen Beleidsplan 2016-2025 en zijn voor een belangrijk deel ook al doorgevoerd.

Continuïteitsreserve

Milieudefensie heeft een continuïteitsreserve voor de dekking van korte termijn risico's. De richtlijn Reserves Goede Doelen van Goede Doelen Nederland adviseert een reserve van minimaal 50 en maximaal 150 procent van de jaarlijkse, operationele kosten van de werkorganisatie. Milieudefensie wil de continuïteitsreserve houden op het intern gewenste niveau van 50 procent van de structurele uitvoeringskosten van de werkorganisatie. Meer over de continuïteitsreserve in [hoofdstuk 8.1](#).

Compliance: CBF en Code Wijffels

Betrouwbaarheid en transparantie zijn belangrijk voor Milieudefensie. De naleving van wet- en regelgeving is vanzelfsprekend.

De uitspraak in de klimaatzaak van 'Urgenda' heeft het afgelopen jaar gezorgd voor een groter draagvlak voor de milieubeweging. In het algemeen echter staat het begrip voor de inzet van de milieubeweging de laatste jaren onder druk. Dit maakt duidelijk dat de milieubeweging meer moeite zal moeten doen om draagvlak voor haar inzet te organiseren en duidelijk te maken dat er aan een confronterende actie of een juridische procedure al een heel scala aan middelen vooraf is gegaan.

In 2013 is Milieudefensie onderworpen aan een uitgebreide hertoetsing van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF). Milieudefensie voldoet aan de normen, zodat het keurmerkcertificaat is verlengd tot en met 2016.

De Code Wijffels (code voor Goed Bestuur bij fondsenwervende goededoelenorganisaties) is per 1 januari 2007 verplicht voor alle bij Goede Doelen Nederland aangesloten organisaties. Deze code maakt onderdeel uit van het CBF-keurmerk. Milieudefensie heeft zich in 2013 aangesloten bij de VFI, onderschrijft de code en voldoet volledig aan de eisen.

6.6 Werken bij Milieudefensie

In overeenstemming met haar doelstelling stelt Milieudefensie eisen aan het sociaal beleid van de eigen organisatie. Dat komt onder meer tot uitdrukking in het aantal mannen en vrouwen dat bij Milieudefensie werkt, de beperkte salarisverschillen en de aandacht voor deskundigheidsbevordering en loopbaanbegeleiding.

Zie [▶ onze website](#) voor de uitgangspunten voor het sociaal beleid van Milieudefensie.

Diversiteit

Aan het eind van 2015 lopen de leeftijden van alle betaalde medewerkers bij Milieudefensie uiteen van 24 tot 63 jaar. Vrouwen zijn nog steeds in de meerderheid: 50 van 81 de betaalde medewerkers zijn vrouw. Het jaar 2015 was een bewogen jaar. Tot december 2015 had Milieudefensie een vrouwelijke interim directeur en bestond het managementteam uit twee vrouwen. Aangezien een van beide vrouwen aan het eind van de zomer uit dienst ging en werd vervangen door een mannelijke interim manager en onze nieuwe directeur ook een man is, bestond het managementteam en directie eind 2015 uit 1 vrouw en 2 mannen.

In- en uitstroom

In 2015 vertrokken vier vaste, betaalde medewerkers, waarvan er een met pensioen ging. Van 7 medewerkers eindigde het tijdelijk contract. Er kwamen 14 nieuwe medewerkers bij, allen met een contract voor bepaalde tijd, met uitzondering van de directeur. Op 31 december 2014 bedroeg de formatie 56,3 fte (44,1 fte vast en 12,2 fte tijdelijk), op 31 december 2015 was dat 60,4 fte (44,1 fte vast en 16,3 fte tijdelijk).

Deze ontwikkeling is conform het in het Algemeen Beleidsplan 2010-2015 vastgelegde streven toe te werken naar een kernorganisatie die onafhankelijk is van overheidsbijdragen, met daaromheen een flexibele schil op basis van extern gefinancierde projecten.

Aantal medewerkers in 2015 (per december 2015)

Betaalde medewerkers met vast contract	52
Betaalde medewerkers met contract voor bepaalde tijd	30
Kantoorvrijwilligers	31
Stagiaires	4

Salarissen

Sinds 2014 is het mogelijk om naast parttime ook fulltime te werken. In 2015 werkten er 4 medewerkers fulltime.

Het laagste bruto salaris (schaal 1, trede 1) in 2015 bedroeg (bij fulltime dienstverband) € 2.062,- per maand. In 2015 zaten er geen medewerkers in schaal 1, trede 1.

Zie voor het salaris van de directeur [▶ hoofdstuk 6.4](#).

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim (exclusief zwangerschap) lag in 2015 op 9,5 procent gemiddeld. In 2014 was dat 7,8 procent. De stijging wordt onder andere veroorzaakt door toegenomen klachten van psychische aard en klachten van fysieke aard (medisch niet te beïnvloeden verzuim).

Deskundigheidsbevordering en loopbaanbegeleiding

De leidinggevenden zijn primair verantwoordelijk voor het bespreken van opleidings- en loopbaanwensen met hun medewerkers. Bij behoefte aan ondersteuning kunnen medewerkers zelf aankloppen bij de afdeling P&O. De totale opleidingskosten voor 2015 waren begroot op €40.000 en zijn uiteindelijk uitgekomen op €32.517.

Veiligheid

Milieudefensie heeft zes bedrijfshulpverleners (BHV'ers), waaronder een Hoofd BHV, die onveilige situaties zoals brandgevaar en geblokkeerde nooduitgangen signaleren en het pand kunnen ontruimen bij brand. Alle BHV'ers hebben een EHBO-diploma. Zij werken nauw samen met de BHV'er van onze onderhuurder Friends of the Earth International en nemen ook de ontruiming van de andere onderhuurders, Wise en SIT, voor hun rekening.

Fysieke arbeidsomstandigheden

Evenals in 2014, bleven werkdruk en overuren in 2015 een punt van aandacht voor het MT. In 2016 wordt daarom opnieuw een Risico Inventarisatie en Evaluatie (RI&E) uitgevoerd. Dit is een overzicht en beoordeling van alle relevante arbo-risico's in de organisatie.

Inspraak medewerkers

De medewerkers van Milieudefensie voelen zich over het algemeen zeer betrokken bij hun werk. Die betrokkenheid is terug te zien in het aantal medewerkers dat zich ook buiten kantooruren inzet voor Milieudefensie of die meedoen met acties en manifestaties. Over zaken die het werk en de organisatie aangaan, willen medewerkers meepraten. Formeel gebeurt dat via de Ondernemingsraad. Ook zijn er maandelijks de zogeheten MT-bijeenkomsten, waar nieuw beleid wordt besproken en waar medewerkers hun inzichten kunnen delen. Daarnaast vinden er een tot twee keer per jaar Beleidsdagen plaats voor de gehele organisatie en er is in het reguliere overleg ruimte voor inbreng. Tijdens kantine-bijeenkomsten worden medewerkers geïnformeerd over nieuwe plannen en ontwikkelingen en is er ruimte voor vragen en opmerkingen.

Ondernemingsraad

Milieudefensie heeft een Ondernemingsraad (OR) die de belangen van het personeel en de organisatie als geheel behartigt. De OR doet een bindende voordracht voor de invulling van een van de zetels binnen het verenigingsbestuur.

In 2015 was er veel beweging in de Ondernemingsraad. Een van de leden ging met pensioen en er werden drie nieuwe leden aangesteld. Eind 2015 bestond de Ondernemingsraad wederom uit vier leden. De OR sprak in 2015 met de directie o.a. over de structuur van de nieuwe organisatie, pensioen en de werving van de nieuwe directeur.

6.7 Intern milieubeleid

De milieuprestaties van Milieudefensie veranderen van jaar op jaar niet of nauwelijks.

Milieudefensie gebruikt uitsluitend groene stroom. De cv-installatie en het luchtbehandelingssysteem zijn centraal geregeld en ingesteld op een dag- en een nachtstand ('s nachts en in het weekend 15 graden).

Voor woon-werkmobiliteit wordt net als in voorgaande jaren alleen gebruik gemaakt van de fiets of het openbaar vervoer. Voor dienstreizen geldt dat alle bestemmingen die binnen 24 uur per trein bereikbaar zijn, ook per trein worden afgelegd (en dus niet per vliegtuig). Milieudefensie compenseert verder haar CO₂-uitstoot door koolstofcredits te kopen bij Hivos, waarmee we de Cambodian National Biogas Programme ondersteunen.

Nieuwe computers, printers en dergelijke worden met name geselecteerd op laag energieverbruik. Verder kijken we naar het grondstoffenverbruik en de recycle-mogelijkheden. Ook letten we op het stand-by verbruik. Onze Intel NUC's computers zijn uiterst energiezuinig.

Milieudefensie gebruikt het besturingssysteem Linux. Ook dat levert milieuvoordelen op, omdat de eisen die aan de hardware worden gesteld lager zijn. Daardoor gaan computers langer mee en is er minder zware hardware nodig. Voor servers en andere apparatuur zijn milieubewuste opties lastiger te vinden. Milieudefensie brengt haar web servers onder in een zo milieubewust mogelijk datacentrum, dat uitsluitend groene stroom gebruikt. Hardware die we zelf niet meer kunnen gebruiken, gaat – als de apparatuur nog bruikbaar is – naar kleinere ngo's. Echt oude apparatuur wordt afgevoerd naar een erkend afvalverwerkingspunt. Verder gebruikt Milieudefensie 100 procent gerecycled papier.

Verantwoord bankieren

Verantwoord bankieren staat volop in de belangstelling. Als milieuorganisatie die banken aanspreekt om het beter te doen, nemen we daarin zelf uiteraard ook onze verantwoordelijkheid. We beleggen niet en regelen vrijwel al onze bankzaken bij twee duurzame banken, de Triodosbank en de ASN Bank. Onze giftenrekening is tot op heden nog bij de ING Bank ondergebracht, omdat in het verleden nog niet alle diensten door ASN of Triodos bank konden worden verleend. We verwachten in de eerste helft van 2016 ook de giftenrekening bij duurzame banken onder te kunnen brengen.

Kijk voor de uitgangspunten van het interne milieubeleid van Milieudefensie op [onze website](#).

7 Fondsenwerving

Net als vorig jaar was 2015 voor Milieudefensie een goed fondsenwervingsjaar. Onze totale inkomsten uit fondsenwerving bedroegen € 4.519.953. Dat is € 734.953 meer dan begroot, en € 288.663 meer dan in 2014. De grootste stijging was afkomstig van de doorlopende machtigingen van onze leden en donateurs, maar ook de inkomsten uit nalatenschappen waren hoger dan begroot. We zijn blij dat zoveel mensen Milieudefensie steunen met een vaste bijdrage.

De leden- en fondsenwervers en de subsidiewervers hebben in 2015 geweldig werk geleverd. Dit resultaat was echter nooit tot stand gekomen zonder onze goede campagnes en de ondersteuning uit andere teams. Het aantal leden steeg en we sloten het jaar positief af, waardoor we een stevige basis hebben voor onze activiteiten in 2016.

7.1 Resultaten werving

Eind 2015 telde Milieudefensie 51.433 leden, 2.240 meer dan eind 2014. Het aantal donateurs daalde naar 31.413. Dit zijn er 2.562 minder dan eind 2014. Het totaal aantal leden en donateurs daalde licht ten opzichte van 2014 met 322 personen (oftewel 0,4 %) naar 82.846.

De contributies, donaties, giften, schenkingen en nalatenschappen bedroegen in 2015 samen € 4.519.953. Daarmee zijn de inkomsten uit werving met bijna 7 % gegroeid ten opzichte van 2014.

De kosten van de fondsenwerving bedroegen € 571.081, 12,6% van de baten uit de fondsenwerving. Aan de doelstelling is € 7.369.841 besteed, 82,2% van de totale baten. Dit is conform de voorschriften van het CBF.

Meerjarenoverzicht fondsenwerving (exclusief overige baten fondsenwerving)					
(in euro's)					
	2015	2014	2013	2012	2011
Inkomsten begroot	3.785.000	3.662.000	3.350.606	3.252.238	3.279.811
Inkomsten gerealiseerd	4.519.953	4.231.290	3.786.488	3.531.798	3.427.235
Wervingskosten begroot	531.497	546.450	692.559	640.428	552.203
Wervingskosten gerealiseerd	571.081	589.693	477.891	674.385	575.553
Netto resultaat	3.948.872	3.641.597	3.308.597	2.857.413	2.851.682
Kosten t.o.v. gerealiseerde inkomsten	12,6%	13,9%	12,6%	19,1%	16,8%

7.2 Wervingsprogramma 2010-2015

Groei ledenaantal

Milieudefensie heeft in 2015 bewust ingezet op de werving van nieuwe leden. In 2015 steeg het aantal leden daardoor met ruim 2.240 naar 51.433. Leden zorgen voor stabielere inkomsten en dragen over het algemeen meer bij aan onze inkomsten dan losse donateurs. Daarnaast zijn zij ook nauwer verbonden aan de organisatie; meer dan de helft van de leden is bijvoorbeeld geabonneerd op het door Milieudefensie uitgegeven magazine Down to Earth. Leden van Milieudefensie betalen een vast bedrag aan contributie (dat vaak nog wordt aangevuld met diverse vrijwillige extra giften). De steun van donateurs is veel vrijblijvender; zij worden enkele keren per jaar benaderd voor een vrijwillige bijdrage.

De laatste jaren hebben we door middel van telemarketing en straatwerving ingezet op de werving van nieuwe leden met doorlopende machtigingen. De groei van het aantal leden dat hiervan het gevolg was, heeft gezorgd voor een sterke stijging van onze inkomsten in de afgelopen jaren. Voor de komende jaren hebben we hierdoor alvast een goede basis voor onze inkomsten.

De komende jaren blijven we ons dan ook inzetten op een groei van het aantal leden met een doorlopende machtiging.

Wervingsmethoden

Het Algemene Beleidsplan (ABP) van Milieudefensie voor de periode 2010-2015 bevatte een aantal uitgangspunten die ingrijpende consequenties hadden:

- onafhankelijkheid van subsidies
- fondsenwerving als basis van onze inkomsten
- grotere betrokkenheid van de leden/donateurs van/bij Milieudefensie
- groei naar 100.000 leden/donateurs.

Naar aanleiding hiervan werd er een meerjarenraming gemaakt voor de inkomsten tot en met 2015. Daarin werd niet alleen uitgegaan van een afname van de inkomsten uit subsidies, maar ook van een groei van vijf procent van de inkomsten uit contributies en een groei van tien procent van de inkomsten uit donaties.

Nu, aan het einde van 2015 kunnen we de stand opmaken: De inkomsten uit eigen fondsenwerving zijn met 48% gegroeid van € 3,1 miljoen in 2010 naar € 4,6 miljoen in 2015. Het bedrag dat we in 2010 aan subsidies ontvingen (1,57 miljoen) komt nu extra van leden en donateurs. Daarmee is de onafhankelijke financiële basis gerealiseerd die Milieudefensie nodig heeft om haar werk goed te kunnen doen. Omdat de subsidies tegen de verwachting in niet afnamen maar zelfs stegen is het percentage subsidies op de totale baten ongeveer gelijk gebleven

De groei naar 100.000 leden/donateurs hebben we helaas nog niet gehaald; de teller staat op ruim 83.000 leden/donateurs. Daar staat tegenover dat deze donateurs/leden samen in 2015 anderhalf keer meer inkomsten genereerden dan in 2010. Verder is het aantal leden gegroeid van 40.000 in 2010 tot 50.000 in 2015. Het aantal losse donateurs is gedaald van 46.000 in 2010 tot 33.000 in 2015. Dat is goed nieuws want de relatie van leden met Milieudefensie is warmer, langduriger en zij doneren meer.

Major Donors

Milieudefensie is in 2012 gestart met de werving van grote giften onder particulieren en particuliere stichtingen. In 2015 heeft deze vorm van werving geresulteerd in een opbrengst van € 27.562. Dit is lager dan de prognose van € 100.000. De belangrijkste reden hiervoor is dat de major donor werving afhankelijk is van het aanbod van passende casussen voor werving binnen de campagnes.

Nalatenschappen

Op de begroting voor 2015 waren de inkomsten uit nalatenschappen begroot op € 66.000. Het actuele resultaat aan het eind van 2015 was echter veel hoger, namelijk € 370.166 uit twaalf nalatenschappen. Dit is vrijwel gelijk aan de inkomsten uit nalatenschappen in 2014. Milieudefensie is heel dankbaar dat mensen Milieudefensie en de campagnes die wij voeren voor een leefbare aarde, ook via hun testament willen steunen.

Demografische gegevens laten zien dat er steeds meer ouderen zijn in Nederland. Daarnaast is het steeds meer geaccepteerd om een of meerdere goede doelen op te nemen in het testament. De combinatie van deze trends en het feit dat Milieudefensie sinds 2012 een relatiemanager in dienst heeft, die verantwoordelijk is voor de werving van, onder andere, nalatenschappen, houdt in dat deze inkomstenbron in de toekomst verder kan gaan groeien.

Notariële aktes en periodieke schenkingsovereenkomsten

Notariële aktes en (sinds 1 januari 2014) periodieke schenkingsovereenkomsten zijn overeenkomsten die voor een periode van minimaal 5 jaar afgesloten worden. De gift is aftrekbaar van de belasting. Eind 2015 waren er 667 notariële aktes en periodieke schenkingsovereenkomsten versus 579 in 2014; een groei van 15 procent. De gemiddelde jaarwaarde van een akte is € 175. De totale inkomsten uit notariële aktes en schenkingsovereenkomsten in 2015 bedroegen € 116.448, dat is € 24.448 meer dan begroot. Door mensen deze mogelijkheid actief aan te (blijven) bieden, bijvoorbeeld via Telemarketing, stijgt het aantal aktes gestaag.

Evaluatie

De in 2015 ingezette kanalen voor de werving waren succesvol. Hierdoor realiseerden we een sterke groei in ons ledenaantal. Vooral de straatwerving leverde hieraan een grote bijdrage. De op straat geworven leden blijken wel lastig vast te houden. In 2015 hebben we daarom een nieuw welkomstprogramma voor leden/donateurs ontwikkeld. Daarmee verwachten we dat de betrokkenheid van onze leden/donateurs zal toenemen en zij ons langer zullen blijven steunen.

Waar de structurele inkomsten (per machtiging) toenemen, zien we de donaties naar aanleiding van onze mailings afnemen. De (nieuwe) groep leden en donateurs die op regelmatige basis per incasso geeft, blijkt minder goed te responderen op losse giftverzoeken. De online donaties echter, zijn in 2015 gegroeid naar € 57.000; een verdubbeling ten opzichte van het jaar ervoor. Dit komt vooral doordat we bij online campagnes consequent een giftvraag stellen.

Fondsenwerving na 2015

Om de huidige leden en donateurs stevig aan ons te binden, is het uitermate belangrijk dat we ons richten op maatwerk: welke donateur heeft interesse in welk onderwerp en via welk kanaal, en daar zoveel mogelijk op inspelen. Ook 'gewoon' fondsenwerven wordt steeds meer een kwestie van relatiebeheer. De moderne donateur wil voor vol worden aangezien. Hij of zij wil graag dat Milieudefensie vraagt om zijn/haar mening en wil ook dat er met deze mening iets gebeurt. Door de focus die we de afgelopen jaren aanbrachten in het campagnewerk, de meer gestroomlijnde organisatie en het merkpositioneringstraject, heeft Milieudefensie een solide basis om ook in de toekomst succesvol te werven. Daarnaast is er in 2015 gewerkt aan een nieuw Algemeen Beleidsplan 2016-2025 waarin ook een duidelijke visie voor fondsenwerving is opgenomen.

Privacybepaling

Persoonsgegevens die Milieudefensie via formulieren of op een andere manier bereiken, worden (uiteraard) nooit verstrekt aan derden. Milieudefensie slaat de gegevens strikt vertrouwelijk op. Binnen de organisatie zelf hebben slechts een paar medewerkers toegang tot deze gegevens. De adressendatabase van Milieudefensie is aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens.

7.3 Overheidsbijdragen, schenkingen en sponsoring

Voor verschillende activiteiten ontvangt Milieudefensie financiering van de Nederlandse overheid en de Europese Unie.

Overheid

In 2011 startte de uitvoering van het vijfjarige programma van de Fair, Green & Global Alliantie, waarin we samenwerken met de organisaties Both ENDS, Action Aid, Schone Kleren Campagne, SOMO en TNI. Het programma wordt gefinancierd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken in het kader van het Medefinancieringsstelsel (MFS II). Samen met Friends of the Earth International (FoEI) – en diverse Zuidelijke lidorganisaties – en Friends of the Earth Europe (FoEE) werken we binnen dit programma aan het behoud van de natuurlijke bestaansbronnen van gemeenschappen in ontwikkelingslanden. Bijvoorbeeld door campagne te voeren tegen ontbossing en landroof voor de aanleg van oliepalplantages. Milieudefensie wil daarbij in de eerste plaats voorkomen dat natuur en milieu in het Zuiden worden aangetast door Nederlandse bedrijven, of verloren gaan door onduurzaam Nederlands of Europees overheidsbeleid. Milieudefensie en de zuidelijke FoE-groepen doen onderzoek naar misstanden, spreken de verantwoordelijken aan en stellen alternatieven voor.

De subsidie voor het programma van de Fair, Green & Global Alliantie liep eind december 2015 af. De alliantie heeft echter voor de periode 2016 tot en met 2020 opnieuw een subsidie ontvangen, in het kader van een Strategisch Partnerschap voor Pleiten en Beïnvloeden met het Ministerie van Buitenlandse Handel en Ontwikkelings-samenwerking. Voor dezelfde periode verkreeg Milieudefensie ook een subsidie voor het programma van de Green Livelihoods Alliantie, waar Milieudefensie (als penvoerder), IUCN NL en Tropenbos International deel van uitmaken. Ook deze alliantie ondertekende in 2015 een Strategisch Partnerschap met het ministerie.

Voor de pilots van het project Allemaal Lokaal ontving Milieudefensie in 2015 twee projectsubsidies van het ministerie van Economische Zaken in het kader van de Subsidieregeling Verduurzaming Veehouderij (UDV).

Het grootste deel van deze subsidies kwam ten goede aan de projectpartners van Milieudefensie: de pilotboeren.

Milieudefensie ontvangt bovendien verschillende subsidies van de Europese Unie.

ANBI

In 2007 is Milieudefensie door het ministerie van Financiën erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Daardoor zijn giften aan Milieudefensie van de belasting aftrekbaar.

Financiële relaties met bedrijven

Milieudefensie heeft in 2015 gewerkt aan nieuwe, strenge richtlijnen voor samenwerking met en sponsoring door bedrijven. Milieudefensie wil alleen samenwerken met de duurzame voorhoede onder de bedrijven, of met bedrijven die als gevolg van die samenwerking tot de voorhoede gaan behoren. We laten ons alleen sponsoren door de echte koplopers.

De nieuwe richtlijn werd in juni 2015 ter goedkeuring voorgelegd aan de leden van Milieudefensie en vastgesteld. Sponsoring door bedrijven speelt op dit moment overigens (nagenoeg) geen rol.

Nationale Postcode Loterij

Milieudefensie behoort sinds 1996 tot de vaste beneficiënten van de Nationale Postcode Loterij (NPL). In 2015 ontving Milieudefensie een bedrag van 1,35 miljoen euro, waarvoor we de Postcode Loterij en de deelnemers van harte bedanken!

In 2016 werken we mee aan het project 'Bescherm de natuurbeschermers' van IUCN NL. Zij ontvingen hiervoor een extra bijdrage van 2.180.000 euro. Behalve Milieudefensie werken ook Friends of the Earth International en Global Witness hieraan mee. Dit project verbetert de veiligheid van bedreigde natuurbeschermers in Colombia, Peru, DR Congo, Indonesië en de Filippijnen. We vinden het geweldig dat dit project dankzij de Nationale Postcode Loterij gerealiseerd kan worden.

Dankzij de Nationale Postcode Loterij

Sinds 1996 heeft Milieudefensie al € 31.811.630 van de Nationale Postcode Loterij ontvangen. Deze bijdrage is van onschatbare waarde, omdat we hierdoor activiteiten kunnen ontplooiën die anders niet mogelijk zijn, of alleen op een veel kleinere schaal. Milieudefensie is de deelnemers en de Nationale Postcode Loterij zeer dankbaar voor deze steun.

► Lees verder

8 Financieel verslag en jaarrekening

2015 was wederom een financieel goed jaar voor Milieudefensie. Zowel de baten als de lasten groeiden ten opzichte van 2014. Fondsenwerving was succesvoller dan verwacht, vooral veroorzaakt door enkele nalatenschappen. We zijn in staat geweest deze extra middelen direct te besteden aan onze doelstelling en het opstellen van het Algemeen Beleidsplan 2016-2025.

De toekenning door het ministerie van Buitenlandse Zaken van twee strategische partnerschappen voor de periode 2016-2020 geeft ons de mogelijkheid onze internationale inspanningen voort te zetten.

8.1 Inleiding

Verkrijgen en besteden van middelen

In 2015 heeft Milieudefensie wederom meer middelen ontvangen dan het voorgaande jaar (stijging van + 11,1% naar € 8.969.503). Uiteindelijk heeft de vereniging Milieudefensie het boekjaar afgesloten met een positief saldo van € 280.671 (in 2014 was het saldo € 37.920). Van elke in 2015 ontvangen euro heeft Milieudefensie 82 eurocent direct aan haar doelstellingen besteed.

Fondsenwerving

Milieudefensie financiert 52,0% van al haar activiteiten met baten uit fondsenwerving. De groei van baten uit eigen fondsenwerving (met +6,8% naar € 4.519.953) is voor een groot deel veroorzaakt door enkele grote nalatenschappen. Daarnaast zijn de contributies, donaties en giften gestegen, in totaal met 6,6%. Deze mooie groei is mede een gevolg van de extra investering in fondsenwerving.

Niet door de overheid gefinancierde projecten

De niet door de overheid gefinancierde projecten, meer dan 25% van de totale inkomsten, bestaan voor 97,3% uit ontvangsten van de Nationale Postcode Loterij (NPL). Allereerst is er de jaarlijkse bijdrage van € 1.350.000, gelijk aan de voorgaande jaren. Dan is er het in 2015 beëindigde project van de Duurzame Energiesnelweg A15 waaraan €346.469 is besteed. Vervolgens is er in 2015 € 467.960 aan het project Allemaal Lokaal (waarbij landbouw van morgen zijn veevoer niet ten koste van mensen en milieu uit Zuid-Amerika haalt, maar uit eigen regio). Dit door de NPL gefinancierde project loopt af in 2017.

Subsidies van overheden

Door de stijging van de baten uit subsidies (+ € 431.815 t.o.v. 2014) is het aandeel van subsidies als financiering van de totale van Milieudefensie lasten gestegen naar 24,8%. In het laatste jaar van het Medefinancieringsstelsel II voor het programma Fair, Green & Global is er € 1.503.524 besteed. Milieudefensie ontvangt bovendien verschillende subsidies van de Europese Unie waaronder de subsidie Extractive Industries, daar is in 2015 € 483.576 aan besteed.

Milieudefensie heeft in 2014 twee aanvragen voor strategische partnerschappen ingediend bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa). In 2015 is de toezegging ontvangen om voor de jaren 2016-2020 deel te nemen aan beide aangevraagde strategische partnerschappen. Milieudefensie zal, net als in de periode 2011-2015, deelnemen aan de alliantie Fair, Green & Global (FGG), met de alliantieleden Action Aid, Both Ends, Clean Clothes Campaign, SOMO en TNI. Daarnaast is Milieudefensie penvoerder in de alliantie Green Livelihoods Alliance (GLA), met IUCN NL en Tropenbos Internationaal als partnerorganisaties. Met deze toekenning heeft Milieudefensie, samen met haar zusterorganisaties van Friends of the Earth, fantastische middelen om haar impact te versterken op de nodige radicale verandering in de maatschappij naar een duurzame en rechtvaardige wereld.

Resultaat

Het positieve saldo van € 280.671 is als volgt bestemd. Een bedrag van € 319.964 wordt toegevoegd aan de continuïteitsreserve waardoor deze reserve ultimo 2015 uitkomt op 59,0% (tov 2014 was dat 50,7%). Daarmee voldoet de omvang van de continuïteitsreserve aan de door ons intern gestelde norm dat de continuïteitsreserve minimaal 50% moet zijn van de structurele uitvoeringskosten. Van de in 2014 opgebouwde bestemmingsreserve voor het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 (ABP) en voorziene directiekosten is in 2015 € 100.000 besteed. In 2015 is de eerste procedurele fase van het hoger beroep tegen Shell gewonnen, voor 2016 wordt € 70.000 beschikbaar gesteld middels een bestemmingsreserve. Tenslotte zijn de overige reserves, bestemd voor de lokale afdelingen, licht afgenomen.

8.2 Balans 31 december 2015

Activa	31-12-2015	31-12-2014
Materiele vaste activa		
<i>Inventaris</i>	2.307	1.125
<i>Inrichting</i>	30.187	39.433
<i>ICT Hardware</i>	38.234	24.668
<i>ICT Software</i>	449	15.323
<i>Grond</i>	5.000	61.723
	<u>76.177</u>	<u>142.272</u>
Kortlopende vorderingen		
<i>Debiteuren</i>	169.781	25.988
<i>Rekening courant pensioenen</i>	24.052	33.524
<i>Overige vorderingen</i>	179.863	216.764
	<u>373.696</u>	<u>276.276</u>
Liquide middelen	7.356.507	5.352.423
Totaal activa	<u><u>7.806.380</u></u>	<u><u>5.770.971</u></u>
Passiva	31-12-2015	31-12-2014
Reserves		
<i>Continuïteitsreserve</i>	1.994.625	1.674.661
<i>Bestemmingsreserve ABP en voorziene directiekosten</i>	250.000	350.000
<i>Bestemmingsreserve Shell</i>	70.000	-
<i>Overige reserves</i>	40.543	49.836
	<u>2.355.168</u>	<u>2.074.497</u>
Kortlopende Schulden		
<i>Crediteuren</i>	405.943	288.618
<i>Belastingen en sociale premies</i>	95.045	92.894
<i>Overige transitorische passiva</i>	4.950.224	3.314.962
	<u>5.451.212</u>	<u>3.696.474</u>
Totaal Passiva	<u><u>7.806.380</u></u>	<u><u>5.770.971</u></u>

8.3 Staat van baten en lasten 2015

Baten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Baten uit eigen fondsenwerving	4.519.953	3.785.000	4.231.290
Baten uit acties van derden	2.224.194	2.299.000	2.050.183
Subsidies van overheden	2.157.263	2.038.000	1.725.448
Advertentie-inkomsten	10.982	5.000	2.597
Rentebaten	57.111	80.000	62.774
Totaal baten	8.969.503	8.207.000	8.072.292

Lasten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Besteed aan doelstellingen			
<i>Voorlichting</i>	1.020.941	943.850	1.011.567
<i>Achterbanondersteuning</i>	534.849	451.395	491.945
<i>Thematische campagnes</i>	5.814.051	5.638.054	5.442.983
	7.369.841	7.033.299	6.946.495
Werving Baten			
<i>Kosten eigen fondsenwerving</i>	571.081	531.497	589.693
<i>Kosten verkrijging subsidies van overheden</i>	104.448	69.380	103.068
	675.529	600.877	692.761
Beheer en administratie	643.462	572.824	395.116
	643.462	572.824	395.116
Totaal lasten	8.688.832	8.207.000	8.034.372

Saldo Baten en Lasten	280.671	-	37.920
-----------------------	---------	---	--------

Bestemming van het saldo

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Reserve lokale afdelingen	- 9.293	-	16.826
Bestemmingsreserve ABP en voorziene directiekosten	- 100.000	-	350.000
Bestemmingsreserve Shell rechtzaak	70.000	-	-
Onttrekking/toevoeging aan de continuïteitsreserve	319.964	-	- 328.906
Saldo Baten en Lasten	280.671	-	37.920

8.4 Grondslagen van Waardering en Resultaatsbepaling

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld conform de vanaf 1 januari 2011 aangepaste Richtlijn 650 "Fondsenwervende Instellingen"

Grondslagen

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op aanschafwaarde, onder aftrek van afschrijvingen die zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur.

De afschrijvingen bedragen een vast percentage van de aanschafwaarde:

- Inventaris en Inrichting 20%
- Software 20-33%
- Hardware 20-33%

Grond

Op grond wordt niet afgeschreven.

Continuïteitsreserve

Een continuïteitsreserve is gevormd voor dekking van risico's op korte termijn en om zeker te stellen dat de vereniging ook in de toekomst aan haar verplichtingen kan voldoen.

De omvang van de reserve dient volgens onze eigen norm op het gewenste niveau van 50% van de jaarlijkse uitvoeringskosten van de werkorganisatie te zijn.

Bestemmingsreserve

Bestemmingsreserves worden gevormd wanneer het bestuur van de vereniging een deel van de reserves heeft afgezonderd voor een speciaal doel.

Het **Kasstroomoverzicht** is opgesteld op basis van de indirecte methode.

Resultaat

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de aan het jaar toe te rekenen opbrengsten en de aan het jaar toe te rekenen kosten. Een uitzondering hierop vormt de bate die als bijdrage van de Nationale Postcode Loterij ontvangen wordt. Deze wordt genoten in het jaar van ontvangst. *Giften* worden verantwoord in het jaar van ontvangst.

De *contributies* worden verantwoord in het jaar waar ze betrekking op hebben.

Subsidies worden in dezelfde periode verantwoord als waarin de kosten zijn gemaakt.

Baten uit *nalatenschappen* worden verantwoord in het boekjaar waarin de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Eventuele voorschotten worden in het boekjaar waarin ze worden ontvangen verantwoord.

Kosten van Beheer en administratie

Kosten van beheer en administratie zijn kosten die de organisatie maakt in het kader van de (interne) beheersing en het voeren van de administratie. Zij worden niet toegerekend aan de doelstelling of de werving van baten.

8.5 Kasstroomoverzicht

Kasstroom uit operationele activiteiten

	2015	2014	2013
<i>Resultaat</i>	280.671	37.920	222.218
<i>Afschrijvingen materiële vaste activa</i>	36.766	29.729	26.539
Bruto kasstroom operationele activiteiten	317.437	67.649	248.757
<i>Mutaties kortlopende vorderingen</i>	- 97.420	482.377	- 24.967
<i>Mutaties kortlopende schulden</i>	1.754.738	603.366	- 66.018
Netto kasstroom operationele activiteiten	1.974.755	1.153.392	157.772

Kasstroom uit investeringsactiviteiten

	2015	2014	2013
<i>(Des)Investerings in materiele vaste activa</i>	29.329	- 45.265	- 16.368
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	29.329	- 45.265	- 16.368

Kasstroom uit financieringsactiviteiten

	2015	2014	2013
<i>Mutatie liquide middelen</i>	-	-	-
Mutatie liquide middelen	2.004.084	1.108.127	141.404

Liquide middelen

	2015	2014	2013
Liquide middelen 1 januari	5.352.423	4.244.296	4.102.892
Liquide middelen 31 december	7.356.507	5.352.423	4.244.296
Mutatie liquide middelen*	2.004.084	1.108.127	141.404

* Stijging liquide middelen m.n. een gevolg van vooruitontvangen financiering in 2015 van projecten die vanaf 2016 starten.

8.6 Toelichting Balans

Activa

Materiële vaste activa	Grond	Inventaris	Inrichting	ICT Hardware	ICT Software	Totaal
Aanschafwaarde primo boekjaar	61.723	146.721	122.295	252.854	173.526	757.119
Investerings	-	1.570	-	25.824	-	27.394
Desinvesteringen	- 56.723	-	-	-	-	- 56.723
Aanschafwaarde ultimo boekjaar	5.000	148.291	122.295	278.678	173.526	727.790
Cum. Afschrijvingen primo boekjaar	-	145.596	82.862	228.186	158.203	614.847
Afschrijvingen	-	388	9.246	12.258	14.874	36.766
Cum. Afschrijvingen ultimo boekjaar	-	145.984	92.108	240.444	173.077	651.613
Boekwaarde primo boekjaar	61.723	1.125	39.433	24.668	15.323	142.272
Saldo mutaties	- 56.723	1.182	- 9.246	13.566	- 14.874	- 66.095
Boekwaarde ultimo boekjaar	5.000	2.307	30.187	38.234	449	76.177

In het kader van de doelstelling zijn in het verleden 2 percelen grond aangekocht, de "Betuwse Bongerd grond" en de "Brabants Broek grond". De Betuwse Bongerd grond is in 2015 verkocht voor € 13.194 meer dan de oorspronkelijke aankooprij, deze is opgenomen als een bijzondere bate.

De Brabants Broek grond is gewaardeerd op aanschafwaarde, er wordt niet op afgeschreven.

Kortlopende vorderingen	31-12-2015	31-12-2014
Debiteuren	18.568	20.280
Projectsubsidies	-	5.708
Min. van Buitenlandse Zaken, MFS2 via Both Ends tbv FGG	56.279	-
EU, EuropeAid tbv Extractive industries 2013-2015	94.934	-
	<u>169.781</u>	<u>25.988</u>
Rekening-courant pensioenen		
Rekening-courant Zwitserleven (Reaal)	24.052	33.524
	<u>24.052</u>	<u>33.524</u>
Overige Vorderingen		
Lokale Afdelingen vorderingen	1.165	2.594
Voorschotten personeel	5.659	4.637
Vooruitbetaalde nota's	112.389	115.358
Overige transitorische activa	60.650	94.175
	<u>179.863</u>	<u>216.764</u>
Totaal kortlopende vorderingen	<u>373.696</u>	<u>276.276</u>

Liquide middelen	31-12-2015	31-12-2014
Kas	-	10
ING Bank	393.496	517.326
Triodos Bank	1.692.342	315.277
ASN Bank	5.270.669	4.519.810
Totaal liquide middelen	<u>7.356.507</u>	<u>5.352.423</u>

Bij de Triodosbank is een bedrag van €56.250 geblokkeerd vanwege de afgegeven huurgarantie aan de verhuurder. Verder zijn alle liquide middelen direct opeisbaar. Het dagelijkse betalingsverkeer wordt verzorgd door de Triodos Bank.

De lokale afdelingen hebben €40.417 aan liquide middelen. De vorderingen (€ 1.165) en schulden (€ 1.041) van de lokale afdelingen zijn resp. onder overige vorderingen en overige transitorische passiva geplaatst.

Passiva

Reserves	31-12-2015	31-12-2014
Continuïteitsreserve		
Begin boekjaar	1.674.661	2.003.567
Mutaties	319.964	- 328.906
Einde boekjaar	<u>1.994.625</u>	<u>1.674.661</u>

Toelichting Continuïteitsreserve

De continuïteitsreserve is gevormd voor dekking van risico's. Milieudefensie heeft in 2014 geconstateerd dat niet alle uitvoeringskosten nodig zijn om de continuïteit voor een bepaalde periode te waarborgen. De norm die Milieudefensie hanteert is gelijk gebleven, 50%. In 2015 komt de norm uit op een niveau van 59,0%, een stijging ten opzichte van 2014 (50,7%).

Bestemmingsreserve ABP en voorziene directiekosten	31-12-2015	31-12-2014
Begin boekjaar	350.000	-
Mutaties	- 100.000	350.000
Einde boekjaar	<u>250.000</u>	<u>350.000</u>

Toelichting Bestemmingsreserve ABP en voorziene directiekosten

In 2015 is een reservering opgemaakt voor het opstellen en uitvoeren van het Algemeen Beleidsplan 2016-2025 (ABP) en voor de voorziene maar niet begrote directiekosten. In 2015 is een groot deel van deze reserve gebruikt. Omdat Milieudefensie nog verwacht kosten te maken die onder deze bestemmingsreserve vallen, blijft een deel (€ 250.000) van deze bestemmingsreserve intact.

Bestemmingsreserve Shell rechtszaak	31-12-2015	31-12-2014
Begin boekjaar	-	-
Mutaties	70.000	-
Einde boekjaar	<u>70.000</u>	<u>-</u>

Toelichting Bestemmingsreserve Shell rechtszaak

In 2015 is de eerste procedurele fase van het hoger beroep tegen Shell gewonnen, voor 2016 wordt € 70.000 beschikbaar gesteld middels een bestemmingsreserve.

Reserve Lokale Afdelingen	31-12-2015	31-12-2014
Begin boekjaar	49.836	33.010
Mutaties	- 9.293	16.826
Einde boekjaar	<u>40.543</u>	<u>49.836</u>

Toelichting Reserve Lokale Afdelingen

De bestemmingsreserve lokale afdelingen is bestemd om lokale afdelingen, in het kader van de doelstelling van Milieudefensie, activiteiten te laten verrichten.

Totaal reserves	2.355.168	2.074.497
-----------------	-----------	-----------

Kortlopende schulden	31-12-2015	31-12-2014
Crediteuren	405.943	288.618
Belastingen en sociale Premies		
Loonbelasting en sociale premies	91.893	89.743
Omzetbelasting	3.151	3.151
	<u>95.044</u>	<u>92.894</u>

Overige kortlopende schulden	31-12-2015	31-12-2014
Nog te besteden/ vooruitontvangen:		
- Min. van BZ, SP via Both Ends tbv Fair, Green & Global (FGG)	652.940	-
- Min. van BZ, SP, tbv Green Livelihoods Alliance (GLA)	2.211.000	-
- Nationale Postcode Loterij tbv Allemaal Lokaal	1.221.689	1.689.650
- Nationale Postcode Loterij tbv Duurzame energienetweg A15	-	346.468
- Min. van Buitenlandse Zaken, MFS2 via Both Ends tbv FGG	-	458.024
- Min. van Economische Zaken, UDV tbv Kaas van dichtbij	35.560	42.135
- Min. van Economische Zaken, UDV tbv Het nieuwe ei	-	39.528
- IUCN NL, Ecosystem Alliance tbv Mijnbouw	-	10.449
- EU, IEE via co2Online tbv YEFF (Koelestudenten)	1.658	1.185
- EU, EuropeAid tbv Extractive industries 2013-2015	-	58.167
- Stichting Pequeño, tbv Green Canteen	44.539	-
Totaal Nog te besteden/vooruitontvangen	<u>4.167.386</u>	<u>2.645.606</u>
Te betalen vakantiegeld/dagen	342.777	387.390
Vooruit ontvangen contributie	58.050	49.090
Overige transitorische passiva	382.012	232.876
	<u>4.950.225</u>	<u>3.314.962</u>
Totaal kortlopende schulden	<u>5.451.212</u>	<u>3.696.474</u>

Niet in de Balans opgenomen verplichtingen

Garanties:

- Door de Triodos Bank is namens Milieudefensie een huurgarantie van € 56.250 aan de verhuurder afgegeven. Bij de Triodosbank is dit bedrag geblokkeerd vanwege de afgegeven huurgarantie aan de verhuurder.

Meerjarige financiële verplichtingen:

- Het huurcontract voor de Nieuwe Looiersstraat 31: jaarlijks € 249.800, loopt tot november 2020.
- Een contract met BNP Paribas kantooroplossingen is aangegaan tot maart 2018 voor de lease van kopieerapparaten (jaarlijks € 13.480).
- Een contract met RAET voor het verwerken van de salarisadministratie is aangegaan tot 2015 (jaarlijks € 9.093).
- Een contract met Blackbaud voor het gebruik van het CRM pakket is aangegaan tot februari 2017 (jaarlijks € 40.160).
- Een contract met Maas Internationaal voor het gebruik van de koffieautomaten is aangegaan tot december 2020 (jaarlijks € 1.800).

Meerjarige financiële rechten:

- De onderhuur van een gedeelte van het pand de Nieuwe Looiersstraat 31 aan Friends of the Earth International: jaarlijks € 42.997 loopt tot november 2020.
- De onderhuur van een gedeelte van het pand de Nieuwe Looiersstraat 31 aan World Learning Inc.: jaarlijks € 35.348 loopt tot juni 2018.

Pensioenen:

- Tot en met 2015 was de pensioenverzekering nog ondergebracht bij Zwitserleven.
- Het contract met Zwitserleven liep af per 1 januari 2016. Mede op basis van de waarden uit ons ABP (duurzaamheid, rechtvaardigheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen), is de keuze gevallen op Avero Achmea. Vanaf januari 2016 stapt Milieudefensie over naar Avero Achmea.
- Bij Avero Achmea is gekozen voor een middelloon-regeling met garantie.

8.7 Toelichting staat van Baten en Lasten

8.7.1 Toelichting Baten

Baten uit eigen fondsenwerving

Contributies, giften en donaties

Contributies

Giften en donaties

Nalatenschappen

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
	1.428.392	1.400.000	1.327.803
	2.695.732	2.319.000	2.539.550
	370.166	66.000	351.255
	<u>4.494.290</u>	<u>3.785.000</u>	<u>4.218.608</u>
Overige baten fondsenwerving	25.663	-	12.682
	<u>25.663</u>	<u>-</u>	<u>12.682</u>
Totaal Baten uit eigen fondsenwerving	<u>4.519.953</u>	<u>3.785.000</u>	<u>4.231.290</u>

Ten opzichte van de realisatie 2014 zijn de baten uit eigen fondsenwerving in 2015 met 6,8% gestegen.

Baten uit acties van derden

Bijdrage Nationale Postcode Loterij

Nationale Postcode Loterij tbv Duurzame energiesnelweg A15

Nationale Postcode Loterij tbv Allemaal Lokaal

Friends of the Earth Europe

Stichting Pequeño, tbv Green Canteen

Lokale afdelingen

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
	1.350.000	1.350.000	1.350.000
	346.469	430.000	345.648
	467.960	478.000	284.901
	31.850	41.000	62.488
	20.411	-	-
	7.504	-	7.146
	<u>2.224.194</u>	<u>2.299.000</u>	<u>2.050.183</u>

De baten uit acties van derden zijn in 2015 met 8,5% gestegen ten opzichte van de realisatie 2014.

Subsidies overheden

Min. van Buitenlandse Zaken, MFS2 via Both Ends tbv FGG

EU, EuropeAid tbv Extractive industries 2013-2015

IUCN NL, Ecosystem Alliance tbv Mijnbouw

EU, IEE via co2Online tbv YEFF (Koelestudenten)

Min. van Buitenlandse Zaken, SBOS tbv Voedselafdruk

Min. van Infrastructuur en Milieu, tbv Omgevingswet

Min. van Economische Zaken, UDV tbv Kaas van dichtbij

Min. van Economische Zaken, UDV tbv Het nieuwe ei

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
	1.503.524	1.500.000	1.208.395
	483.576	430.000	274.960
	70.449	60.000	160.694
	36.111	48.000	35.399
	-	-	31.000
	15.000	-	15.000
	9.075	-	-
	39.528	-	-
	<u>2.157.263</u>	<u>2.038.000</u>	<u>1.725.448</u>

De realisatie van overheidssubsidies steeg in 2015 met 25% ten opzichte van de realisatie 2014.

Down to Earth

Advertentie-inkomsten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
	10.982	5.000	2.597
	<u>10.982</u>	<u>5.000</u>	<u>2.597</u>

Rente inkomsten

Rente inkomsten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
	57.111	80.000	62.774
	<u>57.111</u>	<u>80.000</u>	<u>62.774</u>

Totaal Baten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
	<u><u>8.969.503</u></u>	<u><u>8.207.000</u></u>	<u><u>8.072.292</u></u>

8.7 Toelichting staat van Baten en Lasten

8.7.2 Toelichting Lasten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Besteed aan doelstellingen			
Voorlichting	1.020.941	943.850	1.011.567
Ondersteuning achterban	534.849	451.395	491.945
Subtotaal	1.555.790	1.395.245	1.503.512
Campagnes			
Landbouw en voedsel	1.112.113	1.068.450	751.560
Grondstoffen en energie	1.459.405	1.441.497	1.253.873
- eigen activiteiten	1.013.641	990.000	942.254
- partners buitenland	184.560	161.338	204.852
Jongeren	835.770	902.348	1.188.649
Mobiliteit	1.208.562	1.074.421	1.101.795
Milieu algemeen	5.814.051	5.638.054	5.442.983
Subtotaal Campagnes			
Werving baten			
Kosten eigen fondsenwerving	571.081	531.497	589.693
Kosten verkrijging van subsidies overheden	104.448	69.380	103.068
Subtotaal Werving baten	675.529	600.877	692.761
Beheer en administratie	643.462	572.824	395.116
Totaal lasten	8.688.832	8.207.000	8.034.372

Toelichting onderverdeling lasten

Bovenstaande lasten zijn een resultante van de lastenverdeling zoals berekend in [tabel 8.7.3](#).

Daar worden uitvoeringskosten en algemene kosten voornamelijk verdeeld op basis van de werkelijk bestede uren per thema of categorie. Activiteitskosten en kosten fondsenwerving en servicelijn worden wel direct toegerekend aan een thema.

Toelichting Besteed aan doelstellingen/internationaal partners buitenland:

Van elke euro die de vereniging Milieudefensie ontvangt besteedt zij 82 eurocenten aan haar doelstellingen. Het merendeel wordt besteed aan Campagnes met 65 eurocenten, gevolgd door Voorlichting (11 eurocent) en Ondersteuning achterban (6 eurocent).

Door het door de Nationale Postcode Loterij gefinancierde project "Allemaal Lokaal" (besteding in 2015, € 467.960) is er meer besteed aan Landbouw en voedsel. En mede door de Parijs campagne zijn de kosten van grondstoffen en energie gestegen. Dankzij de twee verkregen subsidies voor Strategische Partnerschappen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken zal het internationale werk van Milieudefensie van 2016-2020 een groter aandeel hebben in de begroting van Milieudefensie. Aan de campagne "Gezonde lucht" is in 2015 minder besteed dan in 2014, het door de NPL gefinancierde project Energiesnelweg is in 2015 afgerond. Jongeren Milieu Actief (JMA) hebben nagenoeg gelijke bestedingen als in 2014.

Toelichting kosten Werving baten

Milieudefensie streeft naar een doelmatige en efficiënte besteding van middelen, de kosten van verwerving van inkomsten dienen in redelijke verhouding te staan tot het beoogde doel om middelen te genereren voor de realisering van de doelstellingen. In vergelijking met 2014 is er minder besteed aan het werven van baten, toch zijn de baten fondsenwerving met 6,8% gestegen. De extra inspanning bij het verkrijgen van subsidies heeft geleid tot 2 strategische partnerschappen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken, Green Livelihood Alliance (GLA) en Fair, Green & Global (FGG).

Buitenlandse partners zijn partners waarmee samen een subsidie is verkregen. Milieudefensie is de hoofdaanvrager/beneficiënt van de subsidie, sluit een contract af met deze partners en sluit de in het subsidiebudget opgenomen bedragen voor de partners zonder financiële opslag door naar deze organisaties.

Kosten Beheer en administratie

Kosten van beheer en administratie zijn kosten die niet worden toegerekend aan de doelstellingen van de vereniging, maar zijn gemaakt ten behoeve van de (interne) beheersing en de voering van de administratie. Door uitbreiding van de ondersteuning zijn de kosten aan Beheer en administratie in 2015 gestegen tot 7,4% van alle kosten.

Hieronder een aantal kengetallen:

Kosten van eigen fondsenwerving

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Kosten van eigen fondsenwerving	571.081	589.693
Baten eigen fondsenwerving	4.519.953	4.231.290
In procenten	12,6%	13,9%

Bestedingspercentage baten doelstelling

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Kosten doelstellingen	7.369.841	6.946.495
Totaal baten	8.969.503	8.072.292
In procenten	82,2%	86,1%

Bestedingspercentage lasten doelstelling

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Kosten doelstellingen	7.369.841	6.946.495
Totaal lasten	8.688.832	8.034.372
In procenten	84,8%	86,5%

Kosten Beheer en administratie

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Personeelskosten	527.223	309.591
Overige kosten	116.239	85.525
Totaal	643.462	395.116

Totaal lasten	8.688.832	8.034.372
In procenten	7,4%	4,9%

Personeelslasten

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Salariskosten	2.652.044	2.408.000	2.421.086
Sociale lasten	452.158	405.000	426.006
Pensioenlasten	281.609	252.000	289.403
Arbodienst en herverzekering ziekte	34.106	31.000	22.647
Ontvangen ziekengeld	- 66.364	- 30.000	- 56.906
Uitzendkrachten en freelancers	295.430	69.000	89.570
Reiskosten	103.394	75.000	85.578
Opleidingskosten	31.545	40.000	50.863
Overige personeelskosten	135.458	40.000	62.651
Totaal Personeelskosten	3.919.380	3.290.000	3.390.898

De stijging van de personeelslasten zijn allereerst het gevolg van de stijging van de tijdelijke formatie met 4,2 fte ten opzichte van de begroting voor 2015. Dit is vooral een gevolg van de vervanging door ziekte. Ook zijn de onvoorziene en niet begrote directiecosten en de kosten van een manager afdeling Actief oorzaak van de overschrijding van de begrote personeelskosten. Door deze personele veranderingen in het management zijn de wervingskosten hoger dan begroot. En daarnaast zal Milieudefensie in 2016 overstappen op een nieuwe pensioenverzekeraar (Avero Achmea), dit heeft extra consultancykosten met zich meegebracht.

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Formatie in fte (ultimo)			
Aantal fte - kernorganisatie	44,1	42,1	44,1
Aantal fte - tijdelijk	16,3	11,1	12,2

De aantallen zijn de ultimo-standen. De gemiddelde bezetting in 2015 van de kernorganisatie en tijdelijk samen was 58,5 fte (in 2014 53,0 fte).

Bestuur en directie

De bestuurders waren onbezoldigd actief. Er zijn geen leningen, voorschotten, of garanties verstrekt aan directie en bestuur. De directie bestaat uit 1 directeur, de heer H. Berkhuizen, in dienst sinds 1 januari 2011.

Door ziekte is de heer H. Berkhuizen vanaf december 2014 tijdelijk voor 0,7 fte vervangen door een directeur a.i. (mevrouw N. Manders). De kosten voor de directeur a.i. bedroegen:

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Directeur a.i. (N. Manders)	112.578	9.200
Kosten Directie	112.578	9.200

De kosten van de directeur a.i. voldoen aan de Wet Normering Topinkomens, het bezoldigingsmaximum voor de directeur a.i. voor 2015 was €114.100.

De kosten voor de heer Berkhuizen voor 0,9 fte bedroegen:

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Brutoloon incl. 8% Vakantietoelag	67.378	66.734
Pensioenlasten	13.544	14.347
Salaris Directeur (H. Berkhuizen)	80.921	81.081

Daarmee is voldaan aan de Wet Normering Topinkomens, het bezoldigingsmaximum van de heer Berkhuizen voor 2015 was € 146.700.

Op 1 december 2015 is D. Pols als nieuwe directeur in dienst getreden voor 1,0 fte. De kosten voor de heer Pols bedroegen:

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Brutoloon incl. 8% Vakantietoelag	6.250	-
Pensioenlasten	860	-
Salaris Directeur (D. Pols)	7.110	-

Daarmee is voldaan aan de Wet Normering Topinkomens, het bezoldigingsmaximum van de heer Pols voor 2015 was € 13.844.

Door omstandigheden is het management van Bedrijfsvoering, Energie & Grondstoffen, Duurzame Energiesnelweg en JMA voor 0,3 fte vervangen. Er is gekozen dit te doen met een manager a.i., mevrouw N. Manders.

De kosten voor de manager a.i. bedroegen:

	REALISATIE 2015	REALISATIE 2014
Manager a.i. (N. Manders)	48.248	-
Kosten Manager	48.248	-

De kosten van de manager a.i. voldoen aan de Wet Normering Topinkomens, het bezoldigingsmaximum voor de manager a.i. voor 2015 was € 48.900.

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Afschrijvingen			
Afschrijvingen	36.767	34.000	29.729
Subtotaal Afschrijvingen	36.767	34.000	29.729
Huisvestingskosten			
Huur + servicekosten en energie	300.623	316.000	318.321
Onderhoudskosten	37.187	32.000	33.731
Overige huisvestingskosten	17.693	25.000	23.732
Doorbelaaste huisvestingskosten	- 81.840	- 86.000	- 87.713
Subtotaal Huisvestingskosten	273.663	287.000	288.071
Kantoorkosten			
Automatiseringskosten	105.126	87.000	108.090
Repro kosten	50.712	47.000	50.370
Receptie en telefoon	47.895	43.000	37.744
Documentatie	1.521	2.800	2.831
Financiële kosten	36.369	34.000	32.692
Overige algemene kosten	2.191	4.000	5.198
Subtotaal Kantoorkosten	243.814	217.800	236.925
Algemene Kosten			
Fondsenwerving en servicelijn			
Servicelijn	694.861	658.800	714.423
Wervingskosten	463.240	439.200	476.282
Kosten ledenadministratie	20.081	37.000	18.281
Subtotaal Fondsenwerving en servicelijn	1.178.182	1.135.000	1.208.986
Publiciteit			
Persvoorlichting	85.387	32.000	38.829
Corporate	118.387	120.500	134.624
Jaarverslag	10.202	15.000	13.524
Websites	12.123	34.000	30.847
Subtotaal Publiciteit	226.099	201.500	217.824
Lokale afdelingen			
Lokale afdelingen	63.669	39.500	46.698
Subtotaal Lokale afdelingen	63.669	39.500	46.698

In 2014 waren de kosten van Lokale afdelingen laag door een correctie uit 2013, het saldo van 2015 (€ 63.669) sluit aan met het gemiddelde van de jaren 2014 en 2013 (€ 63.620).

	REALISATIE 2015	BEGROOT 2015	REALISATIE 2014
Magazine "Down to Earth"			
Productiekosten blad	192.401	182.000	179.993
Subtotaal Magazine "Down to Earth"	192.401	182.000	179.993
Bestuurskosten			
Bijdragen aan derden	130.612	123.000	145.388
Kosten directie en bestuur	694	2.000	1.561
Reis- en verblijfskosten	5.008	2.500	3.065
Kosten ALV	11.744	8.000	11.315
Overige kosten	5.763	12.500	11.273
Subtotaal Bestuurskosten	153.821	148.000	172.602
Overige kosten			
Onderzoekskosten	20.642	45.000	15.483
Advieskosten	794	1.000	903
Documentatie en abonnementen	3.652	4.200	3.924
Lidmaatschappen	2.500	3.000	2.500
Diverse kosten	1.065	10.000	12.899
Subtotaal Overige kosten	28.653	63.200	35.709
Totaal Algemene kosten	1.842.825	1.769.200	1.861.812

8.7 Toelichting staat van Baten en Lasten

8.7.3 Toelichting Lastenverdeling

	voorzichting	achterban- ondersteuning	thema Duurzaam Voedsel	thema Internationaal	thema Jongeren Actief	thema Mobiliteit/ verkeer	thema Milieu algemeen	thema buitenlandse partners	fondsenwerving	verkrijging subsidies van overheden	beheer en administratie	realisatie 2015	begroting 2015	realisatie 2014
Uren 2015	5.629	8.134	12.134	15.433	3.186	9.663	19.400	-	2.155	1.620	12.023	89.375		
Uitvoeringskosten														
personeelslasten	246.849	356.694	532.105	676.763	139.716	423.768	850.761	-	94.481	71.020	527.223	3.919.380	3.290.000	3.390.898
afschrijvingen	2.316	3.346	4.992	6.349	1.311	3.975	7.981	-	886	666	4.945	36.767	34.000	29.729
huisvestingskosten	17.236	24.905	37.153	47.254	9.755	29.589	59.403	-	6.597	4.959	36.812	273.663	287.000	288.071
kantoorkosten	15.356	22.189	33.101	42.100	8.691	26.361	52.924	-	5.877	4.418	32.797	243.814	217.800	236.925
subtotaal	281.757	407.134	607.351	772.466	159.473	483.693	971.069	-	107.841	81.063	601.777	4.473.624	3.828.800	3.945.623
Algemene kosten														
fondsenwerving en servicelijn	694.861	-	-	-	-	-	-	-	463.240	-	20.081	1.178.182	1.135.000	1.208.986
publiciteit	17.297	24.994	37.286	47.422	9.790	29.694	59.616	-	-	-	-	226.099	201.500	217.824
lokale afdelingen	-	63.669	-	-	-	-	-	-	-	-	-	63.669	39.500	46.698
magazine "Down to Earth"	14.719	21.269	31.729	40.354	8.331	25.269	50.730	-	-	-	-	192.401	182.000	179.993
bestuurskosten	10.115	14.616	21.804	27.731	5.725	17.365	34.861	-	-	-	21.604	153.821	148.000	172.602
overige kosten	2.192	3.167	4.725	6.010	1.241	3.763	7.555	-	-	-	-	28.653	63.200	35.709
subtotaal	739.184	127.715	95.544	121.517	25.087	76.091	152.762	-	463.240	-	41.685	1.842.825	1.769.200	1.861.812
Activiteitskosten														
activiteitskosten	-	-	409.218	565.422	-	275.986	84.731	1.013.641	-	23.385	-	2.372.383	2.609.000	2.226.937
subtotaal	-	-	409.218	565.422	-	275.986	84.731	1.013.641	-	23.385	-	2.372.383	2.609.000	2.226.937
Totaal	1.020.941	534.849	1.112.113	1.459.405	184.560	835.770	1.208.562	1.013.641	571.081	104.448	643.462	8.688.832	8.207.000	8.034.372

De lastenverdeling is gebaseerd op het werkelijk aantal geschreven uren.

8.8. Overige gegevens

Besluit bestemming van het resultaat

Door het bestuur wordt voorgesteld om het resultaat over 2015 als volgt te bestemmen:

	2015
Toevoeging aan de continuïteitsreserve	319.964
Bestemmingsreserve ABP en voorziene directiekosten	- 100.000
Bestemmingsreserve Shell	70.000
Reserve Lokale afdelingen	- 9.293
Saldo over 2015	280.671

Bovengenoemd voorstel is in de jaarrekening verwerkt.

Controleverklaring

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur van Vereniging Milieudefensie te Amsterdam.

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2015 van Vereniging Milieudefensie te Amsterdam gecontroleerd. Deze jaarrekening bestaat uit de balans per 31 december 2015 en de staat van baten en lasten over 2015 met de toelichting, waarin zijn opgenomen een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur
 Het bestuur van de vereniging is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 "Fondsenwervende instellingen", en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT). Het bestuur is tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Verantwoordelijkheid van de accountant
 Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder de Nederlandse controlestandaarden, en het Controleprotocol WNT. Dit vereist dat wij voldoen aan de voor ons geldende ethische voorschriften en dat wij onze controle zodanig plannen en uitvoeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De geselecteerde werkzaamheden zijn afhankelijk van de door de accountant toegepaste oordeelsvorming, met inbegrip van het inschatten van de risico's dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij het maken van deze risico-inschattingen neemt de accountant de interne beheersing in aanmerking die relevant is voor het opmaken van de jaarrekening en voor het getrouwe beeld daarvan, gericht op het opzetten van controle-werkzaamheden die passend zijn in de omstandigheden. Deze risico-inschattingen hebben echter niet tot doel een oordeel tot uitdrukking te brengen over de effectiviteit van de interne beheersing van de vereniging. Een controle omvat tevens het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van de door het bestuur van de vereniging gemaakte schattingen, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Dubois & Co. Registeraccountants is een maatschap van praktijkvennootschappen. Op alle opdrachten die aan ons kantoor worden voorgelegd zijn onze algemene voorwaarden van toepassing. Deze voorwaarden, waarvan de tekst is opgenomen op de website www.dubois.nl, bevatten een aansprakelijkheidsbeperking.

Oranje Nassau aan 1
1015 AN Amsterdam
Postbus 53028
1007 RA Amsterdam

Telefoon 020 511 23 45
E-mail info@dubois.nl
www.dubois.nl
KvK nummer 34374855

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is om een onderbouwing voor ons oordeel te bieden.

Oordeel
 Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Vereniging Milieudefensie per 31 december 2015 en van het resultaat over 2015 in overeenstemming met de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 650 "Fondsenwervende instellingen", en de bepalingen van en krachtens de WNT.

Amsterdam, 19 mei 2016

Dubois & Co. Registeraccountants

Origineel getekend door:
A.P. Buteijn RA en M. Belkadi RA

9

Milieudefensie in 2016

In dit jaarverslag blikken we vooral terug op de resultaten van het afgelopen jaar. Onze projecten beginnen en eindigen ergens, maar meestal niet op 1 januari of 31 december. Dat geldt natuurlijk nog sterker voor onze missie. Daarom blikken we ook vooruit: welke projecten lopen in 2016 door en wat zijn onze plannen voor de komende tijd?

9.1 Algemeen

Het moet echt anders; grote maatschappelijke veranderingen zijn nodig. De geschiedenis leert ons dat dit kan, als mensen samen in actie komen. Wat we zien is dat de hele wereld kraakt, mensen gaan de straat op in allerlei landen, we voelen dat er fikse scheuren zitten in onder andere het financiële en ook het politieke systeem. We zijn duidelijk niet meer de enige organisatie die roept dat het anders moet en anders kan. Mensen verenigen zich op onverwachte manieren!

En dat is precies wat er nodig is: samen hebben we maatschappelijke macht om bedrijven en overheden in beweging te krijgen. En om aantrekkelijke alternatieven in de praktijk te versnellen. Daar zetten we ons met al onze kracht, kennis en kunde voor in. Omdat we een rechtvaardige en duurzame wereld willen. Waar we met zijn allen, nu en later, een goed leven kunnen leiden. Nederland moet om naar een fossielvrije, circulaire en democratische economie.

In 2015 hebben we hard gewerkt aan het nieuwe Algemeen Beleidsplan 2016-2025; aan hoe we dit met zo'n groot mogelijke impact gaan doen de komende jaren.

Om een succesvolle, inspirerende en naar buitengerichte organisatie te zijn hebben we voor 2016 de volgende prioriteiten:

- **Planning:** We scherpen het proces en de criteria op basis waarvan het management-team stuurt op de kwaliteit van de campagneplannen aan.
- **Gedeelde unieke boodschap:** De bondig geformuleerde positionering van Milieudéfensie is vertaald naar campagneboodschappen en doelgroepen.
- **Campagneplannen:** We werken aan de campagnejaarplannen voor 2017. Campagneplannen en veranderstrategieën voldoen aan de kwaliteitscriteria van de organisatie. De plannen zijn afgestemd met de overkoepelende boodschap van Milieudéfensie en de andere campagnes.

Als lerende organisatie blijven we onszelf uitdagen om continu te verbeteren, om zo slim mogelijk zoveel mogelijk te bereiken. Zo gaan we ons bijvoorbeeld richten op innovatie en het binnenhalen van externe kennis, o.a. door eens per maand een spreker uit te nodigen.

9.2 Campagnes

Voedsel

In 2016 focussen we ons op de regionalisering van het veevoer, om van daaruit het debat en de campagne te verbreden naar regionalisering van ons hele voedselsysteem. Met een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij voeren we een publiekscampagne om consumenten en burgers bewust te maken van de soja-problematiek en een breed draagvlak op te bouwen voor écht lokale voedselproductie. We breiden onder andere de reeds opgezette serie pilots met regionaal veevoer verder uit en gaan door met onze Monitor Regionaal Eiwitrijk Veevoer.

➔ allemaal-lokaal.nl

Ook vragen we dit jaar Tweede Kamerleden en staatssecretaris Martijn van Dam om met een goede oplossing te komen voor de problemen in de melkveehouderij. Dat doen we onder andere door hen de steunbetuigingen die we via wijwillenwei.milieudefensie.nl hebben ontvangen aan te bieden. Samen met andere natuur- en milieuorganisaties waaronder Natuurmonumenten en Wereldnatuurfonds, zullen we bij de politiek verder pleiten voor een grondgebonden melkveehouderij.

➔ wijwillenwei.milieudefensie.nl

Mobiliteit

Gezonde lucht wordt gezonde mobiliteit. In 2016 ronden we de campagne 'Samen voor gezonde lucht' af door onze ervaringen met het meten van luchtkwaliteit door bewoners te bundelen in een publicatie. Samen met de bewonersgroepen verlggen we de focus van de campagne in 2016 naar klimaatneutrale mobiliteit in een prettige gezonde leefomgeving. We gaan werken aan autoluwe binnensteden en aan een verschuiving van veel ruimte voor auto's naar meer ruimte voor fietsers, voetgangers, OV en groen. De auto is in de toekomst niet langer de heilige koe.

➔ milieudefensie.nl/luchtkwaliteit

Energie

In 2016 versterken we het verzet tegen de gaswinning in Groningen. Zo verhogen we de druk op politiek Den Haag om duidelijke keuzes te maken en nu eindelijk met echte oplossingen te komen voor de toekomst van Groningen en heel Nederland. Daarnaast starten we een nieuwe campagne om Nederlandse huishoudens gasvrij te maken en zo de overgang naar fossielvrije energie te versnellen.

➔ milieudefensie.nl/gasboringen-groningen

Shell in Nigeria

Met de uitspraak van december 2015 is een einde gekomen aan fase 1 van het hoger beroep. 2016 zal in het teken staan van de tweede fase, waarin eindelijk de hamvraag aan de orde komt: is Shell schuldig aan de vervuiling in drie dorpen in de Nigerdelta of niet? Wanneer de zitting plaatsvindt is op het moment van schrijven nog niet bekend.

➔ milieudefensie.nl/shell-in-nigeria

Bossen

In 2016 starten we met een nieuwe campagne: Bossen. In tropische landen worden massaal bossen gekapt en veengronden in brand gestoken om plaats te maken voor soja- en palmolieplantages. Een ramp voor het klimaat, en desastreus voor de leefomgeving van hele bevolkingsgroepen die afhankelijk zijn van het bos. En dat allemaal voor ons voedsel, onze koeien en varkens, en om onze auto's 'groen' te laten rijden. Daar gaan we wat aan doen. In 2016 ligt de focus op het verwijderen van de voedselgewassen uit de Europese brandstofmix.

➔ milieudefensie.nl/biomassa

Eerlijke Bankwijzer

Daarnaast brengen we medio 2016 met de Eerlijke Bankwijzer een onderzoek uit naar de systemen die grote investeerders in de mondiale landbouw inzetten om zaken als landroof en natuurvernietiging te voorkomen. Dit onderzoek wordt gezamenlijk gedaan door de bankwijzer coalities uit de 9 landen waar inmiddels 'Fair Finance Guides' zijn opgezet.

➔ eerlijkegeldwijzer.nl/bankwijzer

Economie

In 2016 bouwen we verder aan de beweging tegen het Europees-Amerikaans vrijhandelsverdrag TTIP, door acties te organiseren en onze boodschap te verspreiden. We gaan met name proberen om het 'zusje' van TTIP tegen te houden, het EU-Canada-verdrag CETA. Dat is belangrijk, omdat Amerikaanse bedrijven als ExxonMobil, Monsanto en McDonalds ook via CETA onze democratische beslissingen kunnen aanklagen. Meer Democratie, Foodwatch, Milieudefensie en het Transnational Institute (TNI) nemen begin 2016 het initiatief voor een referendum over TTIP en CETA.

➔ milieudefensie.nl/economie

JMA

JMA heeft net als Milieudefensie gewerkt aan een nieuw Algemeen Beleidsplan. Dit plan wordt in 2016 ingediend bij de Algemene Ledenvergadering van JMA. De basis voor het plan is het herpositioneringstraject dat in 2015 heeft plaatsgevonden. In 2016 wordt bovendien besloten over een nieuwe samenwerkingsovereenkomst met Milieudefensie.

De focus van JMA zal in 2016 vooral liggen op de campagnes 'Koelestudenten voor studenten' (een campagne gericht op studenten om energiebesparing en gebruik van groene energie te promoten) en 'GreenCanteen voor scholieren' (een campagne om leerlingen op middelbare scholen en mbo's aan de hand van hun eigen schoolkantine bewust te maken van duurzame voeding). Daarnaast zal JMA de festivaltour Fashion for the Future en de Underwear Run organiseren om jongeren te informeren over waterverspilling, chemicaliëngebruik en asociale werkomstandigheden binnen de kledingindustrie.

➔ jma.org

9.3 Fondsenwerving

Het jaar 2016 staat in het teken van innovatie en het verder uitbouwen van de huidige succesvolle wervingskanalen. De solide wervingsaanpak in 2015 heeft klinkende resultaten opgeleverd. Om deze opgaande lijn voort te kunnen zetten, moet er geïnvesteerd worden. Milieudefensie kiest er daarom voor om in 2016 extra in te zetten op loyaliteit: het actief betrokken houden van leden en donateurs bij het werk van de organisatie. Daarnaast wordt in 2016 het online wervingskanaal verder ontwikkeld. Een voor Milieudefensie nu nog bescheiden kanaal, maar wel een die snel groeit en mooie resultaten laat zien.

Het programma voor werving en behoud van grote giftgevers, dat enige jaren terug is opgezet, zal in 2016 verder worden uitgebouwd. Tot slot geldt voor alle nieuwe en reeds ingezette technieken en kanalen, dat we ze in 2016, nog meer dan voorheen, geïntegreerd met onze campagneboodschappen en -momenten gaan inzetten.

9.4 Organisatieontwikkeling

In 2016 treedt het nieuwe Algemeen Beleidsplan 2016-2025 in werking. Dit heeft consequenties voor de organisatiestructuur. Omdat bewegingsopbouw en organizing een essentieel onderdeel zijn van de strategie van Milieudéfensie, is besloten om een afdeling hier verantwoordelijk voor te stellen. De manager en het team werken de strategische doelen uit van bewegingsopbouw, capaciteitsopbouw (kennis, vaardigheden vergroten van (lokale) activisten). Dit is een versterking van een reeds ingezet beleid om de krachten in de samenleving die verandering willen dichterbij Milieudéfensie te trekken.

Versterken van de beweging voor klimaatrechtvaardigheid

Op dit moment is Milieudéfensie vooral verbonden met de klimaatbeweging, de voedselbeweging en de transitiebeweging. Daarnaast zijn er bewegingen waarmee een grotere betrokkenheid noodzakelijk is, om de systeemverandering die wij nodig achten te realiseren. Het gaat hier m.n. om bewegingen voor sociale rechtvaardigheid, zoals die voor een solidaire en duurzame economie, voor arbeidsrechten, vrouwenrechten, mensenrechten, vluchtelingen, antiracisme en ontwikkelingssamenwerking. Milieudéfensie wil zich de komende periode nadrukkelijker verbinden met deze initiatieven, netwerken en bewegingen. Hiermee kunnen we de beweging tegen klimaatverandering verbreden tot een beweging voor klimaatrechtvaardigheid (de missie van Milieudéfensie).

Als *capacity builders* van deze beweging willen we de kennis en vaardigheden van de beweging versterken en de beweging ondersteunen bij het formuleren van politieke eisen en veranderstrategieën. Waar de doelen van burgers aansluiten bij die van onze eigen campagnes, bouwen we aan verandermacht door hun verzet te helpen politiseren. Wij kunnen ook onze eigen (politieke) lobbykanalen en onze toegang tot de media gebruiken om in coalitieverband acties van anderen te versterken.

Door de Strategische Partnerschappen met het Ministerie van Buitenlandse Zaken, die in 2015 voor vijf jaar zijn aangegaan, zijn wij in staat om ons internationale werk op Energie, Handel en Bossen uit te bouwen. Sinds 2016 hebben we, naast onze teams voedsel, energie en mobiliteit, ook een team Bossen. Daarnaast voeren wij in 2016 - 2017 campagne tegen TTIP en bouwen wij het groeiende verzet uit met lokale en landelijke acties.

Om te zorgen dat wij een gezonde organisatie blijven wordt er in 2016 meer aandacht besteed aan ziekteverzuimpreventie. Wij vernieuwen ons diversiteitsbeleid (zowel wat betreft ons arbeidsmarktbeleid als wat betreft onze samenwerkingspartners en de bewegingen waarbinnen wij betrokken zijn). In 2016 voeren wij een functie-waarderingsonderzoek uit om de taak- en functieomschrijvingen te herwaarderen en het loongebouw van Milieudéfensie te actualiseren.

In 2016 beginnen wij een traject om te verhuizen naar een duurzamer en energie-neutraal kantoorpand. Bij voorkeur wordt het huidige contract al voor 2020 beëindigd. Tot de verhuizing blijven wij zoeken naar aanpassingen die gedaan kunnen worden aan de huidige locatie om de (energie)besparende oplossingen te realiseren en om een 'papiervrij' kantoor te worden.

9.5 Begroting 2016

Baten	BEGROTING 2016	REALISATIE 2015
Baten uit eigen fondsenwerving	4.175.000	4.519.953
Bijdrage Nationale Postcode Loterij	1.350.000	1.350.000
Overige bijdragen uit acties derden	725.000	874.194
Subsidies en Fondsen	2.796.000	1.215.009
Subsidies, te besteden door derden	8.034.000	942.254
Overige baten	65.000	68.093
Advertentie-inkomsten	10.000	10.982
Rente	70.000	57.111
Totaal	17.145.000	8.969.503
Lasten	BEGROTING 2016	REALISATIE 2015
Voorlichting en kennisvergaring	1.119.913	1.020.941
Achterban ondersteuning	587.274	534.849
Campagnes	6.163.847	4.871.797
Subsidies, te besteden door derden	8.034.000	942.254
Kosten eigen fondsenwerving	626.733	571.081
Kosten verwerving subsidies	95.055	104.448
Beheer en administratie	708.178	643.462
Totaal	17.335.000	8.688.832
Saldo	- 190.000	280.671
Besteding aan doelstelling ten opzichte van de totale baten	92,8%	82,2%
Personeel in Fte	69,0	58,5
Personeelskosten	BEGROTING 2016	REALISATIE 2015
Personeelskosten	4.103.000	3.648.983
Overige personeelskosten	362.000	270.397
Afschrijvingskosten		
Afschrijvingskosten	44.000	36.767
Huisvestingskosten		
Huur -/- doorberekende huur	231.000	218.783
Overige huisvestingskosten	56.000	54.880
Kantoorkosten		
Kantoorkosten	229.000	243.814
Activiteits- en algemene kosten		
Activiteits- en algemene kosten	4.276.000	3.201.567
Activiteitskosten, t.b.v. derden	8.034.000	1.013.641
Totaal	17.335.000	8.688.832

9.6 Meerjarenraming

Lasten	2017	2018	2019
Personeelskosten	4.404.000	4.305.000	4.347.000
Activiteitskosten	2.219.000	2.109.000	2.119.000
Partners, lasten	8.034.000	8.034.000	8.034.000
Fondsenwerving & Communicatie	1.556.000	1.582.000	1.609.000
Overige kosten	869.000	869.000	869.000
Totaal Lasten	17.082.000	16.899.000	16.978.000
Baten			
Fondsenwerving	4.310.000	4.531.000	4.630.000
Bijdragen van Derden	1.846.000	1.550.000	1.550.000
Bijdragen van Overheden	2.767.000	2.719.000	2.699.000
Partners, baten	8.034.000	8.034.000	8.034.000
Overige baten	65.000	65.000	65.000
Totaal Baten	17.022.000	16.899.000	16.978.000
Resultaat	- 60.000	-	-
Ten laste van Bestemmingsreserve	-60.000	-	-
Ten laste van Continuïteitsreserve	-	-	-

**Milieudefensie –
Friends of the Earth Netherlands**

Bezoekadres:

Nieuwe Looiersstraat 31, Amsterdam

Postadres:

Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam

Servicelijn: 020 6262 620

Fax: 020 5507 310

E-mail: service@milieudefensie.nl

Internet: milieudefensie.nl

Jongerenorganisatie JMA:

020 5507 436 / jma.org

© mei 2016, Milieudefensie, Amsterdam

Redactie:

Ivanna van den Broek

Vormgeving en productie:

Eric Mels vormgeving, Hoorn

Foto's

Voorpagina:

Chantal Dekker

Voorwoord

Climate justice – Marten van Dijn

Portret – Katinka Schreuder

Hoofdstuk 1

Hoofdbeeld – Marten van Dijn

Gezondelucht – Pierre Crom

Dino – Marten van Dijn

In de bus – Marten van Dijn

Shell – Marten van Dijn

TTIP – Guus Schoonewille

Betrokken mensen – Michiel Wijnbergh

Hoofdstuk 2

Hoofdbeeld – Marten van Dijn

Hoofdstuk 3

Hoofdbeeld – Michiel Wijnbergh

Kaas – Michiel Wijnbergh

Boer Paraguay – Ton Hendriks

Allemaal lokaal – Maarten Ros

Boermetkoe – Milieudefensie

Megastal – Michiel Wijnbergh

Wij willen wei – Marten van Dijn

Mobiliteit/fiets -Pierre Crom

Meetfoto-Marten van Dijn

Witte pakken – Marten van Dijn

Scooter – Joseph Mietus (Flickr)

Groepsfoto – Michiel Wijnbergh

Gas – Michiel Wijnbergh

Blijham – Marten van Dijn

Schaliegas – Pierre Crom

Palmolie – Victor Barro (2x)

Eiffeltoren – Boukje Kassenaar

Windportret – Milieudefensie

Tin – Marten van Dijn

Shell champagne – Marten van Dijn

Olievervuiling Shell – Marten van Dijn

TTIP – Guus Schoonewille

Rijksmuseum – Guus Schoonewille

Hoofdstuk 4

Hoofdbeeld Luka Tomac (FoEE)

Fakkeltocht – Marten van Dijn

Parijs demo – Marten van Dijn

Bakfiets – Milieudefensie

Megazat – Marten van Dijn

Fietsers – Michiel Wijnberg

Haarlem TTIP – Marten van Dijn

Underwearrun – Milieudefensie

Hoofdstuk 5

Hoofdbeeld – Lawrence Cheuk

Ploumen – Marten van Dijn

Hoofdstuk 6

Hoofdbeeld – Brenda Poppenk

Directie en Management foto's –

Katinka Schreuder

Hoofdstuk 7

Fondsenwerving – Julee Blom (2x)

Hoofdstuk 9

Hoofdbeeld – Dorotea Pace

Kaasjes – Michiel Wijnberg

Koe – Michiel Wijnbergh

Fondsenwerving – Julee Blom

Groningen – Michiel Wijnbergh

Bladeren – Victor Barro

TTIP – Marten van Dijn

Cijfers webbezoek

(vervolg)

Top 5 downloads

- 1 Final judgement Akpan vs Shell oil Spill (565 downloads)
- 2 Jaarverslag 2014 (373 downloads)
- 3 Meetresultaten luchtkwaliteit 2015 – periode 1 (349 downloads)
- 4 Informatieblad 'Wat kun je zelf doen voor gezonde lucht' (309 downloads)
- 5 Concept jaarverslag 2013 (236 downloads)

Top 5 gebruikte zoekwoorden op Milieudefensie.nl

(1,52% van de bezoekers heeft gezocht in de site)

- 1 Opzeggen (624)
- 2 TTIP (190)
- 3 Vacatures (175)
- 4 Milieudefensie (142)
- 5 Luchtkwaliteit (141)

Top 5 url's die het meest zijn gedeeld via social media

- 1 Milieudefensie.nl/ttip/nieuws/amsterdam-verwerpt-ttip (89.164 gedeeld)
- 2 Wijwillenwei.milieudefensie.nl (11.692 gedeeld)
- 3 Milieudefensie.nl/ttip/nieuws/nederlandse-eurofracties-ttip-isds (10.852 gedeeld)
- 4 Milieudefensie.nl/luchtkwaliteit/petitie (7.790 gedeeld)
- 5 Miedefensie.nl/ttip/teken-petitie-tegen-ttip/stop-ttip (7.068 gedeeld)

Top 5 gebruikte zoekwoorden in Google

- 1 'Not provided' = afgeschermd door Google (527.247)
- 2 Milieudefensie (64.011)
- 3 Petitie (5.834)
- 4 Kieswijzer (4.465)
- 5 Bokaal (4.422)

Thema-websites

Naast Milieudefensie.nl heeft Milieudefensie ook altijd een of meer thema-websites in de lucht, meestal gekoppeld aan onze campagnes. In 2015 ging het om de website van Project A15, die we samen met Natuur&Milieu beheren en de website voor Allemaal Lokaal

Project A15

Aantal pagina weergaven: 3.947

Aantal unieke gebruikers: 3.417

Allemaal Lokaal.nl

Aantal paginaweergaven: 230.920 (waarvan 119.101 uniek)

Aantal gebruikers: 24.624 (waarvan 19.657 uniek)

Noot: Deze cijfers zijn afkomstig uit Google Analytics. Google Analytics is geen programma voor het tonen van absolute getallen, maar voor het analyseren van trends. De cijfers geven een indicatie ten opzichte van het jaar ervoor. Ze tonen geen absolute waarheid.

 [terug naar de tekst](#)

Samenstelling Bestuur, Presidium en Geschillencommissie in 2015

Bestuur

Herman Verhagen, voorzitter

Zelfstandig consultant

Nevenfuncties: bestuurslid van het Kennemer Streekfonds, bestuurslid van stichting 'Welke vogel is dit?'

Hans Valkenburg, penningmeester

Interim Manager bij Casu Quo Interim Managers, journalist bij Hans Valkenburg BV

Nevenfuncties: lid Taskforce vermogensbeheer stichting Woord en Daad

Kim Nackenhorst, secretaris

Projectleider Hogeschool van Amsterdam

Zelfstandig adviseur duurzaamheid en circulaire economie

Hans Mandjes, bestuurslid benoemd door de lokale afdelingen

Nevenfuncties: Voorzitter Milieudefensie afdeling Zaanstreek,

Bestuurslid Kontakt Milieubeheer Zaanstreek,

Participant projectgroep toekomst Milieufederatie Noord-Holland

Bernadette Vieverich, bestuurslid voorgedragen door OR

Projectleider Question Mark

Zelfstandig projectleider en -adviseur

Nevenfunctie: lid Bestuurscommissie Amsterdam West van GroenLinks

Nicole Bakker, bestuurslid

Adjunct-directeur Vereniging De Hollandsche Molen

Nevenfuncties: bestuurslid 10:10 UK,

trainer/coach Amayu Ontwikkeling en Training,

Penningmeester bij Stichting Behoud Waterland,

Voorzitter Vereniging Wilmkebreekpolder

Ronald Lubberts, bestuurslid

Zelfstandig adviseur

Nevenfuncties: bestuurslid Catherinastichting, Zuiderwoude

Rooster van aftreden

Het rooster van aftreden vindt u op [onze website](#)

Presidium

Het presidium zit de Algemene Ledenvergaderingen voor.

Jacqueline Kuppens

Zelfstandig gevestigd interim-manager en adviseur

Nevenfuncties: voorzitter Stichting Erbijhuis Kronehoef,

bestuurslid Stichting Elkrijk

Geschillencommissie

Bij conflicten tussen leden en organen van Milieudefensie treedt op verzoek een geschillencommissie in werking.

Arno van Deuzen

Advocaat

Nevenfuncties: lid Geschillencommissie Fietsersbond,

voorzitter werkgroep 'Goed werkgeverschap' van de Vereniging voor Arbeidsrecht,

juridisch adviseur Vereniging Paardrijden Gehandicapten Opmeer,

juridisch adviseur Rechtswinkel Noord-Holland Noord

Gertjan van der Deure (tot november 2015)

Leraar basisonderwijs

Nevenfuncties: geen

Siem van den Berg (tot juni 2015)

Invorderingsspecialist

Nevenfuncties: lid Centrale Advies Commissie Personeel Belastingdienst

Dankzij de Nationale Postcode Loterij vervolg

De bijdrage van de loterij en haar deelnemers is uniek. Het geeft organisaties als Milieudefensie de ruimte om, binnen haar ideële doelstelling, op basis van haar eigen expertise de meest effectieve besteding te bepalen. Door middel van langdurige partnerschappen, ondersteunt de Nationale Postcode Loterij op deze manier tientallen ideële organisaties. Dit levert niet alleen ongekennde financiële slagkracht op voor maatschappelijke verandering, maar zorgt ook voor brede aandacht voor al deze idealen, via de vele grootschalige communicatiekanalen van de Nationale Postcode Loterij.

Inmiddels wordt er jaarlijks door de Goede Doelen Loterijen (Nationale Postcode Loterij, BankGiro Loterij en VriendenLoterij) ruim 425 miljoen euro (2014) geworven voor ideële doelen. De Goede Doelen Loterijen zijn hiermee de grootste fondsenwervers van Nederland: 25 procent van alle private giften in Nederland komt van de deelnemers van de Goede Doelen Loterijen. Maandelijks spelen 3,5 miljoen huishoudens in Nederland met deze loterijen mee, en met de helft van hun lot dragen ze bij aan een betere wereld.

➡ [Lees meer](#) over Milieudefensie en de Nationale Postcode Loterij

⬅ [terug naar de tekst](#)

